

Gunnar Flodhammar

Associations- rätt

en introduktion

4:e upplagan

NORSTEDTS

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2025

eISBN: 9789190023143

ISBN: 9119075014 (originalutgåva i tryck)

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.311>

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.

(Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>).

Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Gunnar Flodhammar

Associationsrätt

– *en introduktion*

Fjärde upplagan

NORSTEDTS

Mångfaldigande av innehållet i denna bok, helt eller delvis är enligt Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk förbjudet utan medgivande av Norstedts Förlag AB, Stockholm. Förbudet gäller varje form av mångfaldigande genom tryckning, kopiering, bandinspelning etc.

ISBN 91-1-907501-4

Fjärde upplagan

Tidigare upplagor: 1984, 1985, 1987

© 1990 Gunnar Flodhammar/Norstedts Förlag, Stockholm

Norstedts Förlag AB ingår i Esselte Förlag AB och utger böcker även under förlagsnamnen Almqvist & Wiksell, AWE/Gebers och Bokförlaget PAN.

Omslag: Rolf Hernegran

Studentlitteratur

Lund 1990

Förord

Denna lärobok är avsedd för undervisningen i civilrätt där det obligatoriska associationsrättsavsnittet omfattar cirka 2 poäng. Vidare kan boken användas i allmän handelsrätt inom ekonomlinjen vid sådana lärosäten där associationsrätten bereds större utrymme såsom i Stockholm och Göteborg. Önskemål om denna bok har också framkommit vid planeringen av den nya personaladministrativa linjen.

Skatterättsliga aspekter behandlas inte i boken. Likaså lämnas internationella problem till andra läromedel avsedda för mera omfattande kurser.

Göteborg i augusti 1984

Gunnar Flodhammar

Förord till fjärde upplagan

I denna upplaga har ny lagstiftning tom SFS 1990:123 (som utkom från trycket 1990-04-10) beaktats. Ändringarna jämfört med tredje upplagan är förhållandevis små. Den viktigaste gäller det nya aktiekontosystemet som infördes 1989.

Göteborg i april 1990

Gunnar Flodhammar

Innehåll

Förord 5

Förkortningar 16

Inledning 19

AKTIEBOLAG

1 Grundläggande kännetecken 25

1.1 Frihet från personligt ansvar 25

1.2 Odelbarhetsprincipen 25

1.3 Aktiers lika rätt i bolaget 26

1.4 Aktier fritt överlåtbara 26

1.5 Aktiebrevet värdepapper 27

1.6 Registrering 28

2 Koncerner 29

3 Aktiebolags bildande, firma 31

3.1 Aktiebolagets bildande 31

3.2 Firma 35

4 Aktieägarens ställning i bolaget 36

4.1 Likhetsprincipen 36

4.2 Aktier kan fritt överlåtas 37

4.3 Hembudsskyldighet 37

4.4 Konsortialavtal 37

4.5 Utlänningar 38

4.5.1 Utländska förvärv av svenska företag 38

4.6 Aktier och aktiebrev 39

4.6.1 Aktiebrev 39

4.6.2 Avstämningsbolag 40

4.6.3 Aktiekonto 41

- 4.6.4 Aktiebok 41
- 4.6.5 Förvaltarregistrering 42
- 4.6.6 Samäganderätt till aktie 43
- 4.6.7 Akties odelbarhet 43

5 Styrelse 44

- 5.1 Storlek, mandattid 44
- 5.2 Styrelserepresentation för anställda 45
- 5.3 Verkställande direktör 47
- 5.4 Styrelsens och VD:s uppgifter 47
- 5.5 Styrelsens ordförande 47
- 5.6 Beslutförhet 48
- 5.7 Jäv 49
- 5.8 Firmateckning 49
- 5.9 Otillbörliga handlingar 50
- 5.10 Registrering 50

6 Bolagsstämma 51

- 6.1 Vem får delta i bolagsstämman? 51
- 6.2 Begränsning i rösträtten 52
- 6.3 Jäv 53
- 6.4 När och var skall bolagsstämma hållas? 53
- 6.5 Ärenden på bolagsstämma 54
- 6.6 Ordförande, röstlängd, protokoll 55
- 6.7 Aktieägares frågerätt och insyn 55
- 6.8 Beslut på bolagsstämman 56
- 6.9 Otillbörliga handlingar 57
- 6.10 Klander 58

7 Revision 59

- 7.1 Kvalificerad revisor 59
- 7.2 Jäv 60
- 7.3 Revisionens omfattning 60
- 7.4 Revisionsberättelsen 61
- 7.5 Erinringar 62
- 7.6 Tystnadsplikt 62
- 7.7 Minoritetsrevisor, granskningsman 62

8 Aktiebolags ekonomi 64

- 8.1 Inbetalning av aktiekapitalet 64
- 8.2 Ökning av aktiekapital 65

- 8.2.1 Beslutsgången 67
- 8.2.2 Överkurs 67
- 8.2.3 Aktieägarnas företrädesrätt 68
- 8.2.4 Teckningsrättsbevis 68
- 8.2.5 Apportemission 69
- 8.2.6 Kvittnings 70
- 8.2.7 Kungörelse och registrering 71
- 8.2.8 Fondemission 71
- 8.3 Nedsättning av aktiekapitalet 73
- 8.4 Konvertibla skuldebrev m m 74
 - 8.4.1 Konvertibla skuldebrev 74
 - 8.4.2 Skuldebrev med optionsrätt 75
 - 8.4.3 Vinstandelsbevis 75
- 8.5 Diverse emissionsregler 75
 - 8.5.1 Riktade emissioner 75
 - 8.5.2 Beslut av bolagsstämma eller styrelse 76
 - 8.5.3 Emissionsprospekt 76
 - 8.5.4 Leolagen 76
- 8.6 Egna aktier 78

9 Redovisning 79

- 9.1 Allmänna principer 79
- 9.2 Bokföringslagen 80
- 9.3 Aktiebolagets årsredovisning 83
 - 9.3.1 Specifikationer till balansräkningen 83
 - 9.3.2 Förvaltningsberättelsen 84
 - 9.3.3 Finansieringsanalys 85
 - 9.3.4 Delårsrapport 85

10 Vinstutdelning 86

- 10.1 Utdelningsbart belopp 86
 - 10.1.1 Förtäckt utdelning 87
 - 10.1.2 Olovlig utdelning 87
- 10.2 Bolagsstämman beslutar, styrelsen har vetorätt 88
- 10.3 Återbetalningsskyldighet 88
- 10.4 Reservfond 88
 - 10.4.1 Avsättning till reservfond 88
 - 10.4.2 Nedsättning av reservfond 89
- 10.5 Gåvor 89
- 10.6 Låneförbud 90
 - 10.6.1 Lån till aktieägare m fl 90
 - 10.6.2 Undantag från låneförbudet 90

- 10.6.3 Dispensmöjlighet 91
- 10.6.4 Förteckning över dispenslån 91

11 Likvidation, upplösning och fusion 92

- 11.1 Frivillig likvidation 92
- 11.2 Tvångslikvidation 92
- 11.3 Maktmissbruk 94
- 11.4 Andra likvidationsfall 94
- 11.5 Upplösning 94
- 11.6 Fusion 94
 - 11.6.1 Tvångsinlösen av aktier 95

12 Skadestånd, straff 96

- 12.1 Stiftare, styrelseledamot, VD 96
- 12.2 Revisor 97
- 12.3 Aktieägare 97
- 12.4 Jämkning 97
- 12.5 Formella förutsättningar 98
- 12.6 Straff och vite 98

13 Diverse aktiebolagsrättsliga frågor 99

- 13.1 Borgenärsskydd 99
- 13.2 Minoritetsskydd 100
- 13.3 Take-overs 100
- 13.4 Insiderspekulation 101

FÖRENINGAR

14 Grundläggande kännetecken hos ekonomisk förening 105

- 14.1 Ekonomiskt ändamål 105
- 14.2 Ekonomisk verksamhet 105
- 14.3 Kooperativ verksamhet 106
- 14.4 Öppenhet 106
- 14.5 Rösträtt 106
- 14.6 Överskottsutdelning 106
- 14.7 Registrering 107
- 14.8 Moderförening, dotterföretag och koncern 107

15 Bildande av en ekonomisk förening 108

- 15.1 Stadgar 108
- 15.2 Konstituerande stämma 109

16 Medlemmens ställning i föreningen 110

- 16.1 Inträde i föreningen 110
- 16.2 Avgång ut föreningen 111
- 16.3 Återbetalning av insats 111

17 Styrelse 113

- 17.1 Storlek, mandattid 113
- 17.2 Styrelserepresentation för anställda 113
- 17.3 Verkställande direktör 114
- 17.4 Arbetsuppgifter 114
- 17.5 Ordförande 114
- 17.6 Beslutförhet 114
- 17.7 Jäv 115
- 17.8 Firmateckning 115
- 17.9 Otillbörliga handlingar 116
- 17.10 Registrering 116

18 Föreningsstämma, fullmäktige 117

- 18.1 Vem får delta i föreningsstämman? 117
- 18.2 Rösträtt 117
- 18.3 Jäv 118
- 18.4 När och var skall föreningsstämma hållas? 118
- 18.5 Ärenden på föreningsstämma 118
- 18.6 Ordförande, röstlängd, protokoll 119
- 18.7 Medlems frågerätt och insyn 120
- 18.8 Beslut på föreningsstämman 120
- 18.9 Otillbörliga handlingar 121
- 18.10 Klander 121
- 18.11 Fullmäktige 122

19 Revision 123

- 19.1 Kvalificerad revisor 123
- 19.2 Jäv 123
- 19.3 Revisionens omfattning 124

- 19.4 Revisionsberättelsen 124
- 19.5 Erinringar 125
- 19.6 Tystnadsplikt 125
- 19.7 Minoritetsrevisor, granskare 125

20 Föreningens ekonomi 127

- 20.1 Insatser och avgifter 127
- 20.2 Förlagsinsatser 128
- 20.3 Redovisning 129
- 20.4 Vinstutdelning 129
- 20.5 Reservfond 130

21 Likvidation, upplösning, fusion 132

- 21.1 Likvidation 132
- 21.2 Upplösning 133
- 21.3 Fusion 133

22 Skadestånd, straff 135

23 Bostadsrättsföreningar 137

- 23.1 Upplåtelse av bostadsrätt m m 138
- 23.2 Bostadsrättshavarens rättigheter och skyldigheter 139
- 23.3 Övergång av bostadsrätt 140

24 Ideella föreningar 142

- 24.1 Inledning 142
- 24.2 Definition av ideell förening 142
- 24.3 Bildandet av en ideell förening och ideell förenings organisation 144
- 24.4 Föreningen och dess medlemmar 145
- 24.5 Föreningens och dess medlemmars förhållande till tredje man 146

25 Samfällighetsföreningar 148

- 25.1 Bildande av samfällighetsförening 149
- 25.2 Ändamål 149
- 25.3 Firma, juridisk person 150
- 25.4 Styrelse, syssloman 150
- 25.5 Föreningsstämma 151

- 25.6 Uttaxering 151
- 25.7 Äganderättsövergång 152
- 25.8 Ändring av andelstal 152
- 25.9 Upplösning, fusion 153

HANDELSBOLAG OCH ENKLA BOLAG

26 Bolagsbegreppet 157

- 26.1 Bolag ./ förening 158
- 26.2 Bolag ./ stiftelse 158
- 26.3 Bolag ./ dödsbo 159
- 26.4 Bolag ./ anställningsavtal 159
- 26.5 Bolag ./ försträckning 159
- 26.6 Bolag ./ samäganderätt 160
- 26.7 Andra gränsdragningar 160
- 26.8 Betydelsen av gränsdragningen 160

27 Handelsbolag 162

- 27.1 Bolagets bildande 162
 - 27.1.1 Vem kan vara part? 162
 - 27.1.2 Avtal 163
 - 27.1.3 Näringsverksamhet 164
 - 27.1.4 Gemensamt 164
 - 27.1.5 Bolag 165
 - 27.1.6 Firma och tillgångar är inte nödvändiga 165
 - 27.1.7 Jordbruk och skogsbruk 165
- 27.2 Firma 166
- 27.3 Juridisk person 166

28 Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter 168

- 28.1 Förvaltningsåtgärder 168
- 28.2 Kontrollrätt 170
- 28.3 Insats, ränta, förvaltningsarvode, resultatfördelning 170
 - 28.3.1 Ränta, förvaltningsarvode 171
 - 28.3.2 Resultatfördelning 171
 - 28.3.3 När får resultatet lyftas? 172
 - 28.3.4 Kapitaltillskott 174
- 28.4 Skadestånd 175
- 28.5 Klander av årsbokslut 175

29 Bolagets och bolagsmännens förhållande till tredje man 176

- 29.1 Ansvar för skulder 176
- 29.2 Rätt att företräda bolaget 177
- 29.3 Förhållandet mellan förvaltning och ställföreträderskap 178

30 Partsväxling 180

- 30.1 Överlåtelse av andel i bolaget 180
- 30.2 Lösningsrätt 180
- 30.3 Ansvar för skulder vid övergång av bolagsandel 181

31 Bolagets likvidation och upplösning 182

32 Kommanditbolag 185

- 32.1 Vem kan vara part? 185
- 32.2 Firma 186
- 32.3 Kommanditdelägarers rättigheter och skyldigheter 186
 - 32.3.1 Förvaltning 186
 - 32.3.2 Kontrollrätt 186
 - 32.3.3 Insats, resultatfördelning 187
- 32.4 Kommanditdelägarers förhållande till tredje man 187
 - 32.4.1 Ansvar för skulder 187
 - 32.4.2 Rätt att företräda bolaget 188
- 32.5 Likvidation 188

33 Redovisning, revision 189

- 33.1 Koncernbegreppet 189
- 33.2 Årsredovisning 191
 - 33.2.1 Olika regler för företag av olika storlek 191
 - 33.2.2 Årsredovisningens innehåll 192
 - 33.2.3 Delårsrapport 193
 - 33.2.4 Koncernredovisning 193
 - 33.2.5 Publicitet 193
- 33.3 Revision 194

34 Enkla bolag 195

- 34.1 Vem kan vara part i enkelt bolag? 196
- 34.2 Firma 196

- 34.3 Inte juridisk person 197
- 34.4 Bolagsmännens infördes rättigheter och skyldigheter 197
 - 34.4.1 Förvaltning 197
 - 34.4.2 Kontrollrätt 197
 - 34.4.3 Insats, ränta, arvode, resultatfördelning 198
 - 34.4.4 Skadestånd 198
- 34.5 Bolagsmännens förhållande till tredje man 198
 - 34.5.1 Ansvar för skulder 198
 - 34.5.2 Rätt att företräda bolaget 199
- 34.6 Partsväxling 199
- 34.7 Bolagets likvidation och upplösning 199
- 34.8 Enkla bolag kan glida över till handelsbolag 199
- 34.9 Tyst bolag 200

ENSKILD NÄRINGSIDKARE, STIFTELSE

35 Enskild näringsidkare 203

36 Stiftelser 205

- 36.1 Stiftelserekvisit 205
 - 36.1.1 Stiftaren 206
 - 36.1.2 Stiftarförordnandet 206
 - 36.1.3 Ändamålet 206
 - 36.1.4 Varaktighet 207
 - 36.1.5 Förvaltning 207
- 36.2 Juridisk person 208
- 36.3 Permutation 208
- 36.4 Tillsyn 209

ÖVERSIKT

37 Översikt över associationsrätten 213

- 37.1 Grundläggande kännetecken, begrepp 213
- 37.2 Organisation 215
- 37.3 Ekonomi 216
- 37.4 Ägarens/medlemmens ställning i associationen 217
- 37.5 Upplösning 218

Litteratur 220

Sakregister 223

Förkortningar

ABF	aktiebolagsförordning (1975:1387)
ABL	aktiebolagslag (1975:1385)
ADB	automatisk databehandling
AG	Aktiengesellschaft
BFL	bokföringslag (1976:185)
BL	lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag
BR	balansräkning
BrB	brottsbalk
BRK	bostadsrättskungörelse (1971:486)
BRL	bostadsrättslag (1971:479)
EFL	lag (1987:667) om ekonomiska föreningar
FAR	Föreningen Auktoriserade Revisorer
FB	föräldrabalk
FE	fondemission
FiL	firmalag (1974:156)
GmbH	Gesellschaft mit beschränkter Haftung
HrL	handelsregisterlag (1974:157)
kk	kilokronor
KonkL	konkurslag (1987:672)
Mkr	megakronor
NE	nyemission
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avd. I
ProkuraL	prokuralag (1974:158)
PRV	patent- och registreringsverket
SA	Société Anonyme
Sarl	Société à responsabilité limitée
SFL	lag (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter
Sjöl	Sjöl (1891:35 s. 1)
TiL	lag (1929:116) om tillsyn över stiftelser
UppbördsL	uppbördslag (1953:272)
VD	verkställande direktör
ÅRL	lag (1980:1103) om årsredovisning m m i vissa företag
ÄB	ärvdabalk

LAGAR som inte nämns i förkortningslistan

aktiekontolag (1989:827)
anläggningslag (1973:1149)
avtalslag, lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på
förmögenhetsrättens område
bankaktiebolagslag (1987:618)
bankrörelselag (1987:617)
fastighetsbildningslag (1970:988)
lag (1987:623) om förenklad aktiehantering
försäkringsrörelselag (1982:713)
jordabalken
jordbruksbokföringslag (1979:141)
lag (1986:436) om näringsförbud
permutationslag (1972:205)
räntelag (1975:635)
lag (1936:81) om skuldebrev
lag (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda
lag (1967:531) om tryggande av pensionsutfästelse
lag (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m
lag (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag
m m
lag (1985:571) om värdepappersmarknaden

8

9

10

11

12

Inledning

Associationsrätt avser rättsreglerna om samverkan i olika former för i första hand ekonomisk verksamhet. Sådana rättsregler har funnits under lång tid i hela västerlandet även om de länge varit utvecklade. I Norden skapade således vikingatågen ett behov av bolagsrättsliga regler. På kontinenten medförde inte minst den katolska kyrkans ränteförbud att man uppfann former som gjorde det möjligt att etablera samverkan mellan kapital och arbete: associationsformer växte fram.

En blomstringstid för kommersiella associationer inträffade i samband med exploateringen av nyupptäckta världsdelar på 1500- och 1600-talen. Bl a i Holland och England bildades Ostindiska kompanier. Även Sverige fick ett ostindiskt kompani under 1700-talet.

I slutet av 1600-talet upplevde London en förmlig hausse på aktiemarknaden. Aktiespekulationerna tog sig sådana våldsamma och skadliga uttryck att parlamentet ingrep och 1720 kriminaliserade bolagsbildning. Det förblev straffbart i mer än 100 år att bilda bolag eller att handla med aktier i England.

Lagreglerna var länge torftiga i Sverige på detta område. Före 1734 års lag fanns det spridda stadganden, bl a i fastighetsrättsliga sammanhang, av associationsrättslig art. I 1734 års lag fanns ett kapitel i handelsbalken om bolag. Men inte förrän 1848 fick Sverige sin första aktiebolagslag. Denna var mycket kortfattad.

1895 antogs en lag om handelsbolag och enkla bolag som var i kraft ända till 1981.

1895 fick vi också en ny aktiebolagslag och samtidigt en lag om ekonomiska föreningar. Dessa lagar ersattes 1910 resp 1911 av nya lagar. Särskilt aktiebolagslagen visade sig snart behöva revideras. Denna revision påverkades mycket av de finansiella operationer som den internationellt verksamme industrimannen Ivar Kreuger gav sig in på och som slutade i Kreugerkraschen 1932. Den aktiebolagslag som antogs 1944 kom att bli detaljerad och innehöll en mängd föreskrifter avsedda att förhindra manipulationer av den art som Kreuger sysslat med.

Föreningslagen ersattes 1951 och 1987 fick vi den nu gällande lagen om ekonomiska föreningar.

1944 års aktiebolagslag ersattes 1975 av den nu gällande aktiebolagslagen. Denna lag innebär dock huvudsakligen en teknisk överarbetning och förenkling av 1944 års aktiebolagslag.

Vårt nuvarande associationsrättsliga system erbjuder olika verksamhetsformer för olika typer av verksamhet.

För de minsta rörelserna finns de bolagsformer som regleras i 1980 års bolagslag, nämligen handelsbolaget, kommanditbolaget och det enkla bolaget. I handelsbolaget har varje bolagsman ett obegränsat personligt ansvar för bolagets förbindelser. Handelsbolaget är en personsammanslutning. Det är en sluten association.

En variant av handelsbolaget är kommanditbolaget. Skillnaden består i att en eller flera men inte alla bolagsmännen har begränsat sitt personliga ansvar.

Det enkla bolaget är inte ens en juridisk person: det kan inte förvärva rättigheter eller skyldigheter utan dessa tillkommer bolagsmännen själva.

I samband med det enkla bolaget kan man också nämna den enskilda firman, som ofta avser de allra minsta rörelserna. En enskild firma betecknar dock inte någon associationsform. Firma är nämligen endast den juridiska termen för den benämning varunder någon verkar. Om någon sägs arbeta ”som enskild firma” implicerar detta att han inte har någon kompanjon. Skulle han ha det blir det fråga om något slag av bolag.

Sverige har ett utvecklat system av föreningar. Kooperativa föreningar – både konsumentkooperativa och producentkooperativa – regleras av lagen om ekonomiska föreningar. Denna associationsform medför inte något personligt ansvar för medlemmarna. Associationen är öppen.

Aktiebolaget har i Sverige blivit en mycket vanlig associationsform. Vi har i Sverige endast en sorts aktiebolag, låt vara att vissa regler endast gäller för stora bolag. Detta gäller i motsats till exempelvis Västtyskland, som erbjuder Aktiengesellschaft, AG, som associationsform för större företag, främst sådana vari aktierna erbjuds till allmänheten, och Gesellschaft mit beschränkter Haftung, GmbH, som är en vanlig associationsform för fåmansbolag. Frankrike har likaså olika aktiebolagsliknande associationsformer för stora och små företag, Société anonyme, S.A., respektive Société à responsabilité limitée, Sarl.

Förutom allmänna associationsrättsliga lagar finns det i Sverige en rad speciallagar för olika verksamheter, tex för banker.

På föreningssidan finns också speciallagar som ibland kompletterar, ibland ersätter föreningslagen. Som exempel kan nämnas bostadsrättslagen och lagen om sambruksföreningar.

Däremot har Sverige inte någon lagstiftning om ideella föreningar. Ideella föreningar kan både vara små som en frimärksklubb och stora som Landsorganisationen eller Svenska arbetsgivareföreningen.

Trots att stiftelserna egentligen inte tillhör associationsrätten ligger de så nära associationerna att de kommer att behandlas i denna lärobok. En stiftelse kännetecknas av att den inte har någon ägare eller medlemmar, den har i stället destinatärer, dvs de som skall främjas av stiftelsens verksamhet. En stiftelse kan emellertid driva näringsverksamhet. En stiftelse kan också användas som ett led i att kontrollera näringsverksamheter.

Med denna korta översikt har jag dels antytt hur associationsrättslig lagstiftning vuxit fram i Sverige, dels illustrerat vilka associationsformer vi har i Sverige.

AKTIEBOLAG

1. Grundläggande kännetecken

1.1 Frihet från personligt ansvar

Aktiebolaget är en form för ekonomisk verksamhet. Ett kännetecken på ett aktiebolag är att aktieägarna inte är personligen ansvariga för aktiebolagets förbindelser. Detta kännetecken brukar ofta nämnas först när lekmän skall beskriva aktiebolaget. Regeln är också så central att den fått inleda aktiebolagslagen.

1:1, 1 st ABL

Regeln om frihet från personligt ansvar har emellertid många undantag. Och den förlorar mycket av sin betydelse genom andra förhållanden i det ekonomiska livet.

De allra flesta aktiebolag ägs av en eller ett par personer som också arbetar i bolaget. De är fåmansbolag och ofta familjebolag. Innan ett sådant bolag får kredit kräver många kreditgivare att aktieägarna ställer säkerhet. Denna säkerhet består ofta av aktieägarnas personliga borgen. De borgenärer som kan kräva säkerhet är främst banker och liknande institut. Men också stora leverantörer kan begära säkerhet för att bevilja kredit.

77a § UppbördsL

En borgenär som inte kan kräva säkerhet är staten för sin fordran på skatter. Men här inträder i stället ett visst skydd genom att aktiebolagets ställföreträdare i vissa fall blir personligen ansvarig för aktiebolagets skatteförpliktelser.

2:13 ABL

Enligt aktiebolagslagen uppkommer personligt ansvar för den som träffar avtal på bolagets vägnar innan bolaget har blivit registrerat.

15:3 ABL

Personligt ansvar kan också uppkomma i form av skyldighet att utge skadestånd om en aktieägare genom bl a brott mot aktiebolagslagen skadar någon annan. Sådant ansvar kan också uppkomma om en styrelseledamot underlåter att ombesörja att bolaget försättes i likvidation när skyldighet föreligger att göra detta på grund av att bolaget har en kapitalbrist som inte blir fylld inom viss, kortare tid.

13:2 ABL

1:1, 3 st ABL

Ytterligare ett speciellt undantag från regeln om frihet från personligt ansvar gäller advokataktiebolag såvitt gäller förpliktelser mot klienter.

1.2 Odelbarhetsprincipen

En aktieägare får inte med verkan mot bolaget dela upp de rättigheter han har som aktieägare. Aktieägaren får t ex inte överlåta rätten till framtida utdelning till någon annan men själv ha kvar rätten att rösta på bolagsstämman. Den som löper den ekonomiska risken skall också ha möjlighet att påverka förvaltningen av bolaget. Denna regel kallas för odelbarhetsprincipen. Den står inte längre upptagen i aktiebolagslagen men gäller ändå.

Däremot får flera personer äga en aktie med samäganderätt.

1.3 Aktiers lika rätt i bolaget

3:1, 1 st ABL

Alla aktier skall ha lika rätt i bolaget. Undantag härifrån måste framgå av bolagsordningen. Bolagsordningen får bara medge undantag inom den ram som aktiebolagslagen anger.

Skillnaderna kan vara ekonomiska. Vissa aktier kan ha företräde till utdelning. Sådana aktier kallas då ofta preferensaktier. Övriga aktier kallas för stamaktier.

3:1, 3 st ABL

Skillnader mellan aktier kan bestå i skillnad i röstvärde. Skillnader i röstvärde får inte vara större än förhållandet 10:1.

3:1, 4 st ABL

Det är tillåtet att göra aktier konvertibla. Detta innebär att man föreskriver i bolagsordningen att aktier av ett visst slag under vissa omständigheter får eller skall utbytas mot aktier av annat slag.

En annan skillnad mellan aktier kan slutligen bestå i att vissa aktier får fritt överlåtas medan överlåtelse av andra aktier blir bestående först sedan de erbjudits bolagets övriga aktieägare utan att dessa velat köpa aktierna.

1.4 Aktier fritt överlåtbara

3:2 ABL

Alla aktier skall i princip fritt kunna överlåtas och förvärvas. Undantag måste framgå av aktiebolagslagen eller annan lag.

De viktigaste bolagsrättsliga undantagen är två:

- hembudsklausul
- utlänningsklausul.

Många aktiebolag ägs av bara ett par personer som också arbetar i bolaget. Dessa kan ha intresse av att hindra någon som

de inte gillar från att bli aktieägare. Detta kan de trygga genom att införa en hembudsklausul i bolagsordningen. Detta innebär att om en aktie sålts till någon som inte tidigare var aktieägare måste de gamla aktieägarna först erbjudas lösa in aktierna – aktierna skall hembjudas till dem innan förvärvaren kan bli registrerad som aktieägare. Sådana klausuler är mycket vanliga.

Reglerna om aktiers fria överlåtbarhet är en realitet främst i sådana bolag, där handel med aktierna förekommer, aktiemarknadsbolag. Detta gäller aktier som är inregistrerade på Stockholms fondbörs (135 bolag) och aktier som noteras på OTC-listan (74 bolag). Vidare förekommer handel i aktier på den s k väntelistan och aktier i ytterligare några få bolag (50 bolag). Sammanlagt gäller det alltså några hundra aktiebolag. (Uppgifterna avser förhållandena i januari 1990.)

I Sverige fanns det 1990-03-16 241 816 aktiebolag. Det innebär att fler än 241 000 aktiebolag är bolag där aktierna inte omsätts. En del av dessa aktiebolag ingår i svenska eller utländska koncerner men huvuddelen är antagligen vanliga fåmansbolag.

Det innebär att de nu nämnda reglerna i verkligheten berör bara en mycket liten del av samtliga svenska aktiebolag. Men denna lilla andel är å andra sidan praktiskt och ekonomiskt mycket viktig.

17:1 ABL

I Sverige har vi alltsedan tiden kort efter första världskriget regler som skall hindra att utlänningar skall få kontroll över fastigheter. Dessa regler har sedan utsträckts till att gälla gruvor och aktier. Det är tillåtet att i bolagsordningen föreskriva att det skall finnas *fria* och *bundna* aktier. De fria aktierna får förvärfvas av svenskar eller utlänningar m fl medan de bundna aktierna bara får förvärfvas av svenskar.

1.5 Aktiebrevet värdepapper

3:4 ABL

3:6 ABL

Aktiebrev skall ställas till viss man. Vid överlåtelse gäller reglerna i 13, 14 och 22 §§ skuldebrevslagen om orderskuldebrev. Detta innebär att den som innehar aktiebrevet förmodas vara rätt innehavare om detta innehåller en sammanhängande överlåtelsekedja. Överlåtelse av aktier blir inte gällande mot överlåtarens borgenärer (den blir inte sakrättsligt gällande) förrän förvärvaren fått aktiebrevet i sin besittning.

Aktien är alltså ett löpande värdepapper.

1.6 Registrering

2:13 ABL

Först i och med registreringen blir aktiebolaget en juridisk person. Först då kan aktiebolaget förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter.

Skulle någon avtala för bolagets räkning innan det har blivit registrerat, ansvarar de som har rättshandlat solidariskt för förpliktelsen. När bolaget sedan registrerats, övergår förpliktelsen på bolaget.

18:1 ABL

Registrering av aktiebolag sker hos Patent- och registreringsverket, PRV, vars bolagsbyrå ligger i Sundsvall.

18:2 ABL

Vad som registreras skall kungöras i Post- och Inrikes Tidningar. Och det som har blivit kungjort i Post- och Inrikes

18:3 ABL

Tidningar anses ha kommit till tredje mans kännedom. Detta är dock bara en presumtion som kan motbevisas.

2. Koncerner

Det förekommer att ett aktiebolag äger aktier i ett annat aktiebolag. Om det ena aktiebolaget äger 100% av aktierna i det andra aktiebolaget kan man säga att uppdelningen mellan två aktiebolag bara är formell. De verkliga bakomliggande intressenterna är ju desamma.

Det kan finnas många skäl till att ett aktiebolag äger aktier i ett annat. I stora företag kan det vara ett medel för att decentralisera beslut. Varje enhet kan då lättare få ett fullständigt ekonomiskt ansvar inklusive ansvar för enhetens resultat och finansiering. Men anledningen till att dela upp en rörelse på flera aktiebolag kan också vara ett led i skumraskverksamhet. Genom transaktioner mellan de olika bolagen kan resultatet i en enhet förgyllas och vinster kanske kan trollas bort från en annan.

Aktiebolag som står i vissa nära förhållanden till varandra bildar en koncern. När det föreligger en koncern aktualiseras särskilda regler av olika slag, t ex regler om koncernredovisning utöver de vanliga kraven på årsredovisning för de ingående aktiebolagen. Vidare inträder särskilda restriktioner beträffande vilken vinst som får utdelas.

Definitionen av en aktiebolagsrättslig koncern utgår från att den som äger aktier i ett annat företag – den som äger kallas *moderbolag* – är ett svenskt aktiebolag.

1:2 ABL

Det andra företaget – *dotterföretaget* – kan däremot vara vilken juridisk person som helst. Och även utländska juridiska personer kan vara dotterföretag. Detta betyder att inte bara aktiebolag utan även handelsbolag och föreningar och andra juridiska personer kan vara dotterföretag. Och ett danskt aktieselskab eller ett tyskt GmbH kan vara dotterföretag enligt svensk rätt.

Huvudfallet av koncerngemenskap uppkommer när ett moderbolag innehar mer än hälften av rösterna i dotterföretaget. Här kan det alltså ha betydelse vilka aktier moderbolaget äger om rösträtten är differentierad i dotterföretaget.

Innehavet i dotterföretaget kan också vara indirekt. Man skall nämligen räkna samman aktier och andelar som ägs av moderbolaget och som ägs av andra dotterföretag.

Det är t o m så att moderbolaget inte behöver äga en enda aktie i dotterföretaget för att det skall uppkomma ett koncernförhållande.

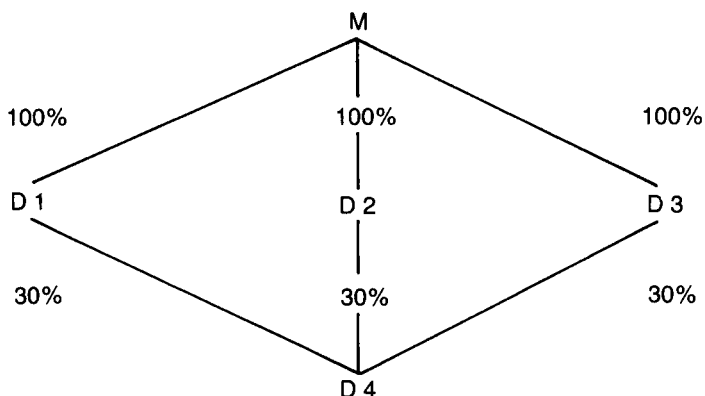

Fig 2:1

M, D1, D2, D3 och D4 är svenska aktiebolag. D1, D2 och D3 är helägda dotterbolag till M. Vart och ett av D1, D2 och D3 äger 30% av aktierna och rösterna i D4. Intet av D1, D2 eller D3 äger mer än hälften av rösterna i D4. De blir således inte moderbolag till D4. Däremot innehar den koncern som består av moderbolaget M och dotterföretagen D1, D2 och D3 90% av aktierna och rösterna i D4. D4 är således dotterföretag i koncernen. M blir moderbolag till D4 trots att M inte äger någon aktie i D4.

Ett aktiebolag kan behärska ett annat även om röstetalet är något mindre än hälften. Det är dock svårt att uppställa klara regler för när detta skall anses vara fallet. Lagen kräver att inflytandet skall grundas på aktie- eller andelsinnehav eller avtal. Det behärskande bolaget skall dessutom ha ett bestämmande inflytande över det andra företaget. Vidare skall moderbolaget ha en betydande andel av resultatet i det andra bolaget. Slutligen krävs att moderbolaget ensamt skall ha det bestämmande inflytandet. Detta sistnämnda rekvisit har tillkommit för att bolag som ägs till hälften vardera av två bolag inte skall utan vidare vara dotterföretag.

3. Aktiebolags bildande, firma

3.1 Aktiebolags bildande

2:1 ABL

Aktiebolag bildas av stiftare, som kan vara en eller flera. Stiftare skall vara svensk medborgare som är bosatt i Sverige eller en svensk juridisk person. Stiftare får inte vara underårig eller försatt i konkurs och inte heller ha förvaltare enligt 11:7 FB.

2:3 ABL

Stiftarna skall upprätta en stiftelseurkund som skall innehålla förslag till bolagsordning och uppgifter om hur mycket som skall betalas för varje aktie, när betalning skall ske liksom om konstituerande stämma.

2:2 ABL

Betalning för varje aktie måste uppgå till minst aktiens nominella belopp. Varje aktie måste alltså ha ett nominellt belopp, som skall vara lika för varje aktie.

Stiftarna får lov att ange att aktietecknare skall ha rätt eller till och med plikt att betala för sina aktier med annan egendom än pengar. Detta kallas för *apport*. Apportegendomen måste antagas bli till nytta för bolagets verksamhet. Värdet på apportegendomen får inte sättas högre än egendomens verkliga värde för bolaget. Detta innebär att inte ens en Picassotavla i original skulle kunna användas som apportegendom vid bildande av ett aktiebolag som skall bedriva cykelreparationsverksamhet i Tjuvkil.

Bolagsordningen är aktiebolagets konstitution. Den skall registreras och blir därigenom offentlig. Det krävs särskild majoritet för att ändra bolagsordningen och därför tar man in särskilt viktiga regler för bolaget i bolagsordningen. Innehållet är ofta stereotypt.

Exempel på förslag till bolagsordning

§ 1

Bolagets firma är Öviks Motorsågsfabrik Aktiebolag.

§ 2

Styrelsen skall ha sitt säte i Örnsköldsvik, Y.

§ 3

Bolaget skall driva tillverkning och försäljning av motorsågar samt idka därmed förenlig verksamhet.

§ 4

Aktiekapitalet skall utgöra lägst 50.000, högst 200.000 kronor.

§ 5

Aktie skall lyda på 100 kronor.

§ 6

Styrelsen skall bestå av lägst en och högst fem ledamöter med lägst en och högst två suppleanter. Ledamöterna och suppleanterna väljes årligen på ordinarie bolagsstämma för tiden intill slutet av nästa ordinarie bolagsstämma.

§ 7

För granskning av bolagets årsredovisning jämte räkenskaperna samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning utses årligen på ordinarie bolagsstämma för tiden intill slutet av nästa ordinarie bolagsstämma en revisor med en revisorssuppleant.

§ 8

Kallelse till bolagsstämma skall ske genom brev med posten till aktieägarna tidigast fyra veckor och senast två veckor före stämman.

§ 9

På ordinarie bolagsstämma skall följande ärenden förekomma till behandling:

1. val av ordförande vid stämman
2. upprättande och godkännande av röstlängd
3. val av en eller två justeringsmän
4. prövning av om stämman blivit behörigen sammankallad
5. framläggande av årsredovisningen och revisionsberättelsen
6. beslut
 - a) om fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen
 - b) om dispositioner beträffande bolagets vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen
 - c) om ansvarsfrihet åt styrelseledamöterna och verkställande direktören
7. fastställande av arvoden åt styrelsen och revisorn
8. val av styrelse samt revisor och revisorssuppleant
9. annat ärende, som ankommer på stämman enligt aktiebolagslagen (1975:1385) eller bolagsordningen.

§ 10

Bolagets räkenskapsår skall vara kalenderår.

§ 11 (ej obligatorisk)

Har aktie övergått till person, som inte förut är aktieägare i bolaget, skall aktien genast hembjudas aktieägarna till inlösen genom skriftlig anmälan hos bolagets styrelse. Åtkomsten av aktien skall därvid styrkas samt, där aktien övergått genom köp, uppgift lämnas om den betingade köpeskillingen.

När anmälan gjorts om akties övergång, skall styrelsen genast skriftligen meddela detta till varje lösningsberättigad, vars postadress är införd i aktieboken eller eljest känd för bolaget, med anmodan till den, som önskar begagna sig av lösningsrätten,

att skriftligen framställa lösningsanspråk hos bolaget inom två månader, räknat från anmälan hos styrelsen om akties övergång.

Anmäler sig flera lösningsberättigade, skall företrädesrätten dem emellan bestämmas genom lottning, verkställd av notarius publicus, dock att, om samtidigt flera aktier hemjudits, aktierna först, så långt kan ske, skall jämnt fördelas bland dem, som framställt lösningsanspråk.

Lösenbeloppet skall utgöras, där fånet är köp, av köpeskillingen, men eljest av belopp, som, i brist av åsämjande, bestämmes i den ordning lagen (1929:145) om skiljemän stadgar. Lösenbeloppet skall erläggas inom en månad från den tidpunkt, då lösenbeloppet blev bestämt.

Om inte inom stadgad tid någon lösningsberättigad framställer lösningsanspråk eller lösen inte erlægges inom föreskriven tid, äger den, som gjort hembudet, att bli registrerad för aktien.

§ 12 (ej obligatorisk)

Av bolagets aktier får endast så många, att de vid varje tidpunkt motsvarar mindre än 40 procent av hela aktiekapitalet och mindre än 20 procent av röstetalet för samtliga aktier i bolaget, genom teckning eller överlåtelse förvärfas av

1. utländsk medborgare och annat utländskt rättssubjekt
2. svenskt aktiebolag, som inte har utlåningsförbehåll i bolagsordningen
3. svenskt handelsbolag, om någon av bolagsmännen är kontrollsubjekt
4. svensk stiftelse, om stiftelsen inte är allmännyttigt bostadsföretag
5. svensk ekonomisk förening, som är kontrollsubjekt

Uttrycken utlåningsförbehåll och kontrollsubjekt i första stycket har den innebörd, som anges i 3 och 4 §§ lagen (1982:617) om utländska förvärf av svenska företag m m (företagsförvärvslagen) samt 5 § promulgationslagen (1982:619) till nämnda lag.

Utän hinder av förbehållet enligt första stycket får bolagets aktier förvärfas av

- a) svenskt bolag, som avses i 2 § företagsförvärvslagen
- b) svensk stiftelse eller svensk ekonomisk förening, som innehar tillstånd enligt 3 § 3 st nämnda lag

Förbehållet utgör inte heller hinder för förvärf av aktier till aktiefond enligt aktiefondslagen (1974:931) eller av andelar i sådan fond.

Fig 3.1 Förslag till bolagsordning.

Källa PRV:s Anvisningar för anmälningsärenden

2:4 ABL

I bolagsordningen skall det finnas uppgift om bolagets firma och om den ort i Sverige där bolagets styrelse skall ha sitt säte. Där skall stå uppgift om föremålet för bolagets verksamhet. Detta skall inte förväxlas med bolagets ändamål – ändamålet är i allmänhet att ge vinst, föremålet för verksamhet kan vara att bedriva handel med sportartiklar.

Aktiekapitalet skall anges i bolagsordningen. Detta sker i allmänhet genom att man anger minimikapital och maximikapital. Genom att endast ange gränser slipper man ibland ändra bolagsordningen när man höjer aktiekapitalet. I detta fall får dock minimikapitalet inte vara lägre än en fjärdedel av maximikapitalet. Vidare skall aktiernas nominella belopp anges. Detta kan vara hur lågt som helst.

Bolagsordningen skall vidare innehålla uppgift om antalet styrelseledamöter och revisorer och i förekommande fall om suppleanter. Antalet kan anges genom uppgifter om lägsta och högsta antalet.

Vissa uppgifter om bolagsstämma skall stå i bolagsordningen, nämligen sättet för sammankallande av bolagsstämma och vilka ärenden som skall vara obligatoriska på bolagsstämman. Sättet kan t ex vara annons i en daglig ortstidning och brev till varje känd aktieägare.

Slutligen skall bolagsordningen ange bolagets räkenskapsår. Detta motsvarar i allmänhet kalenderåret.

2:5 ABL

Aktieteckning kan ske på stiftelseurkunden eller på särskild teckningslista.

2:6 ABL

Stiftarna avgör hur många aktier som skall tilldelas varje aktietecknare.

2:7 ABL

2:9 ABL

Beslut om att bilda aktiebolaget fattas på den konstituerande stämman. Därefter skall bolaget anmälas för registrering hos Patent- och registreringsverket senast sex månader efter under-tecknande av stiftelseurkunden. Vid registreringen skall det lämnas bevis om att kontant betalning för tecknade aktier har skett till särskilt bankkonto. Vid apportemission skall revisor intyga att apportegendomen har tillförts bolaget och att den inte är övervärderad liksom att egendomen är eller kan antas bli till nytta för bolaget.

2:10 ABL

Likvid för tecknade aktier får inte lämnas genom att aktietecknaren kvittar fordran som han kan ha mot bolaget. Aktierna skall betalas kontant. De stränga reglerna som skall trygga att bolaget verkligen erhåller valuta för tecknade aktier hänger samman med missbruk som förekom enligt tidigare aktiebolagslag. Dessa regler är en del av skyddet för bolagets borgenärer.

2:7,2 st ABL

Denna beskrivning av en aktiebolagsbildning motsvarar vad som brukar kallas *successivbildning*. De olika åtgärderna vidtas den ena efter den andra. Så tänkte man sig att det gick till för länge sedan när någon hade en kommersiell idé men saknade kapital. Han stiftade då ett aktiebolag och inbjöd allmänheten att satsa pengar. I verkligheten är det från början klart vem som skall teckna samtliga aktier. Lagstiftaren har också accepterat verkligheten och tillåter *simultanbildning*. Detta innebär att samtliga åtgärder för bildande av bolaget vidtas samtidigt. I lagen har detta uttryckts så att om alla berörda är ense, får konstituerande stämma rätteligen hållas även om kallelse inte har skett.

Och i dagens kommersiella verklighet går det inte heller till så när någon vill starta ett aktiebolag. Han söker istället upp en bank eller någon som yrkesmässigt bildar aktiebolag. Denna har ett lager av färdigbildade aktiebolag. Dessa bolags firmor och beskrivningar av föremålet för bolagets verksamhet är neutrala. Vad som sker när den verkliga intressenten dykt upp är att han håller en extra bolagsstämma, där han antar en bolagsordning som motsvarar vad vederbörande vill ha. Samtidigt väljs styrelse och revisorer enligt den verkliga intressentens önskemål.

3.2 Firma

16:1 ABL

Den benämning varunder en näringsidkare driver sin verksamhet kallas *firma*. Regler om firma finns dels i fimalagen (1974:156), dels i 16 kap aktiebolagslagen.

Aktiebolags firma skall innehålla ordet "aktiebolag".

Firman skall tydligt skilja sig från annan registrerad firma.

Exempel på firmor är

Vinimporten Aktiebolag

Aktiebolaget Volvo

Firma registreras inte om den är vilseledande. Royal Sweden Gift House Aktiebolag för en vanlig presentaffär vägrades registrering av Patentverket liksom Aktiebolaget Rikspotatis för en lokal potatishandlare.

Inte heller får firman innehålla beståndsdelar som "bank" eftersom denna benämning är förbehållen verksamheter som lyder under den särskilda banklagstiftningen (5 § bankrörelselagen (1987:617)).

4. Aktieägarens ställning i bolaget

Alla aktier har lika rätt i bolaget. Aktieägarens ställning beror därför på hur många aktier i bolaget han äger.

3:1 ABL

I bolagsordningen är det möjligt att föreskriva att aktier av olika slag skall finnas eller skall kunna utges.

De vanligaste skillnaderna gäller rätten till utdelning – man talar då ofta om *stamaktier* och *preferensaktier* – eller rösträtten – aktier med full rösträtt kallas ofta för serie A, *A-aktier*, och aktier med begränsad rösträtt för serie B, *B-aktier*.

Preferensaktier brukar ha företrädesrätt till utdelning framför stamaktier. Denna företrädesrätt kan ibland vara sådan att stamaktierna inte skall få utdelning för något år förrän preferensaktierna fått utfäst utdelning för alla tidigare år. Skillnaden i rätt till utdelning kan också vara sådan att preferensaktierna först skall få t ex 8% utdelning. Därefter skall stamaktierna få 8% utdelning och om utdelningsbeloppet förslår till högre utdelning får preferensaktier och stamaktier samma rätt till överskjutande belopp.

3:1, 3 st ABL

Skillnaden i röstvärde får inte överstiga förhållandet 10:1. Om aktier med full rösträtt har en röst per aktie måste aktier med begränsad rösträtt ha minst en tiondels röst per aktie. Det finns dock gamla bolag med större skillnader i röstvärde – t ex Ericsson och Electrolux som har 1000:1. Dessa stora skillnader får finnas kvar men några nya sådana får inte tillkomma.

Det kan förekomma andra skillnader mellan olika aktier, t ex så att aktier serie A väljer 2 ledamöter av styrelsen och aktier serie B väljer 3 ledamöter.

Innebörden av orden stamaktie, preferensaktie, A-aktie, aktie serie B och liknande uttryck går inte att fastställa för ett enskilt fall utan att studera bolagsordningen.

4.1 Likhetsprincipen

Inom aktiebolagsrätten talar man ibland om den aktiebolagsrättsliga likställighetsgrundsatsen eller likhetsprincipen. Denna princip kan sägas komma till uttryck i regeln om att alla aktier

8:13 ABL
9:16 ABL

har lika rätt, om inte bolagsordningen anger något annat. Denna princip uttrycks också i generalklausulerna i aktiebolagslagen varav framgår att styrelse och bolagsstämma inte får fatta beslut som innebär att en aktieägare gynnas på bekostnad av bolaget eller av annan aktieägare. Däremot säger denna grundsats inte något om att tredje man skulle behöva behandla alla aktieägare lika. Det finns visserligen situationer då en tredje man anses ha en skyldighet att behandla alla aktieägare i ett bolag lika, t ex om den tredje mannen framställer ett erbjudande om att förvärva samtliga aktier i bolaget. Men likabehandlingen följer då inte av den aktiebolagsrättsliga likhetsprincipen utan av börsetiska regler.

4.2 Aktier kan fritt överlåtas

3:2 ABL

En annan grundprincip i aktiebolagsrätten är att aktier skall kunna fritt överlåtas och förvärfvas. Undantag härifrån är dock möjliga med stöd av ABL.

4.3 Hembudsskyldighet

3:3 ABL

I ett fåmansbolag är aktierna från början placerade hos bolagets intressenter som också brukar vara verksamma i bolaget. Dessa vill inte att någon utomstående skall få bli aktieägare om inte alla intressenter medger det. Det är möjligt att hindra detta genom att i bolagsordningen införa en *hembudsklausul*. Denna föreskriver att gamla aktieägare har rätt att lösa in aktier som övergått till ny ägare. Klausulen skall noga ange hur de gamla aktieägarna skall få tillfälle att meddela om de vill utöva sin lösenrätt. Klausulen skall också ange hur lösenbeloppet skall bestämmas.

4.4 Konsortialavtal

I många fåmansbolag kompletteras hembudsskyldighet av ett avtal mellan aktieägarna. I detta avtal reglerar aktieägarna hur lön till var och en skall beräknas, hur de skall rösta på bolagsstämma i olika avseenden och mycket annat. Avtalet kallas ofta för konsortialavtal. Detta avtal är inte avsett att bli offentligt som bolagsordningen.

För att säkerställa att alla efterlever konsortialavtalet är det vanligt att det innehåller bestämmelser om vite och skadestånd. Till säkerhet för dessa bestämmelser lämnas sedan aktiebrev som pant. Man kan föreskriva att aktiebrev skall deponeras hos tredje man, överlätna in blanco.

Konsortialavtal har inte någon särskild aktiebolagsrättslig rättsverkan. Avtalet kan inte åberopas mot bolaget eller mot tredje man. Det har bara verkan avtalsparterna emellan.

4.5 Utlänningar

En annan inskränkning i möjligheterna att fritt omsätta aktier ligger i reglerna om utlänningars rätt att äga aktier i svenska bolag. I bolagsordningen kan intagas förbehåll att aktier inte får förvärfvas av

17:1 ABL

- aktiebolag
- annan sammanslutning
- stiftelse
- utländsk medborgare

Förbehållet kan avse bara vissa slag av aktiebolag, sammanslutningar eller stiftelser. Däremot får ett förbehåll som riktar sig mot annan än svensk medborgare inte avse bara grupper av sådana medborgare, t ex bara mot medborgare i Sydafrika.

17:1 ABL

Aktier som omfattas av sådant förbehåll kallas *bundna* aktier. Övriga aktier kallas *fria* aktier.

Lagen innehåller en rad regler om hur förhållandet mellan bundna och fria aktier skall säkras vid ändringar av aktiekapitalet t ex.

4.5.1 Utländska förvärv av svenska företag

Dessa regler skall studeras tillsammans med bestämmelserna i lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m. Denna lag begränsar rätten för utländska rättssubjekt och för vissa svenska rättssubjekt att förvärva aktier i svenska aktiebolag, andelar i svenska handelsbolag eller rörelser som drivs här i landet. Genom denna lag begränsas också möjligheten att sluta avtal om handelsbolag.

Nämnda lag inför begreppet *kontrollsubjekt*. Detta är

- utländska medborgare och andra utländska rättssubjekt
- svenska aktiebolag som inte har utlänningsförbehåll i bolagsordningen

- svenska handelsbolag om någon av bolagsmännen är kontrollsubjekt
- svenska stiftelser
- vissa svenska ekonomiska föreningar.

Det i samband med aktiebolag nämnda *utlänningsförbehållet* beskrivs i lagen som förbehåll i bolagsordningen att kontrollsubjekt får förvärva högst 40% av aktiekapitalet samtidigt motsvarande högst 20% av röstetalet för samtliga aktier i bolaget. Dessa gränser har samband med äldre lagstiftning som ursprungligen syftade till att förhindra att utlänningar kom att äga svenska fastigheter. Sådant skulle inte heller få förekomma indirekt genom att utlänningar ägde aktierna i svenska aktiebolag.

Utlänningsförbehåll är viktiga för alla aktiebolag som avser att äga fast egendom. De är också viktiga för aktiebolag som vill köpa aktier i andra svenska aktiebolag, om de inte vill vara begränsade till fria aktier.

Kontrollsubjekt får inte utan tillstånd för varje särskilt fall förvärva så många aktier i ett svenskt aktiebolag att förvärvarens andel av aktiekapitalet eller av röstetalet kommer att överstiga någon av gränserna 10%, 20%, 40% eller 50%. (Lagen anger inte gränsen 30%.)

Förvärv av aktier i strid mot utlänningsförbehåll är ogiltiga. Om någon har förvärvat bundna aktier och blir kontrollsubjekt senare, är han skyldig att ha tillstånd för att få behålla aktierna.

4.6 Aktier och aktiebrev

4.6.1 Aktiebrev

Vanligen utfärdar ett bolag aktiebrev som bevis om en persons aktieinnehav. Aktiebrev skall utfärdas till viss man. Vid överlåtelse av aktiebrev gäller reglerna i 13, 14 och 22 §§ skuldebrevslagen, dvs reglerna om att innehavaren av ett orderskuldebrev med sammanhängande kedja av överlåtelser anses äga rätt att göra gällande handlingen, om betydelsen av god tro i detta sammanhang och om att tradition av själva handlingen är nödvändig för att skydd mot överlåtarens borgenärer skall inträda.

Aktiebrev kan vara av två slag, kupongaktiebrev eller VPC-aktiebrev.

Kupongaktiebrev består av två delar. Själva aktiebrevet under-

3:4 ABL
3:6 1 st ABL

tecknas av styrelsen och utfärdas till viss man. Denna del kallas för manteln. På manteln tecknas överlåtelser av aktien. Som bilaga till manteln utfärdas ett kupongark. Mot dessa kuponger lämnas vinstutdelning. En del av kupongarket benämnes talong. Mot denna utfärdas ett nytt kupongark när det gamla tagit slut. Utdelningskupongerna kan användas som bevis om rätt att delta t ex i nyemissioner.

Detta system var ursprungligen det enda aktiebrevssystem vi hade i Sverige. I de stora börsnoterade bolagen blev detta opraktiskt. Utdelning skulle lämnas mot miljontals små kuponger. Fond- och nyemissioner innebar en väldig pappershantering. 1970 infördes därför möjligheter att sköta viss aktiehantering med hjälp av automatisk databehandling. Dessa regler inflöt i 1975 års aktiebolagslag. De innebar att ett särskilt bolag – Värdepapperscentralen VPC – för bolagets räkning får sköta en del rutiner, bl a föra aktiebok. VPC ägs av staten och bankerna tillsammans med vissa andra enskilda intressenter.

Det ursprungliga VPC-systemet innebar att aktiebrev utfärdades men att detta gjordes av VPC. 1989 antogs aktiekontolagen som går ytterligare ett steg i automatisering. Enligt denna lag får inte aktiebrev eller diverse andra värdepapper som är avsedda för allmän omsättning utfärdas. I deras ställning träder registreringar på aktiekonton. Aktiekontolagen skall införas successivt. Början gjordes i december 1989 när aktierna i Trygg-Hansa spreds bland bolagets över 900 000 försäkringstagare och anställda.

Det aktuella läget i fråga om aktiehanteringssystem är därför 1990 att det finns tre olika system (förutom den teoretiska möjligheten att bolaget inte alls har utfärdat aktiebrev):

- det gamla systemet med kupongaktiebrev med mantel, som mest förekommer i fåmansbolag.
- det ursprungliga VPC-systemet med aktiebrev utfärdade av VPC för bolagets räkning;
- aktiekontosystemet som successivt införs sedan 1989.

4.6.2 Avstämningsbolag

Bolag som anslutit sig till VPC kallas för *avstämningsbolag*. Det beror på att anslutning kan ske endast om bolaget har intagit ett förbehåll i sin bolagsordning att rätten till utdelning skall tillkomma den som på fastställd avstämningsdag är införd i aktieboken. Rätten till emissionsbevis och till fondaktier vid

fondemission skall också tillkomma den som på ifrågavarande avstämningsdag är införd i aktieboken. Förbehåll i bolagsordningen kallas för avstämningsförbehåll.

Alla aktiemarknadsbolag är anslutna till VPC. Detta är en förutsättning för börsnotering resp OTC-notering. Vidare är diverse andra bolag anslutna till VPC. I början av 1990 var cirka 500 aktiebolag anslutna.

Fåmansbolag å andra sidan torde fortfarande ha kvar systemet med kupongaktiebrev och manuellt förd aktiebok. Någon anledning för dessa bolag att gå över till VPC-systemet finns inte heller eftersom aktierna i dessa bolag sällan blir omsatta och eftersom utdelning ofta inte lämnas i dessa bolag.

4.6.3 Aktiekonto

Aktieägare i avstämningsbolag skall ha ett eller flera *aktiekonton* som öppnas hos *kontoförande institut*. Kontoförande institut är främst banker och fondkommissionärer som godkänts av Bankinspektionen. På aktiekontot skall förutom uppgifter om aktieägaren även anges en rad uppgifter om det värdepapper som avses liksom uppgifter om pantsättning, om aktieägarens konkurs mm.

VPC skall föra ett *avstämningsregister* för varje avstämningsbolag på grundval av uppgifter från de kontoförande instituten.

Bestämmelserna i aktiekontolagen gäller inte bara aktier i avstämningsbolag utan även diverse andra rättigheter i avstämningsbolag, nämligen företrädesrätt att delta i emissioner, rätt till nytecknade aktier, konvertibla skuldebrev, optionsrätter och vissa andra för allmän omsättning avsedda värdepapper. I gengäld får inte särskilda värdepapper utfärdas som bärare av dessa rättigheter.

Var och en som är registrerad på ett aktiekonto har rätt att på begäran få besked från VPC om kontots innehåll i den mån innehålllet berör hans rätt. VPC skall också varje år före den 31 januari lämna varje innehavare av aktiekonto uppgift om kontots innehåll per den 31 december föregående år. I detta besked skall normalt också anges förändringar på kontot under det gångna året.

Rättsverkningar vid överlåtelse av aktier knyts till tidpunkten för registrering. För fel som kan uppkomma skall VPC svara om inte VPC kan visa att felaktigheten beror på en omständighet utanför VPC:s kontroll vars följderna inte skäligen kunde ha undvikits eller övervunnits.

4.6.4 Aktiebok

3:7 ABL

Över samtliga aktier och samtliga aktieägare i bolaget skall styrelsen föra en förteckning, *aktieboken*. Aktieboken kan föras manuellt eller med hjälp av ADB. I avstämningsbolag skall VPC föra aktieboken.

3:8 3 st ABL

3:13 1 st ABL

Aktieboken är offentlig. Vem som helst har alltså rätt att få studera den. Om aktieboken föres med hjälp av ADB skall läslig utskrift hållas tillgänglig hos bolaget eller hos VPC. Utskriften får vara högst sex månader gammal. Vem som helst har rätt att mot ersättning för kostnaderna få en färskare utskrift gjord. När det gäller avstämningsbolag finns dock en specialregel av innebörd att aktieägare som har högst 500 aktier i bolaget inte skall anges. (Bakgrund till denna regel sägs vara att dåvarande finansministern önskade skydda vissa politiker mot insyn i smärre aktieaffärer. Jag kan inte garantera att denna uppgift är korrekt – den kan ha spritts av politiska motståndare. Å andra sidan är det en fullt trovärdig förklaring till en säregen undantagsregel.)

3:13 2 st ABL

Till varje bolagsstämma skall en fullständig aktiebok tas fram. Denna skall avse förhållandena tio dagar före bolagsstämman.

3:14 ABL

Den som förvärvar en aktie skall låta registrera sig i aktieboken. Innan han gjort det får han inte utöva flertalet av aktieägarens rättigheter i bolaget. Han får således inte rösta på bolagsstämman. Han får utdelning bara om den lyftes med kupong.

4.6.5 Förvaltarregistrering

3:10, 2–4 st ABL

Lagen öppnar en möjlighet till *förvaltarregistrering* av aktier, vilket har betydelse för banker och fondkommissionärer som förvaltar en mängd aktier för kunders räkning.

I aktieboken kan samtliga kunders innehav av aktier i ett visst bolag behandlas som en enhet. Affärer mellan olika kunder hos samma förvaltare behöver inte registreras hos VPC. Förvaltaren håller genom sin bokföring av alla aktiedepåer reda på vilken kund som skall ha vilken utdelning eller annan prestation.

Förvaltarregistrerade aktier anmärks särskilt i aktieboken eftersom förvaltaren inte får utöva rösträtt för dessa aktier. Om aktieägaren själv vill utöva rösträtt för förvaltarregistrerade aktier får han låta registrera aktierna på sig själv. Detta är också lätt ordnat. Endast de som har erhållit tillstånd därtill har rätt att registreras som förvaltare av aktier.

4.6.6 *Samäganderätt till aktie*

3:14 3 st ABL

9:2 3 st ABL

Flera personer kan äga en aktie med samäganderätt. De får dock endast genom gemensam företrädare utöva aktieägarens rättigheter i bolaget. Undantag har dock gjorts för 4:e AP-fonden och för löntagarfonderna, som får utöva sin rösträtt genom två eller flera olika företrädare.

4.6.7 *Akties odelbarhet*

Aktien är mot bolaget odelbar. Detta innebär att man inte får dela upp olika befogenheter som följer med aktien mellan olika personer. Man anses inte skola ha möjlighet att ge en person de ekonomiska rättigheterna och en annan person rätten att delta i förvaltningen på bolaget. Det ena skall alltid hänga ihop med det andra.

3:15 ABL

Ett undantag härifrån görs dock för vissa testamentariska förordnanden. Genom testamente kan man således föreskriva att en person skall erhålla t ex rätten till utdelning under livstid eller viss tid medan äganderätten till aktierna skall tillkomma någon annan. En kapitalist vill t ex ge sin hushållerska rätten till avkastningen under sin livstid. Därefter skall aktierna tillfalla kapitalistens barn eller någon from stiftelse. Sådana förordnanden kan alltså vara giltiga.

5. Styrelse

Aktiebolagets högsta beslutande organ är bolagsstämman. Där sammanträder bolagets aktieägare. En av bolagsstämmans viktigaste uppgifter är att välja styrelse. Styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter.

Styrelsen är i många fall skyldig att utse en person att vara verkställande direktör. Denne ansvarar för den löpande förvaltningen.

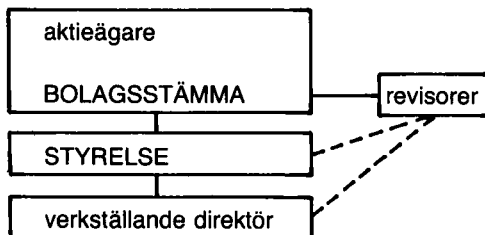

Fig 5:1

Bolagsstämman skall vidare utse revisorer som skall granska styrelsens och verkställande direktörens verksamhet.

I stora aktieföretag finns ytterligare direktörer utöver VD. Dessa kan bilda en direktion. Det finns ibland divisionschefer och andra organ. Dessa regleras emellertid inte av aktieföretagslagen.

5.1 Storlek, mandattid

Styrelsen skall bestå av minst tre ledamöter. I små företag med aktiekapital eller maximikapital om < 1 Mkr får styrelsen bestå av en eller två ledamöter. I det fallet måste det finnas en suppleant.

- 8:1 ABL Styrelseledamot väljes för så lång tid som anges i bolagsordningen. Denna tid får högst vara fyra räkenskapsår. Det vanliga är att styrelseledamots mandattid är ett år men det är likaså vanligt att ledamöter omväljs. Det finns inga regler i Sverige om att styrelseledamot inte får vara för gammal. Däremot måste han vara svensk medborgare och bosatt i Sverige. Nordiska medborgare, som är bosatta i Danmark, Finland, Island eller Norge, är numera i stort sett jämställda med svenskar. Kommerskollegium får medge dispens från detta krav. Sådana dispenser beviljas rätt frikostigt. Dessutom gäller att styrelseledamot inte får vara underårig eller försatt i konkurs och inte heller ha förvaltare enligt 11:7 FB. De sistnämnda kraven är inte dispensabla.
- 8:4 ABL Styrelseledamot får avgå i förtid. Likaledes kan den som har utsett styrelseledamot befria honom från uppdraget i förtid. Uppdrag som styrelseledamot är förtroendeuppdrag och ingen ska behöva upprätthålla ett sådant mot sin vilja. Inte heller skall någon behöva ha kvar en förtroendemans sedan förtroendet har upphört.
- 8:2 ABL Ett särskilt problem kan uppkomma när styrelseledamoten som skall entledigas är VD. Han kan liksom övriga styrelseledamöter med omedelbar verkan befrias från sitt uppdrag som styrelseledamot. Han kan också utan förvarning fräntas sina befogenheter som VD. Men som VD är han samtidigt anställd i bolaget. Anställningsavtalet kan bara upphöra med iakttagande av bl a avtalsrättsliga regler. Det kan alltså mycket väl förekomma att bolaget tvingas utge skadestånd till VD i ett sådant fall.

5.2 Styrelserrepresentation för anställda

Även om styrelsen väljes av aktieägarna på bolagsstämma finns sedan början av 1970-talet en möjlighet att utse styrelseledamöter på annat sätt för att ge styrelserrepresentation för de anställda i bolaget. Dessa regler finns i lagen (1987:1245) om styrelserrepresentation för de privatanställda.

Lagen gäller företag som har sysselsatt i genomsnitt minst 25 anställda i Sverige under det senaste räkenskapsåret. Om företaget är moderföretag i en koncern gäller antalet anställda i hela koncernen.

De anställda har rätt att utse två styrelseledamöter och två suppleanter. Om företaget bedriver verksamhet inom skilda branscher och om det har sysselsatt i genomsnitt minst 1000

personer i Sverige har de anställda rätt till tre ledamöter i styrelsen och en suppleant för varje sådan ledamot. De anställdas rätt till styrelserepresentation får dock inte leda till att antalet arbetstagarledamöter överstiger antalet övriga styrelseledamöter.

Beslut om att utse arbetstagarledamöter fattas inte direkt av de anställda och än mindre av företaget. Initiativet utgår i stället från en fackförening. Närmare bestämt tillkommer denna rätt sådan lokal arbetstagarorganisation som är bunden av kollektivavtal i förhållande till företaget.

Arbetstagarledamöterna utses av de arbetstagarorganisationer som är bundna av kollektivavtal. Skulle dessa fackföreningar inte enas, finns det detaljerade regler för hur valet skall tillgå. Bland dessa regler kan nämnas att om 80% av de anställda tillhör samma fackförening skall denna utse samtliga arbetstagarrepresentanter inklusive suppleanter. Men om en fackförening företräder 5% av de anställda får denna fackförening utse en suppleant.

Arbetstagarrepresentant skall utses bland de anställda vid företaget. Denna regel har tillkommit för att förhindra att det blir fackföreningsombudsmän som utses till arbetstagarrepresentanter. För att undvika att det utvecklas professionella styrelseledamöter som sitter i en rad bolagsstyrelser, får inte samma person utan särskilt tillstånd tillhöra flera bolagsstyrelser.

Om bolaget har en särskild direktion eller motsvarande organ som förbereder ärenden som skall behandlas i styrelsen har en arbetstagarrepresentant rätt att närvara och delta i överläggningarna i detta organ. Denna bestämmelse tillkom sedan några i debatten hade framfört att reglerna om arbetstagarledamöter kunde kringgås genom att de verkliga besluten flyttades från styrelsen till beredningsorgan. Det har dock visat sig att sedan lagen väl ändrats på denna punkt har fackföreningarna bara i begränsad utsträckning använt sig av denna möjlighet till utvidgad representation.

Arbetstagarledamöterna är jäviga när styrelsen skall behandla frågor om kollektivavtal och om stridsåtgärder samt andra frågor där en facklig organisation på arbetsplatsen har ett väsentligt intresse som kan strida mot företagets.

Lagen kan sättas ur spel i vissa undantagsfall där styrelsen utses på särskilt sätt, t ex om styrelsen skall avspegla politiska styrkeförhållanden. Denna undantagsregel gäller främst kommunala aktiebolag.

För att pröva särskilda dispensfrågor har det inrättats en nämnd för styrelserepresentationsfrågor.

5.3 Verkställande direktör

8:3 ABL

Om bolagets maximikapital uppgår till minst 1 Mkr skall styrelsen utse en verkställande direktör. I andra bolag får styrelsen utse en verkställande direktör. Styrelsen får också utse en suppleant för verkställande direktören, vice verkställande direktör. Reglerna om VD gäller också för vice VD.

8:4 ABL

VD skall uppfylla samma behörighetskrav som styrelseledamot. Han skall alltså vara nordisk medborgare och han får inte vara underårig, försatt i konkurs eller ha förvaltare enligt 11:7 FB. VD skall vara bosatt i Sverige.

5.4 Styrelsens och VD:s uppgifter

8:6 ABL

Styrelsen skall ansvara för bolagets organisation och för förvaltningen av bolagets angelägenheter. Styrelsen skall alltså inte lägga sig i detaljfrågor.

Verkställande direktören skall handha den löpande förvaltningen. Han är skyldig att följa de riktlinjer som styrelsen har uppdragit.

VD har rätt att vidta även åtgärder som är av osedvanlig beskaffenhet eller av stor betydelse för bolaget även utan särskilt bemyndigande av styrelsen. Denna utvidgade befogenhet gäller om det inte går att inhämta styrelsens mening i tid. I sådana fall skall VD underrätta styrelsen om åtgärderna så snart som möjligt.

Styrelsen har ett särskilt ansvar för att bolagets bokföring organiseras på ett tillfredsställande sätt. VD har ansvaret för att bokföringen utföres i enlighet med lagens alla regler. Han har även ålagts ett särskilt ansvar för att förvaltningen av bolagets medel är betryggande.

5.5 Styrelsens ordförande

8:8 ABL

En styrelseledamot skall vara ordförande i styrelsen. Denne utses av styrelsen själv om inte bolagsordningen föreskriver något annat och om inte bolagsstämman bestämt på annat sätt. Det

kan förekomma att någon utomstående skall välja styrelseordförande. Denna utomstående kan ibland vara något offentligt organ.

I sådana bolag som måste ha VD, alltså bolag där maxikapitalet uppgår till minst 1 Mkr, får VD inte väljas till ordförande. I mindre bolag är det dock möjligt att uppgifterna förenas hos samma person.

Ordförandens huvudsakliga uppgift enligt lagen är att tillse att styrelsesammanträde hålles när det behövs. Han är skyldig att kalla till sammanträde om styrelseledamot eller VD begär det.

Ordföranden är vidare skyldig att underteckna – justera – styrelseprotokollen.

9:11 ABL

Styrelseordförandens inflytande beror inte på bestämmelser i aktiebolagslagen utan på dennes personliga egenskaper. En särskild maktfunktion anses vara vid bolagsstämman. Denna brukar öppnas av styrelsens ordförande som fungerar som ordförande tills stämman valt ordförande. Vid jämna maktförhållanden kan stämмоordförandens utslagsröst få väsentlig betydelse.

I en del bolag förekommer något som kallas för arbetande styrelseordförande. Denna institution kan användas i samband med att VD pensioneras. Den avgående VD utses till styrelsens ordförande. Samtidigt avtalar bolaget med honom att han skall arbeta för bolaget på heltid eller kanske på deltid. Arbetsuppdelningen mellan VD och arbetande styrelseordförande kan då vara sådan att den arbetande styrelseordföranden främst ägnar sig åt långsiktig planering medan VD ansvarar för allt löpande. Arbetande styrelseordförande kan både förekomma i börsnoterade företag och i familjebolag. Systemet återspeglas inte på något sätt i lagen.

5.6 Beslutförhet

Styrelsen är beslutför när mer än hälften av alla styrelseledamöter är närvarande. I bolagsordningen får man föreskriva hårdare krav.

8:9 ABL

Som regel får styrelsen dock inte fatta beslut om inte alla styrelseledamöter haft tillfälle att delta i behandlingen och också fått ordentligt underlag för sitt ställningstagande. Det går alltså inte att i sista stund kalla till ett sammanträde när man vet att en besvärlig styrelseledamot omöjligt kan delta.

Beslut fattas med enkel majoritet, d v s mer än hälften av de närvarande skall rösta för beslutet. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst. Om styrelsen inte är fulltalig gäller också att minst en tredjedel av samtliga styrelseledamöter måste rösta för beslutet.

5.7 Jäv

8:10 ABL

Styrelseledamot och VD får inte handlägga fråga rörande avtal mellan bolaget och honom. Detta betyder att han inte ens får delta i diskussionen vid styrelsesammanträdet i frågan. Än mindre får han delta i omröstning.

Detta jäv omfattar också fråga om avtal mellan bolaget och tredje man om styrelseledamoten eller VD har ett väsentligt intresse i frågan som kan strida mot bolagets. Det är inte nödvändigt att det säkert föreligger en intressekonflikt. Det räcker med att det finns risk för detta.

5.8 Firmateckning

8:11 ABL

8:9 ABL

Styrelsen företräder bolaget. Styrelsen tecknar också alltid bolagets firma. Styrelsen betyder då mer än hälften av hela antalet styrelseledamöter.

Styrelsen har rätt att utse en eller flera ledamöter till firmatecknare. Styrelsen kan också utse VD eller någon utanför styrelsen till firmatecknare. Dessa har då samma rätt som styrelsen att företräda bolaget.

Styrelsen kan föreskriva att rätten att teckna bolagets firma bara tillkommer flera personer i förening, kollektiv firmateckning. Andra inskränkningar i firmateckningsrätten kan däremot inte registreras. Däremot står det styrelsen fritt att internt ge särskilda föreskrifter om hur firmateckningsrätten får användas. Styrelsen kan t ex föreskriva att en person bara får teckna firman i samband med försäljningsavtal. Men en sådan inskränkning kan inte registreras och blir inte bindande gentemot tredje man i god tro.

8:6, 12 ABL

VD har alltid enligt lagen rätt att teckna bolagets firma inom ramen för sina legala befogenheter, d v s när han sköter den löpande förvaltningen. Vad som då ingår i den löpande förvaltningen kan ibland vara föremål för tvekan.

I praktiken brukar VD utses till firmatecknare och då uppkommer inte några särskilda problem.

5.9 Otillbörliga handlingar

8:13 ABL

Styrelsen och andra ställföreträdare för bolaget får inte företa rättshandlingar eller andra åtgärder som är ägnade att bereda otillbörlig fördel för aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare.

Det är inte nödvändigt att åtgärden verkligen bereder någon otillbörlig fördel. Det räcker med att åtgärden typiskt sett kan medföra sådan fördel. Det spelar ingen roll vem som får fördelen.

Nackdelen av åtgärden skall däremot falla antingen på bolaget som sådant eller också på annan aktieägare.

Denna förbudsregel gäller även om beslutet om den otillbörliga åtgärden har fattats av bolagsstämman. Styrelsen får inte lyda ett sådant beslut.

Likaså är det förbjudet för varje ställföreträdare för bolaget att följa beslut som strider mot aktiebolagslagen eller mot bolagsordningen. Detta förbud innefattar givetvis förbudet mot otillbörliga rättshandlingar. En firmatecknare har alltså en självständig skyldighet att pröva att beslut av styrelsen inte innebär brott mot den här behandlade bestämmelsen.

Denna bestämmelse om förbud mot otillbörliga rättshandlingar är en av aktiebolagslagens båda *generalklausuler*. En motsvarande regel finns för bolagsstämman. Denna andra generalklausul har dock en något annan utformning som behandlas i nästa kapitel.

Generalklausulerna är synnerligen viktiga bestämmelser. Tack vare dessa har lagen kunnat slopa en rad detaljföreskrifter som syftade till att skydda aktieägareminoriteter m fl.

Den som bryter mot bl a denna generalklausul kan drabbas av skadeståndsskyldighet.

5.10 Registrering

8:15 ABL

Styrelseledamöter, VD, firmatecknare m fl skall registreras hos PRV. Bolaget skall årligen sända in en aktuell förteckning över alla dessa personer med uppgift om personnummer och postadress. Dessa bestämmelser har skärpts som ett led i kampen mot den s k ekonomiska brottsligheten.

6. Bolagsstämma

Bolagets högsta organ är bolagsstämman. Vid denna samlas aktieägarna för att fatta de viktigare besluten för bolaget. Detta betyder framför allt att välja styrelse och att ta ställning till styrelsens förvaltning under tid som har gått.

6.1 Vem får delta i bolagsstämma?

9:1 ABL
3:14 ABL

Samtliga aktieägare får delta i bolagsstämman. En förutsättning är dock att aktieägaren låtit införa sina aktier i aktieboken. Denna regel innebär en rätt effektiv påtryckning på en ny aktieägare att låta registrera sina aktier.

9:1, 2 st +
3:13 2 st
ABL

I avstämningsbolag gäller en särskild regel som har tillkommit av praktiska skäl. Rätten att delta i bolagsstämman tillkommer nämligen den som införts i den utskrift av aktieboken som skall göras avseende förhållandena tio dagar före bolagsstämman. Avstämningsbolag är börsnoterade aktiebolag och andra aktie marknadsbolag samt de övriga aktiebolag som anslutit sig till VPC-systemet.

9:2 ABL

Aktieägare får alltid låta sig representeras av *ombud*. Ombudet behöver inte vara aktieägare. Ombudets fullmakt skall vara skriftlig. Den får inte vara äldre än ett år. För att kunna kontrollera denna sistnämnda bestämmelse måste fullmakten alltid vara daterad.

Skälet till att fullmakten inte får vara äldre än ett år är att lagstiftaren vill försvåra de fullmaktsinsamlingar som särskilt tidigare var vanliga. Då samlade styrelsen i ett bolag in fullmakter från passiva aktieägare. På grundval av dessa fullmakter kunde styrelsen behärska bolagsstämman även om den själv inte ägde så många aktier. I och med att fullmakter måste förnyas årligen blir detta mera besvärligt.

Aktieägaren har inte alltid lämpliga kunskaper för att kunna förstå vad som förekommer vid bolagsstämman. För att detta inte skall kunna missbrukas av andra aktieägare har varje

aktieägare fått rätt att ta med ett *biträde* till bolagsstämman. Det kan t ex vara en advokat eller en revisor. Biträdet har inte rätt att själv yttra sig men han kan ge aktieägaren råd om hur denne skall yttra sig eller hur han bör rösta för att tillgodose sina intressen.

6.2 Begränsning i rösträtten

För att få delta i bolagsstämman och utöva rösträtt måste en person alltså uppfylla två rekvisit: han skall dels vara aktieägare, dels vara införd i aktieboken.

Hur många röster aktieägaren har beror sedan på hur många aktier han har. Om aktierna medför olika rösträtt slår detta förstås igenom här.

9:3, 1 st ABL

Lagen innehåller dessutom en generell begränsning av rösträtten, nämligen till 20% av de vid stämman företrädde aktierna. Denna regel får dock sättas ur spel genom föreskrift i bolagsordningen. Sådana undantag från denna regel är också mycket vanliga i fåmansbolag. I bolagsordningen brukar det stå att varje aktieägare får rösta för fulla antalet av honom ägda aktier.

Begränsningen gäller antalet röster som en aktieägare kan rösta för oavsett om han röstar för en del aktier genom fullmakt. Detta innebär att om bolagsordningen inte innehåller undantag från denna bestämmelse bör en annan aktieägare inte lämna fullmakt till den som själv har många aktier utan till någon med få aktier.

Exempel:

	antal aktier		Summa
	A	B	
A. Ask för egen del		15	
såsom ombud för B.Bok	10	100	
såsom ombud för C.Ceder	50	25	
	60	140	200
D. Drusk	50	500	550
E. En	200		200
Totalsumma			950

Tablå 6:1

I bolaget finns 500 A-aktier med 10 röster vardera och 5000 B-aktier med vardera 1 röst. 20 %-regeln är tillämplig.

På bolagsstämman är 950 aktier representerade. 20% härav är 190. Ingen aktieägare får rösta för fler än 190 aktier. Ask väljer då att rösta för 60 A-aktier och 130 B-aktier.

Han får då $60 \times 10 + 130 = 730$ röster.

Drusk får $50 \times 10 + 140 = 640$ röster.

En får $190 \times 10 = 1900$ röster.

6.3 Jäv

9:3, 2 st ABL

Aktieägare eller ombud för aktieägare får inte rösta i frågor om talan mot aktieägaren eller om befrielse från skadeståndsansvar. Förbudet gäller även talan eller befrielse såvitt angår någon annan om aktieägaren har ett väsentligt intresse som kan strida mot bolagets.

Denna jävsbestämmelse är mycket mera begränsad än den som gäller jäv för styrelseledamot. Jävet på bolagsstämma gäller inte avtal utan omfattar främst skadeståndsprågor. Jävet gäller vidare bara själva omröstningen. Styrelsejävet avsåg frågans hela behandling. Men på bolagsstämman får en jävig person delta i överläggningen före omröstningen.

Att lagstiftaren ansett det kunna fungera med en så uttunnad jävsregel beror på att generalklausulen och några andra regler kan användas mot missförhållanden.

6.4 När och var skall bolagsstämma hållas?

9:5 ABL

Ordinarie bolagsstämma skall hållas inom sex månader efter varje räkenskapsårs slut. Detta innebär i normalfallet att bolagsstämma skall hållas före juni månads utgång.

9:6 ABL

Extra bolagsstämma skall hållas när styrelsen finner skäl till det. Revisor och ägare till en tiondel av samtliga aktier kan också kräva att extra bolagsstämma hålles för angivet ändamål. Styrelsen skall i så fall utfärda kallelse inom fjorton dagar.

9:4 ABL

Bolagsstämma skall hållas på den ort där styrelsen har sitt säte eller i enlighet med vad bolagsordningen för övrigt kan ha angett. Bara under utomordentliga omständigheter får bolagsstämman hållas någon annanstans.

9:8 ABL

Om inte styrelsen kallar till bolagsstämma när så skall ske kan styrelseledamot, aktieägare m fl begära att länsstyrelsen utfärdar kallelse.

9:9 ABL

Kallelse skall utfärdas tidigast fyra veckor före stämman och vanligen senast två veckor före stämman.

Under minst en vecka närmast före ordinarie bolagsstämma skall redovisningshandlingar och revisionsberättelse hållas tillgängliga hos bolaget för aktieägarna. Aktieägare som begär det har också rätt att få dessa handlingar sända till sig. I börsnoterade bolag och andra stora bolag sänder bolaget handlingarna regelbundet till de aktieägare som meddelat att de önskar få dem.

6.5 Ärenden på bolagsstämma

9:5 ABL

På ordinarie bolagsstämma förekommer vissa obligatoriska ärenden, nämligen:

- fastställande av resultaträkning och balansräkning
- i moderbolag fastställande av koncernresultaträkning och koncernbalansräkning
- dispositioner beträffande vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen
- fråga om ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter och VD.

13:4 ABL

I fråga om beslut om fastställande av balansräkning innehåller lagen en effektiv påtryckning. Om nämligen bolaget inte sänder in fastställda balansräkningar till PRV, skall bolaget försättas i likvidation.

Observera att beslut om ansvarsfrihet skall avse varje enskild styrelseledamot. Ansvaret är inte kollektivt. Observera också att sådana beslut också skall fattas av bolagsstämman i fråga om arbetstagarledamöter. Den närmare innebörden av beslut om ansvarsfrihet och beslut om vägrad ansvarsfrihet belyses i samband med genomgången av aktiebolagslagens skadeståndsregler. Här anmärkes bara att innebörden av vägrad ansvarsfrihet är att bolaget har möjlighet att senare kräva skadestånd av styrelseledamoten. Om däremot ansvarsfrihet har beviljats kan bolaget bara begära skadestånd av denna styrelseledamot under exceptionella förhållanden.

Förutom de obligatoriska ärendena kan styrelsen lägga fram vad den vill på bolagsstämman.

9:7 ABL

Även aktieägare har rätt att kräva att en fråga tas upp på bolagsstämma. Aktieägaren skall skriftligen begära detta i så god tid att ärendet kan nämnas i kallelse till bolagsstämman. Detta innebär att aktieägaren bör framföra sin begäran drygt fyra veckor före stämman.

6.6 Ordförande, röstlängd, protokoll

9:11 ABL

Ordförande vid bolagsstämman utses av stämman. Vanligen är det styrelsens ordförande som öppnar stämman och som leder denna tills ordförande har blivit vald. Men det finns ingen föreskrift härom i lagen.

Ordförandens första uppgift vid stämman är att upprätta en röstlängd. I denna skall samtliga närvarande aktieägare antecknas med uppgift om antalet aktier de företräder och hur många röster dessa representerar. I röstlängden antecknas också närvarande ombud för aktieägare.

9:1, 3 st ABL

För att underlätta upprättande av röstlängd är det möjligt att föreskriva föransmälan till bolagsstämman. Anmälningstiden får inte vara mer än fem dagar. Sådan föreskrift skall tas in i bolagsordningen. Den är aktuell i stora bolag.

9:11, 3 st ABL

Ordföranden skall tillse att det förs protokoll vid bolagsstämman. Ordföranden är skyldig att underteckna – justera – detta. Dessutom skall stämman utse minst en justeringsman som också skall underteckna protokollet. Ordföranden och justeringsmannen skall anmärka om de inte anser protokollet vara riktigt. Däremot får de inte ändra protokollet utan att den som fört protokollet samtycker.

6.7 Aktieägares frågerätt och insyn

Aktieägare har rätt att ställa frågor på bolagsstämman. Men styrelsen och VD har inte någon absolut skyldighet att svara på frågorna.

9:12 ABL

Styrelsen och VD skall lämna upplysningar om aktieägare begär det. Med den kan vägra om det skulle innebära väsentligt förfång för bolaget. Däremot är det inte något skäl att vägra om det skulle innebära förfång för någon styrelseledamot eller för VD att svar lämnas. Men aktieägaren kan vanligen inte göra något, om styrelsen eller VD påstår att det skulle innebära väsentligt förfång för bolaget att svar lämnas på en framställd fråga.

Om styrelsen anser att det skulle innebära väsentligt förfång att svar lämnas, skall svaret i stället lämnas till bolagets revisorer. Dessa skall sedan ta ställning till om svaret skulle ha föranlett ändring av revisionsberättelsen. Däremot skall revisorerna inte vidarebefordra själva svaret till aktieägaren. Denne har dock rätt att få revisorernas yttrande från styrelsen.

Svar behöver inte lämnas om upplysning bara kan lämnas med stöd av uppgifter som inte är tillgängliga vid stämman. I sådant fall skall skyrelsen dock sända svaret till aktieägaren inom två veckor. Men då kan saken vara överspelad. För att förebygga detta fall kan aktieägaren i förväg sända sina frågor till styrelsen.

9:12 ABL

I aktiebolag med högst 10 aktieägare har insynsmöjligheterna avsevärt förbättrats. Varje aktieägare i ett sådant bolag har nämligen rätt att ta del av bolagets böcker, räkenskaper och andra handlingar som rör bolaget.

6.8 Beslut på bolagsstämman

9:13 ABL

De flesta beslut på bolagsstämma fattas med enkel majoritet. Det räcker alltså med att mer än hälften av avgivna röster är för ett förslag. Vid lika röstetal gäller den mening som ordföranden biträder. Om ordföranden är aktieägare och därigenom har rösträtt deltar han alltså i omröstningen. Vid lika röstetal gäller i sådant fall den mening som ordföranden har röstat för.

Vid val gäller dock en annan ordning. Där gäller i första hand den mening som fått de flesta rösterna. Om således A fått 30 röster, B fått 25 röster och C fått 20 röster av sammanlagt 75 röster är A vald trots att han inte fått mer än hälften av avgivna röster. Vid lika röstetal har ordföranden inte utslagsröst vid val utan då skall lotten gälla. Stämman kan dock före valet besluta om annan ordning.

9:14 ABL

I några få fall kräver lagen kvalificerad majoritet. Detta gäller till att börja med ändring av bolagsordningen. I allmänhet krävs här för såväl två tredjedelar av avgivna röster som två tredjedelar av de vid stämman företrädde aktierna.

9:15 ABL

Några ändringar av bolagsordningen som är särskilt ingripande för aktieägarna eller för vissa aktieägare kräver särskilt kvalificerad majoritet. Dessa ändringar kan gälla inskränkning av aktieägarnas rätt till vinst eller deras rätt till del av behållning vid bolagets likvidation. Det kan gälla införande av hembudsklausul, varigenom den fria rätten att överlåta aktier inskränkes. Om alla aktieägare som berörs av en försämring samtycker, kan förändringen genomföras även om tillräcklig majoritet inte har erhållits.

Observera att samtliga fall av kvalificerad majoritet beskrivs med två olika rekvisit – båda gränsvärdena skall ha uppnåtts. Om så inte är fallet har bolagsstämman inte fattat beslut i frågan.

Exempel:

	antal aktier			antal röster		
	A	B	Summa	A	B	Summa
A. Ask för egen del		15				
såsom ombud för						
B. Bok	10	100				
C. Ceder	50	25				
	60	140	200	600	140	740
D. Drusk	50	500	550	500	500	1000
E. En	200		200	2000		2000
Totalsumma			950			3700

Tablå 6:2

I bolaget finns 500 A-aktier med 10 röster vardera och 5000 B-aktier med vardera 1 röst. Full rösträtt får utövas för varje aktie eftersom 20%-regeln är otillämplig enligt bestämmelse i bolagsordningen. Vid bolagsstämman behandlades frågan om ändring av bolagsordningen såvitt gällde orden för styrelsens säte. Ask röstade mot förslaget, Drusk avstod från att rösta och En röstade för förslaget.

2/3-delar av avgivna röster är 2/3-delar av $(740 + 2000 =) 2740$, dvs 1827.

Drusk som avstod från att rösta skall inte räknas med här.

2/3-delar av vid stämman företrädda aktier är 2/3-delar av 950, dvs. 617.

En röstade för förslaget. Hans 2000 röster är mer än 2/3-delar av avgivna röster. Men hans 200 aktier är färre än 2/3-delar av de vid stämman företrädda aktierna. Förslaget har alltså fallit.

Som framgår av exemplet innebär denna regel om kvalificerad majoritet att det inte går att genomdriva vissa beslut även om aktieägaren har många röster om han inte också har många aktier.

6.9 Otillbörliga handlingar

9:16 ABL

Liksom beträffande styrelsens beslut finns det en generalklausul som gäller bolagsstämman. Denna bestämmelse säger helt allmänt, att bolagsstämman inte får fatta beslut, som är ägnat att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan om beslutet samtidigt innebär en nackdel för bolaget eller annan aktieägare.

Tillsammans med generalklausulen i 8:13 kan denna regel utgöra hinder mot otillbörliga förfaranden av olika slag. Svårig-

heterna vid tillämpningen kommer säkerligen att visa sig ligga på bevisplanet. Vidare kan det vara svårt att avgöra vad som är otillbörligt.

Redan genom sin blotta existens kan man hoppas, att reglerna avhåller många från olämpliga beteenden.

Konsekvenserna vid brott mot generalklausulerna kan både vara skadestånd och i grova fall likvidation av bolaget eller tvång att inlösa en förfördelad aktieägares aktier.

15 kap ABL
13:3 ABL

6.10 Klander

Om ett beslut av bolagsstämma inte har tillkommit i behörig ordning kan aktieägare, styrelsen eller enskild styrelseledamot eller VD föra talan inför domstol mot bolaget. Därvid yrkar han, att beslutet upphäves eller ändras. Sådan talan kallas klander-talan.

9:17 ABL

Felet kan bestå i att bolagsstämman inte har blivit kallad på riktigt sätt eller att omröstningsreglerna tillämpats felaktigt. Felet kan bestå i att röstlängden varit oriktig, t ex så att den som egentligen hade rösträtt inte har upptagits i röstlängden och fått tillfälle att rösta.

Klandertalan skall väckas inom tre månader från beslutet. Utgångspunkt för beräkning av denna frist är alltså inte dagen när den berörde fått reda på det felaktiga beslutet. Vederbörande måste själv vara uppmärksam.

Skulle inte klandertalan ha väckts i tid blir konsekvensen att det felaktiga beslutet blir gällande. Fel läkes alltså tämligen snart efter bolagsstämman. Anledningen till denna ordning är att det skulle kunna skapa problem inom näringslivet om det skulle kunna råda ovisshet under lång tid om ett beslut var gällande eller inte. Det skulle också vara olämpligt om någon efter lång tid skulle kunna komma och åberopa något fel kring en bolagsstämma.

Skulle däremot felet ha varit osedvanligt allvarligt finns en möjlighet att uppfatta beslutet som en nullitet. Beslutet är alltså ingenting. Denna situation är mycket ovanlig.

7. Revision

10:1 ABL Bolagsstämman skall välja en eller flera revisorer. Revisor väljs för den tid som anges i bolagsordningen. Det är möjligt att välja revisor att fungera tills vidare.

10:2 ABL Revisor skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige. Auktoriserad eller godkänd revisor behöver dock inte vara svensk medborgare. Han får inte vara underårig, försatt i konkurs eller ha förvaltare enligt 11:7 FB.

Till revisor kan utses auktoriserat eller godkänt revisionsbolag. I så fall skall revisionsbolaget utse någon att vara huvudansvarig för revisionen.

7.1 Kvalificerad revisor

10:3 ABL Minst en av revisorerna i varje aktiebolag skall vara antingen auktoriserad eller godkänd revisor. Auktoriserad revisor skall ha ekonomexamen med bl a 60 poäng i företagsekonomi (redovisning) och mycket handelsrätt. För godkänd revisor gäller något lägre teoretiska förkunskapskrav. Båda skall ha lång, väl vitsordad praktik. Beslut om att antas till auktoriserad och godkänd revisor fattas av Kommerskollegium.

10:3, 2 st ABL Minst en av de revisorer som utses av bolagsstämman skall vara auktoriserad om ett av följande krav är uppfyllt:

- tillgångarnas nettovärde de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 1000 basbelopp (1990 ungefär 30 Mkr)
- antalet anställda de två senaste åren i genomsnitt uppgått till 200 personer
- bolaget är börsnoterat eller bolaget har utgett skuldebrev som är börsnoterade.

10:3, 5 st Gränserna i fråga om 1000 basbelopp respektive 200 anställda gäller alternativt koncernen såvitt gäller revision i moderbolaget.

Ägare till en tiondel av samtliga aktier i bolaget kan alltid begära att auktoriserad revisor väljes även om bolaget skulle vara mindre än som angetts ovan.

Gränsen för när bolag skall ha auktoriserad revisor har indirekt betydelse för en rad bestämmelser i aktiebolagslagen. De bolag som är så stora att de skall ha auktoriserad revisor skall nämligen bl a avlämna en årsredovisning som uppfyller ännu högre krav än andra aktiebolag.

7.2 Jäv

10:4 ABL

Revisor skall vara fullt självständig i förhållande till ledningen för det bolag som han skall granska. Revisor kan alltså inte samtidigt vara styrelseledamot eller VD i bolaget eller dess dotterföretag. Han får inte heller biträda vid bokföringen eller medelsförvaltningen eller bolagets egen kontroll härav. Denna bestämmelse hindrar dock inte revisorn från att lämna viss hjälp t ex med bokslutsarbete bara bolaget själv har ordnat grundbokföringen.

Revisor får inte heller vara anställd hos bolaget eller inta en underordnad eller beroende ställning till bolaget eller någon styrelseledamot eller VD i koncernen.

Revisor blir också jävig om han är gift eller sambo med någon som inte kan vara revisor enligt ovan.

Slutligen gäller att revisor inte får stå i låneskuld till bolaget eller något koncernbolag. Bolaget eller något koncernbolag får inte heller ha ställt säkerhet för någon av revisorns förpliktelser.

7.3 Revisionens omfattning

10:7 ABL

Revisionen skall omfatta en granskning av årsredovisning och räkenskaper. Men denna siffergranskning är numera bara en del av revisionen. Revisionen skall också omfatta förvaltningen av bolaget. Denna förvaltningsrevision omfattar en kontroll av att organisationen är tillfredställande, så att t ex förlustrisker och svinn kan upptäckas i god tid.

Aktiebolagslagen anger dock inte något precist om vad revisionen skall omfatta. Den säger endast att revisionen skall utföras i den omfattning god revisionssed bjuder. Därigenom hindrar inte lagen den utveckling som länge har pågått och som alltjämt pågår mot en fördjupning av bolagsrevisionen.

Ett problem som denna vidare syn på revision särskilt kan medföra i småföretag är att revisorn tillfrågas om allt möjligt som rör bolagets förvaltning. Han kan därigenom bli ombedd att i förväg godkänna olika transaktioner och arrangemang och bli

delaktig i besluten. Detta är en olämplig utveckling – gränserna mellan förvaltning och revision bör inte suddas ut.

En speciell svensk uppfattning rörande revisorns uppgifter är att revisorn inte bara skall tjäna aktieägarnas intressen. Revisorn skall tillse att aktiebolagslagen följes och han skall därvid också beakta borgenärernas och de anställdas intressen. Han granskar också om bolaget följt t ex skattebestämmelser. Detta innebär dock ännu inte att han är något slags skattekontrollant med rapportskyldighet till taxeringsmyndigheterna. Men revisorn skall upplysa företaget om han upptäcker åtgärder som inte är skatterettsligt korrekta. Skulle bolaget insistera på sitt felaktiga eller tvivelaktiga handlande lär en välnommerad revisor vanligen avsäga sig uppdraget.

Om revisorns uppdrag upphör i förtid, skall han anmäla detta till länsstyrelsen. Denna regel är ett led i kampen mot s k ekonomisk brottslighet. Anledningen till att revisorn lämnar uppdraget är ibland att revisorn och bolagsledningen inte är överens t ex om värderingsfrågor eller om hur skattelagstiftning skall tillämpas. Konflikten kan ibland ha samband med olagliga transaktioner. Genom denna anmälan av revisorsbyte är det lättare för omvärlden att uppmärksamma denna varningssignal.

10:5 3 st ABL

7.4 Revisionsberättelsen

När revisionen är avslutad skall revisorn teckna en hänvisning till revisionsberättelsen på originalet till årsredovisningen och på koncernredovisningen i förekommande fall.

10:9 ABL

Senast två veckor före bolagsstämman skall revisorn överlämna sin revisionsberättelse till styrelsen. Denna berättelse skall innehålla ett uttalande

10:10 ABL

- om årsredovisningen upprättats enligt lag
- om ansvarsfrihet bör beviljas styrelsens ledamöter och VD
- om redogörelse finns för aktieägarelån m m
- om styrelsens förslag till disposition av vinst eller förlust

Revisorerna skall också anmärka om bolaget inte fullgjort alla sina skyldigheter när det gäller uppbärd av preliminär skatt för anställda och när det gäller mervärdeskatt.

10:10 4 st ABL

Revisor kan yttra sig om annat som han anser bör komma till aktieägarnas kännedom. Detta är dock mycket ovanligt i Sverige. Revisionsberättelserna är stereotypa. Skulle en revisionsberättelse avvika från standard kan det vara en anledning för läsaren att efterforska orsaken till detta.

7.5 Erinringar

10:11 ABL

Normalt kommer revisorn med påpekanden till VD eller till styrelsen. Dessa kan vara muntliga men ofta görs de skriftligen i en promemoria. Allvarligare anmärkningar framför revisorn i erinringar. Om detta inte får önskat resultat blir nästa steg att göra anmärkning i revisionsberättelsen.

7.6 Tystnadsplikt

10:13 ABL

Revisor har tystnadsplikt beträffande vad han erfarit under revisionen rörande bolaget. Denna tystnadsplikt gäller om ett röjande av uppgifterna kan innebära förfång för bolaget. Tystnadsplikten gäller även i förhållande till enskild aktieägare.

Revisorn har också viss tystnadsplikt i förhållande till bolagsstämman. Om det nämligen skulle lända bolaget till väsentligt förfång, får han vägra att lämna upplysning.

Revisor är däremot alltid skyldig att lämna alla upplysningar till medrevisor och till ny revisor samt till konkursförvaltare om bolaget har försatts i konkurs. Revisorn är också skyldig att lämna upplysningar till undersökningsledaren under förundersökning i brottmål.

7.7 Minoritetsrevisor, granskningsman

10:1, 4 st ABL

Revisor utses av bolagsstämman med vanligt majoritetsbeslut. I bolag där det råder motsättningar kan det innebära, att stämman väljer någon till revisor som möts av minoritetens misstroende. Minoriteten har därför tillerkänts rätten att få en särskild revisor utsedd. Detta gäller om sådant förslag biträdes av ägarna till en tiondel av alla aktier eller av en tredjedel av de vid stämman företrädde aktierna. En sådan minoritetsrevisor utses dock inte av minoriteten utan av länsstyrelsen. Denna brukar dock höra minoriteten innan den väljer.

Minoritetsrevisorn deltar tillsammans med övriga revisorer i bolagsrevisionen. Han har ingen rätt att lämna särskilda upplysningar till minoriteten. Han har samma rätt till arvode av bolaget som övriga revisorer. Hans funktion blir därför att se till att revisionen till alla delar utföres korrekt. Han skall inte gå minoritetens ärenden lika litet som övriga revisorer skall särskilt skydda t ex styrelsen även om denna de facto gjort revisorsvalet.

Minoriteten har också möjlighet att få en särskild gransknings-

10:14 ABL

man utsedd. Dennes uppdrag är att granska vissa angivna förhållanden eller viss period i det förflutna. Sådant krav skall tillmötesgåas om det biträdes av ägarna till en tiondel av alla aktier eller till en tredjedel av de vid stämman företrädda. Gränsen är alltså densamma som i fråga om minoritetsrevisor.

Liksom minoritetsrevisor är det länsstyrelsen som utser granskningsman.

8. Aktiebolags ekonomi

8.1 Inbetalning av aktiekapitalet

2:12 ABL
2:2 ABL

Basen för aktiebolagets verksamhet är aktiekapitalet. Det betalas i allmänhet in kontant. Detta skall ske till särskilt bankkonto. Men aktiekapitalet kan också betalas genom att annan egendom än pengar tillskjutes. Detta kallas *apport*. I så fall skall egendomen vara till nytta för bolaget eller åtminstone kunna beräknas bli till nytta.

Men det är inte meningen att aktiekapitalet skall stå orört i bolaget. Det skall arbeta i företaget. Lagen innehåller en rad regler till skydd för bolagets borgenärer, som vi skall återkomma till.

I detta kapitel skall vi visa hur aktiekapitalet kan ökas och hur det kan minskas. Detta får vi hålla isär från ökning eller minskningar av bolagets eget kapital.

Det egna kapitalet är lika med tillgångar minus skulder.

TILLGÅNGAR – SKULDER = EGET KAPITAL

Aktiekapitalet å andra sidan är ett formellt begrepp. Medan det egna kapitalet dagligen förändras beroende på om bolaget lyckas mer eller mindre bra i rörelsen, ändras aktiekapitalet bara sedan olika formaliteter har blivit iakttagna.

11:7, 2 st ABL

Aktiebolagets eget kapital uppdelas i *bundet eget kapital* och *fritt eget kapital*.

Bundet eget kapital består av

- aktiekapital
- reservfond
- uppskrivningsfond

Aktiebolagslagen innehåller noggranna regler om de olika delarna av bundet eget kapital. Resten av eget kapital kallas fritt eget kapital. Detta består av fria fonder, balanserad vinst eller förlust samt nettovinst eller förlust för räkenskapsåret.

I detta kapitel behandlas reglerna om förändring av aktiekapitalet. Reglerna om reservfond behandlas i samband med reglerna för vinstutdelning.

I detta kapitel beskrivs också olika finansieringsformer för ett aktiebolag.

Förändringar av aktiekapitalet består av

- ökning genom nyemission
- ökning genom fondemission
- nedsättning

Finansieringsformer är

- ökning av aktiekapital genom nyemission
- utgivande av konvertibla skuldebrev
- utgivande av skuldebrev med optionsrätt
- utgivande av vinstandelsbevis
- upptagande av banklån och andra krediter
- särskilda aktieägare tillskott.

8.2 Ökning av aktiekapital

Ett aktiebolag har följande balansräkning i sammandrag:

TILLGÅNGAR		SKULDER och EGET KAPITAL	
Omsättningstillgångar	1 900'	Kortfristiga skulder	1 400'
Fastighet	1 000'	Långfristiga skulder	1 200'
Övriga anläggnings- tillgångar	300'	Aktiekapital	500'
		Reservfond	100'
	<u>3 200'</u>		<u>3 200'</u>

BR 8:1.

Bolagets eget kapital uppgår till 600 kkr (aktiekapital 500' + reservfond 100'). Detta uppgår till knappt 20% av balansomslutningen (20% av balansomslutningen 3 200' = 640'). Man säger att bolaget har dålig soliditet. För att förbättra soliditeten vill aktieägarna tillskjuta mer kapital. Därigenom får bolaget medel att betala av på skulderna.

Bolaget beslutar öka aktiekapitalet med 500 kkr genom nyemission av 5 000 aktier à 100 kronor. För varje aktie skall kontant inbetalas aktiens nominella belopp, 100 kronor. Nyemissionen sägs ske till pari, vilket innebär att betalning för varje aktie göres med 100% av nominella beloppet.

Om allt annat i bolaget är lika och om vi antar att betalning för alla de nytecknade aktierna sker kontant till bolagets kassa samtidigt, får balansräkningen följande utseende efter nyemissionen:

TILLGÅNGAR		SKULDER och EGET KAPITAL	
Kassa	500'	Kortfristiga skulder	1 400'
Övriga omsättnings- tillgångar	1 900'	Långfristiga skulder	1 200'
Fastighet	1 000'	Aktiekapital	1 000'
Övriga anläggnings- tillgångar	300'	Reservfond	100'
	<u>3 700'</u>		<u>3 700'</u>

BR 8:2

Soliditeten har nu stigit till nästan 30%

$$\left(\frac{1\,000 + 100}{3\,700} = 29,7\% \right)$$

Tack vare kassaförstärkningen kan bolaget t ex avbetala 300' på sina kortfristiga skulder och 200' på de långfristiga skulderna. Därefter får balansräkningen följande utseende:

TILLGÅNGAR		SKULDER och EGET KAPITAL	
Kassa	0	Kortfristiga skulder	1 100'
Övriga omsättnings- tillgångar	1 900'	Långfristiga skulder	1 000'
Fastighet	1 000'	Aktiekapital	1 000'
Övriga anläggnings- tillgångar	300'	Reservfond	100'
	<u>3 200'</u>		<u>3 200'</u>

BR 8:3

Balansomslutningen är densamma som i BR 8:1. Tillgångs- sidan är också likadan som i BR 8:1. Men aktiekapitalet har ökat och skulderna har minskat med 500 kkr. Och soliditeten är nu uppe i över 34%.

$$\left(\frac{1\,000 + 100}{3\,200} = 34,4\% \right)$$

I vårt exempel uppgick aktiekapitalet ursprungligen till 5000 aktier à 100 kr och det ökades genom nyemission med ytterligare 5000 aktier. En sådan nyemission kallas 1 på 1 eller NE 1:1. Detta står för att det emitteras en ny aktie för varje gammal aktie.

8.2.1 Beslutsgången

4:1 2 st ABL
9:13 ABL

Beslut om nyemission fattas av bolagsstämman. Det finns inga särskilda regler om kvalificerad majoritet utom för vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag. Detta innebär att det i allmänhet räcker att mer än hälften av de avgivna rösterna är för ökningen. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

4:14 ABL
4:15 ABL

Styrelsen kan besluta om nyemission. Men då måste styrelsen göra förbehåll för bolagsstämmans godkännande. Bolagsstämman kan också ge styrelsen bemyndigande att fatta beslut om nyemission. Ett sådant bemyndigande får gälla längst till nästa ordinarie bolagsstämma. Reglerna om rätten för styrelsen att fatta sådana här beslut kan underlätta för bolaget att utnyttja goda affärstillfällen. Det går ju fortare att fatta ett bindande beslut i styrelsen än i bolagsstämman.

4:1, 2 st 2 p ABL

Ett beslut om ökning av aktiekapitalet kan innebära att bolagsordningen behöver ändras. I bolagsordningen för vårt aktiebolag i exemplen kanske stod att aktiekapitalet skulle uppgå till lägst 125 000 kronor och högst 500 000 kronor. I så fall får man inte besluta om nyemission utan att först ändra bolagsordningen. Däremot behöver inte ändringen av bolagsordningen registreras innan man fattar beslutet om nyemissionen. Båda besluten kan alltså fattas på samma bolagsstämma. Observera att nyemissionsbeslutet fattas med enkel majoritet medan beslutet om ändring av bolagsordningen kräver kvalificerad majoritet.

9:14 ABL

Beslutet om nyemission måste ange hur många nya aktier som får tecknas och hur mycket som skall betalas för varje aktie. För flertalet aktiebolag gäller att betalningen åtminstone måste uppgå till aktiens nominella belopp.

4:1 3 st +
2:2 1 st 2 p ABL

8.2.2 Överkurs

12:4 1 st 2 p ABL

Det är möjligt att ge ut aktier till överkurs. Bolagsstämman kan besluta att emittera 5000 aktier à 100 kr. För varje aktie skall betalas 120 kronor. Emissionskursen sägs vara 120%. Det överskjutande beloppet – 20 kronor för varje aktie – skall tillföras reservfonden. BR 8:2 får med denna utgångspunkt följande utseende efter nyemissionen:

TILLGÅNGAR		SKULDER och EGET KAPITAL	
Kassa	600'	Kortfristiga skulder	1 400'
Övriga omsättnings- tillgångar	1 900'	Långfristiga skulder	1 200'
Fastighet	1 000'	Aktiekapital	1 000'
Övriga anläggnings- tillgångar	300'	Reservfond	200'
	<hr/>		<hr/>
	3 800'		3 800'

BR 8:4

I mitten av 1970-talet var det ett problem för flera svenska storföretag att de behövde kapitaltillskott men börskurserna var så låga att de inte ens uppgick till aktiernas nominella belopp. Att göra en nyemission i ett börsnoterat aktiebolag till en högre kurs än börskursen är uteslutet. Emissionskursen bör i stället vara lägre för att innebära en förmån för dem som deltar i emissionen.

I de nämnda storbolagen kunde det finnas stora dolda övervärden samtidigt som börskursen understeg aktiernas nominella belopp.

4:1 4 st ABL

Till slut ändrades aktiebolagslagen så att underkursemmission blev tillåten i vissa fall. Detta kan bara ifrågakomma för börsnoterade aktiebolag. En förutsättning är vidare att skillnaden mellan aktiernas nominella belopp och vad som skall betalas för dem, tillförs aktiekapitalet genom överföring från bolagets eget kapital i övrigt eller genom uppskrivning av värdet av anläggningstillgångar.

8.2.3 Aktieägarnas företrädesrätt

4:2 ABL

Aktieägarna har företrädesrätt att teckna de nya aktierna vid kontantemission. I och med detta har det inte så stor betydelse för rättvisan aktieägarna emellan om emissionskursen blir rättvisande eller inte. Aktieägarna kommer, om företrädesrätten utnyttjas, att ha samma andel i aktiebolaget både före och efter nyemissionen.

8.2.4 Teckningsrättsbevis

4:3 ABL

Aktieägare i bolag som inte är avstämningsbolag och som har företrädesrätt att delta i emission har rätt att få särskilda bevis om detta. Detta bevis, *teckningsrättsbevis*, kan säljas. Om emissionsvillkoren är fördelaktiga kommer rätten att teckna aktier att få ett värde. Den aktieägare som inte vill eller kan delta i nyemissionen får då i alla fall ersättning för den förmån det innebär att delta i nyemissionen. I avstämningsbolag skall aktieägares företrädesrätt registreras enligt aktiekontolagen.

8.2.5 Apportemission

Nyemission kan också ske på så sätt att de nya aktierna betalas genom annan egendom än pengar. Den egendom som skall tillskjutas kallas för *apportegendom*. Apportegendomen måste vara till nytta för bolaget eller åtminstone kunna antagas bli till nytta för bolagets verksamhet. Detta betyder att ett juvelhalsband knappast kan vara apportegendom i ett aktiebolag som driver bilverkstad.

AB CARDO

Aktieägarna i AB Cardo kallas härmed till extra bolagsstämma fredagen den 10 februari 1984 kl 09.00 på Skandinaviska Enskilda Bankens centralkontor, Hörsalen, Östergatan 39, Malmö.

Aktieägare som önskar delta i bolagsstämman skall senast tisdagen den 7 februari 1984 kl 12.00 anmäla sig hos bolaget (Box 17050, 200 10 Malmö, telefon 040-24 92 00).

För att äga rätt att delta i bolagsstämman skall aktieägare, som innehar aktiebrev utfärdade enligt lagen om förenklad aktiehantering, dessutom vara registrerad i den av Värdepapperscentralen VPC AB förda aktieboken senast tisdagen den 31 januari 1984.

Aktieägare som låtit förvaltarregistrera sina aktier måste för att få utöva rösträtt på bolagsstämman ha registrerat aktierna i eget namn hos VPC senast den 31 januari 1984.

På bolagsstämman skall behandlas styrelsens beslut under förutsättning av bolagsstämmans godkännande om ökning av aktiekapitalet i AB Cardo genom nyteckning av 248 000 aktier, envar på nominellt 50 kronor. Därmed skulle aktiekapitalet som nu uppgår till 581 Mkr, komma att ökas med 12,4 Mkr till 593,4 Mkr.

Rätt att teckna de nya aktierna skulle uteslutande tillkomma AB Masonite. Som betalning för aktierna skulle AB Masonite senast den 24 februari 1984 till Cardo överlämna 370 000 A-aktier i Investment AB Skrinet.

De nya aktierna skulle berättiga till utdelning från för räkenskapsåret 1984. Stämpelskatt och registreringsavgift för de nya aktierna skulle erläggas av Cardo.

Cardos bolagsordning innehåller förbehåll enligt 17 kap 1 aktiebolagslagen. Samtliga aktier i den beslutade nyemissionen skulle vara bundna.

Malmö i januari 1984

STYRELSEN

Fig 8.1 Exempel på kungörelse om riktad apportemission.

I januari 1984 kallades aktieägarna i AB Cardo till extra bolagsstämma för att besluta om en riktad apportemission. Den riktades till AB Masonite. Emissionen avsåg utgivande av 248 000 aktier på nominellt 50 kronor. Som betalning för aktierna skulle Masonite lämna 370 000 A-aktier i Investment AB Skrinet.

4:2 ABL

Vid apportemission får man utnyttja möjligheten att avvika från aktieägarnas företrädesrätt att teckna aktier i nyemissionen.

Apportemissioner blir särskilt aktuella i samband med samgåenden mellan företag, s k take-overs.

8.2.6 Kvittning

4:11 ABL
2:10 ABL

I beslutet om nyemission kan bolagsstämman – eller styrelsen i förekommande fall – ange att betalning för aktierna sker genom kvittning mot aktietecknarens fordran hos bolaget. När ett aktiebolag nybildas får inte betalning för aktierna erläggas genom kvittning. Detta har visat sig kunna inbjuda till missbruk. Däremot finns inte samma risk vid nyemission. Då är utgångsläget det att aktiebolaget har en skuld till aktieägaren.

TILLGÅNGAR		SKULDER och EGET KAPITAL	
Tillgångar	250'	Skuld till A	50'
		Övriga skulder	150'
		Aktiekapital	50'
	<u>250'</u>		<u>250'</u>

BR 8:5

Aktieägaren A äger samtliga aktier i bolaget. Beslut fattas om ökning av aktiekapitalet med 50 kkr med rätt för A att teckna dessa aktier med kvittningsrätt mellan hans fordran mot bolaget och hans skuld på grund av aktieteckningen. Efter genomförd emission får balansräkningen följande utseende:

TILLGÅNGAR		SKULDER och EGET KAPITAL	
Tillgångar	250'	Övriga skulder	150'
		Aktiekapital	100'
	<u>250'</u>		<u>250'</u>

BR 8:6

Vad som hänt vid denna nyemission är att bolaget blivit befriat från en skuld på 50 kkr samtidigt som aktiekapitalet har höjts med samma belopp. Genom denna förändring försämras inte någon utomståendes ställning och rättsordningen godkänner den därför.

8.2.7 Kungörelse och registrering

Beslut om nyemission skall kungöras i Post- och Inrikes Tidningar och i en eller flera ortstidningar. Beslutet skall anmälas för registrering hos Patent- och registreringsverket inom sex månader från beslutet. Då skall bl a minst hälften av kontantlikviden ha erlagts. All apportegendom skall ha tillförts bolaget. Om inte aktier vid kontantemission har betalats till fullo med en gång, skall betalning ske inom sex månader från registreringen av nyemissionen.

4:7 ABL
4:12 ABL
4:13 ABL

8.2.8 Fondemission

Aktiekapitalet kan även höjas utan att betalning sker. I stället skriver man upp värdet på vissa tillgångar eller tar bolagets fonder i anspråk.

Vid fondemission har aktieägarna normalt företrädesrätt till de nya aktierna. Undantag härifrån är ovanliga.

En fondemission i bolaget i BR 8:1 skulle kunna ske på följande sätt. Därvid förutsättes att fastigheten har ett taxeringsvärde av 2 000 kkr. Bolaget vill göra en fondemission av två nya aktier på en gammal – FE 2:1 – vilket innebär att 10 000 nya aktier à 100 kr skall ges ut. Detta möjliggöres genom att fastigheten skrivs upp från 1 000 till 2 000 kkr. Det finns strikta regler för när tillgångars värde får skrivas upp i balansräkningen. Dessa värderingsregler behandlas i nästa kapitel.

TILLGÅNGAR		SKULDER och EGET KAPITAL	
Omsättningstillgångar	1 900'	Kortfristiga skulder	1 400'
Fastighet	2 000'	Långfristiga skulder	1 200'
Övriga anläggnings- tillgångar	300'	Aktiekapital	1 500'
		Reservfond	100'
	<u>4 200'</u>		<u>4 200'</u>

BR 8:7

Fondemission kan ske genom överföring till aktiekapitalet av

- utdelningsbara vinstmedel
- uppskrivningsfond
- reservfond
- uppskrivning av anläggningstillgång.

Fondemissionen innebär att bolagets kapital bindes fastare vid bolaget. Aktiekapitalet är mera bundet än t ex reservfonden. Det är alltså en fördel för borgenärerna om aktiekapitalet ökar och fonderna minskar.

I börsnoterade aktiebolag gör man fondemissioner för att värdet av bolaget skall slås ut på fler aktier. Genom fondemissionen blir ingen aktieägare rikare eller fattigare. Även om fondemissionen sker genom uppskrivning av en anläggningstillgång innebär inte fondemissionen att aktieägaren får något som han inte redan tidigare var delägare i. Skillnaden är att han får fler aktier som bevis på sin andel i aktiebolaget.

I aktiebolaget i vårt exempel fanns det ursprungligen 5000 aktier. Vid fondemissionen FE 2:1 utgavs 10 000 nya. En aktieägare som ursprungligen ägde 50 aktier, hade 150 aktier efter fondemissionen. I båda fallen ägde han 1% av bolaget.

Men om vi antar att det fanns ett marknadspris på aktien och att detta uppgick till 600 kr före fondemissionen sjunker detta pris till 200 kr efter fondemissionen. Aktieägaren har varken blivit fattigare eller rikare men han äger fler aktier med ett lägre styckpris.

Detta förhållande är en anledning till att fondemissioner kan vara ändamålsenliga i börsnoterade bolag. Om börskursen per aktie har blivit hög i absoluta tal är det svårt för vanliga aktiesparare att förvärva aktierna. Genom en fondemission fördelas värdena på fler aktier och varje aktie kan köpas för ett lägre pris.

Ett annat sätt att föra ner börskursen till en lägre nivå är att genomföra en split (av engelskans 'split' dela). Därvid sänks aktiens nominella belopp utan att aktiekapitalet förändras. En split 5:1 innebär att 5 nya aktier utges i stället för 1 gammal. Detta kan ske genom att aktiernas nominella belopp sänkes från 50 kr till 10 kr.

Ett alternativ till att ge ut fondaktier är att bolaget höjer aktiernas nominella belopp.

Fondemissionen i BR 8:7 uppgick till 1 000 kkr. Den skulle ha kunnat genomföras genom att aktiernas nominella belopp höjdes

från 100 till 300 kr. Ursprungligen fanns 5 000 aktier. Efter ändringen av det nominella beloppet blir då aktiekapitalet $5000 \times 300 \text{ kr} = 1\,500 \text{ kkr}$.

En fondemission genom uppstämpling av gamla aktier genomförde Telefonaktiebolaget L M Ericsson på 1960-talet genom att öka aktiernas nominella belopp från 35 kronor till 50 kronor. Då hade man botat den sista resten av sviterna efter Kreugerkraschen. Genom att genomföra fondemissionen på det sättet slapp bolaget att kräva in alla de miljoner aktiebrev som fanns runtom i världen. Detta var före VPC-systemet.

8.3 Nedsättning av aktiekapitalet

Ibland är det nödvändigt att nedsätta aktiekapitalet, t ex för att bolaget länge har gått med förlust. Ibland kan det vara önskvärt att nedsätta aktiekapitalet, t ex för att bolaget har ändrat verksamhetsinriktning och behöver mindre kapital än tidigare.

6:1 ABL

Nedsättning av aktiekapitalet får bara ske för följande ändamål:

- avsättning till reservfond
- omedelbar täckning av förlust enligt fastställd balansräkning, om förlusten inte kan täckas av fritt eget kapital
- återbetalning till aktieägarna
- avsättning till fond att användas enligt beslut av bolagsstämman.

Nedsättning för återbetalning till aktieägarna eller för avsättning till fri fond får inte ske med hur stort belopp som helst. Det måste alltid finnas kvar täckning för det bundna egna kapitalet efter nedsättningen. I dessa fall krävs också i allmänhet rättens tillstånd för att beslutet skall få verkställas. Rätten skall bli kalla alla bolagets borgenärer, kända och okända.

6:1 2 st ABL

6:6 ABL

Tillstånd skall meddelas om ingen motsätter sig ansökningen eller om den borgenär som bestrider ansökningen får betalning eller fullgod säkerhet.

6:1 3 st ABL

Nedsättning av aktiekapitalet kan genomföras på följande sätt:

- inlösen av aktier
- sammanläggning av aktier
- indragning av aktier utan återbetalning
- minskning av aktiernas nominella belopp med eller utan återbetalning.

6:2 ABL

Beslut om nedsättning av aktiekapital fattas av bolagsstämman.

8.4 Konvertibla skuldebrev m m

8.4.1 Konvertibla skuldebrev

Ett aktiebolag kan förstås låna pengar och kan då också lämna skuldebrev som bevis om lånet och lånevillkoren. Ett aktiebolag har rätt att utfärda skuldebrev med särskilda klausuler som kan göra skuldebrevshavaren till aktieägare i bolaget.

5:1 ABL

En sådan särskild klausul innebär att borgenären har rätt att helt eller delvis utbyta sin fordran enligt skuldebrevet mot aktier i bolaget. Villkoren för utbytet skall anges.

Om börskursen på aktierna i bolaget är 150 kr när skuldebrevet släpps ut kan konverteringskursen anges till 150. Detta innebär att ett skuldebrev på nominellt 150 kr ger rätt till en aktie. I skuldebrevet anges när konvertering får ske. Denna tid kan börja genast eller först om några år. En sista dag för konvertering skall också anges.

Konverteringsrätten tillkommer bara borgenären. Bolaget har alltså inte rätt att kräva att borgenären konverterar sin fordran till aktier. Borgenären har inte skyldighet att konvertera utan han kan alltid återropa skuldebrevet som ett bevis om sin fordran och kräva återbetalning.

Om innehavaren av värdepapperet kräver återbetalning av skulden eller konverterar sin fordran till aktier beror på kursutvecklingen på aktierna. Om konverteringskursen är 150 och börskursen har stigit till 400 när borgenären överväger att dra sig ur engagemanget väljer borgenären förstås konvertering. Om han inte vill ha kvar sitt intresse i bolaget konverterar han först skuldebrevet till aktier som han därefter säljer på börsen för 400 kr.

Om börskursen å andra sidan har sjunkit till 50 låter borgenären bli att konvertera. Han begär i stället att få sitt skuldebrev inlöst. Han får då 150 kr.

I och med att konvertibla skuldebrev minskar borgenärens risk innebär de en ny möjlighet för ett aktiebolag att dra till sig kapital.

5:2 ABL

Eftersom det kan vara förmånligt för dem som tecknar konvertibla skuldebrev och eftersom de kan bli aktieägare föreskriver lagen att de gamla aktieägarna skall ha företrädesrätt att teckna konvertibla skuldebrev mot kontant betalning. De fördelar som dessa värdepapper erbjuder för borgenärerna innebär också att räntan kan sättas lägre än om skuldebrevet skulle ha utfärdats utan konverteringsrätt.

Konvertibla skuldebrev utges vanligen av aktiemarknadsbolag men även andra bolag får göra det.

8.4.2 Skuldebrev med optionsrätt

5:1 ABL

En variant innebär skuldebrev med optionsrätt till nyteckning. Dessa värdepapper är också skuldebrev med särskilda villkor. Det särskilda villkoret innebär här att borgenären har rätt att delta i en nyemission i bolaget på villkor som anges redan i skuldebrevet. En skillnad mellan konvertibla skuldebrev och skuldebrev med optionsrätt är att vid konvertibla skuldebrev behöver borgenären inte erlägga någon ytterligare betalning när han utnyttjar konverteringsrätten. Om han däremot utnyttjar en optionsrätt måste han erlägga betalning för de nytecknade aktierna.

5:1 4 st ABL

Optionsrätten kan anges i särskilda optionsbevis som bifogas skuldebreven. Dessa optionsbevis kan avskiljas och säljas separat om det inte står i skuldebrevet att detta endast får ske med begränsningar.

Både konvertibla skuldebrev och skuldebrev med optionsrätt måste vara innehavare- eller orderskuldebrev

8.4.3 Vinstandelsbevis

7:2 2 st ABL

Ett aktiebolag får också låna pengar på villkor att räntan varierar med utdelningen i bolaget eller med bolagets vinst. Sådana skuldebrev kallas vinstandelsbevis.

7:2 1 st ABL

Skuldebrev får göras indexbundna så att återbetalningen av kapitalskulden knytes till förändringar i penningvärdet. Där-
emot får andra variationer i fråga om återbetalning av kapitalet än konverteringsrätt till aktier inte avtalas.

8.5 Diverse emissionsregler

8.5.1 Riktade emissioner

4:2, 14–15
5:8–9 ABL

Det är tillåtet att frångå aktieägarnas företrädesrätt att teckna nya aktier vid apportemissioner.

Det är möjligt att frångå aktieägarnas företrädesrätt även vid kontantemissioner. Sådana emissioner vänder sig ofta till någon viss intressent, t ex de anställda. De kallas för *riktade emissioner*.

8.5.2 Beslut av bolagsstämma eller styrelse

5:3 ABL
5:8–9 ABL

Beslut om emission fattas av bolagsstämman. Bolagsstämman får dock bemyndiga styrelsen att fatta beslut. Likaså kan styrelsen fatta beslut under förutsättning av bolagsstämmans godkännande.

8.5.3 Emissionsprospekt

4:18 ABL
5:16, 7:3 ABL

När stora bolag riktar erbjudanden till allmänheten, skall bolaget upprätta en särskild redogörelse för bolagets förhållanden. Denna redogörelse kallas för emissionsprospekt.

Emissionsprospekt skall utges av sådana bolag som är så stora att de är skyldiga att ha auktoriserad revisor. De skall utges när ett erbjudande vänder sig till en vidare krets personer.

De vanligaste fallen när emissionsprospekt skall upprättas är när ett börsnoterat bolag beslutar om nyemission mot kontant betalning och när erbjudande framställs till aktieägarna i ett börsnoterat aktiebolag om samgående med ett annat bolag genom en apportemission, en s k take-over.

4:20 ABL

Emissionsprospektet skall innehålla balansräkningar och resultaträkningar för de tre senaste åren liksom ett sammandrag av de uppgifter som skall finnas i förvaltningsberättelserna för dessa tre år.

4:22 ABL

Vidare skall emissionsprospektet innehålla en kortfattad historik över bolaget, en redogörelse för dess verksamhet, råvarutillgångar, produkter och marknadsställning, uppgifter om styrelseledamöter, revisorer och ledande befattningshavare samt redogörelse för ägar- och rösträttsförhållandena i bolaget.

5:16 ABL
7:3 ABL

Bolaget är skyldigt att utge emissionsprospekt på samma sätt som om emissionen hade varit en nyemission även när bolaget ger ut konvertibla skuldebrev, skuldebrev med optionsrätt och vinstandelsbevis. Denna skyldighet åvilar alltså stora bolag vid emissioner som vänder sig till allmänheten. Emissionen skall förväntas dra in minst en miljon kronor.

8.5.4 Leolagen

För aktiemarknadsbolag och deras dotterbolag gäller särskilda bestämmelser enligt lag (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag mm, den s k Leolagen.

Lagen har fått sitt binamn efter en affär som innebar att styrelseledamöter i bla Volvo fick teckna aktier i AB Leo på villkor som senare visade sig resultera i mycket stora vinster för dem som fick teckna. En särskild kommission tillsattes för att lägga fram förslag till hur favörer till ledande befattningshavare måste redovisas öppet. Den lag som därefter antogs i frågan har kommit att benämnas Leolagen.

Leolagen gäller beslut om

- nyemission av aktier,
- emission av konvertibla skuldebrev,
- emission av skuldebrev med optionsrätt till nyteckning,
- överlåtelse av aktier i koncernbolag,
- överlåtelse av konvertibla skuldebrev i koncernbolag,
- överlåtelse av skuldebrev med optionsrätt i koncernbolag.

Beslut måste fattas med en särskilt kvalificerad majoritet, nämligen dels nio tiondelar av avgivna röster, dels nio tiondelar av vid stämman företrädde aktier.

Leolagens regler skall tillämpas om beslutet skulle innebära att aktieägarnas företrädesrätt skulle frångås och företrädesrätt att teckna i stället skulle tillkomma

- styrelseledamöter eller suppleanter i det emitterande bolaget eller annat bolag i samma koncern,
- verkställande direktör eller vice verkställande direktör i bolaget eller annat koncernbolag,
- andra anställda hos bolaget eller annat koncernbolag,
- makar, sambor och omyndiga barn till någon nu nämnd,
- juridiska personer över vilka de nämnda har ett visst angivet inflytande.

Om beslutet gäller emission i ett dotterbolag som inte är aktiemarknadsbolag, måste det dessutom godkännas av moderbolaget.

Det väckte viss uppmärksamhet våren 1989 när det börsnoterade Skanska AB planerade att sälja aktier i sitt helägda dotterbolag Drott bla till vissa anställda på fördelaktiga villkor. Åtgärden hindrades av att beslut på Skanskas bolagsstämma inte uppnådde erforderlig majoritet.

När beslut som omfattas av Leolagen skall fattas måste detta ha angivits i kallelsen till bolagsstämman, som även skall innehålla skälen till avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt och förslagens huvudsakliga innehåll.

8.6 Egna aktier

Ett aktiebolag får inte äga aktier i sig själv annat än i undantagsfall.

7:1 ABL

Ett aktiebolag får inte förvärva egna aktier. Inte heller får bolaget ta emot sådana aktier som pant. Inte heller får dotterföretag förvärva aktier i moderbolaget eller ta mot sådana aktier som pant.

Avtal i strid mot detta förbud är ogiltiga.

Men nu kan det inträffa att ett aktiebolag köper aktier i ett annat bolag och att detta uppköpta bolag äger aktier i det nya moderbolaget. Lagen anger också några andra fall när ett aktiebolag kan komma att äga aktier i sig själv.

Sådana aktier skall säljas så snart det kan ske utan förlust. Om aktien har förvärvats samtidigt med en affärsrörelse, skall den säljas inom två år efter förvärvet. Bolaget kan dock få tillstånd att behålla aktien längre.

11:7, 4 st ABL

9:1, 4 st ABL

Aktiebolaget skall redovisa egna aktier som tillgång utan värde i balansräkningen. Denna värderingsregel gör det förstås föga attraktivt för bolaget att ha en sådan tillgång. Aktiebolaget får inte heller rösta för egna aktier.

9. Redovisning

9.1 Allmänna principer

Varje aktiebolag skall ha ordnad redovisning. De grundläggande reglerna återfinns i bokföringslagen som kompletteras av 11 kap aktiebolagslagen. Åtskilliga föreskrifter får ett närmare innehåll genom anvisningar som utfärdas av Föreningen Auktoriserade Revisorer (FAR) och av den statliga Bokföringsnämnden.

2 § BFL
11:1 3 st ABL

En övergripande norm för all bokföring är att den skall stå i överensstämmelse med *god redovisningssed*.

Redovisningens huvudsyfte kan sammanfattas i några punkter:

- ett instrument för planering och kontroll åt företagsledningen
- ett hjälpmedel för utomstående intressenters planering och kontroll
- beslutsunderlag vid förhandlingar mellan företag och anställda
- tillhandahåller samhällsinformation
- förutsättning för extern företagsanalys.

Redovisningen skall alltså tillhandahålla underlag för beslut eller åtgärder i många olika avseenden. Bokföringen skall vara korrekt och neutral – sedan må analysen vara ensidig eller partisk. En förutsättning för att redovisningen skall fungera på avsett vis är att den är överskådlig liksom att användarna har tillräckliga kunskaper för att kunna tillgodogöra sig informationen som kan erhållas ur redovisningen.

Två viktiga principer för bokföring är försiktighetsprincipen och kontinuitetsprincipen.

Försiktighetsprincipen innebär att skulder i tveksamma fall hellre överskattas än underskattas liksom att värdet av tillgångar hellre underskattas. När man fördelar olika poster över tiden, t ex mellan olika räkenskapsår, skall man ofta inte kalkylera med vinster i förskott men förluster kan man få förutse även i bokföringen.

Denna försiktighetsprincip får inte överdrivas. Och även om den gäller civilrättsligt, lägger de skatterättsliga reglerna hinder mot alltför långt driven försiktighet.

11:2 1 st ABL
11:8, 1 st 8) ABL

Kontinuitetsprincipen innebär att siffror skall vara jämförbara. Om aktiebolaget ändrar redovisningsprinciper skall upplysning lämnas om detta. Uppgifter för föregående år skall lämnas i bolagets årsredovisning.

9.2 Bokföringslagen

4 § BFL

Bokföringen består av löpande noteringar och bokslutsnoteringar. De löpande noteringarna skall avspegla varje förändring av förmögenheten, både dess storlek och dess sammansättning. Inför bokslutet skall sådana uppgifter tillföras så att det går att bestämma vilka intäkter och kostnader som rätteligen hör till räkenskapsåret.

5 § BFL

Det skall finnas en verifikation för varje post. Denna skall vara varaktig och upplysande. Verifikation kan t ex bestå av en faktura från en leverantör eller en kopia av en faktura till en kund. Den kan också vara en särskild bokföringsorder.

6 § BFL

Bokföringen skall vara ordnad och följa ett betryggande system. Både löslösystem och ADB-system kan vara i överensstämmelse med lagen.

7 § BFL

Om det behövs för att få överblick över bokföringssystemet skall bolaget lämna en särskild beskrivning över hur bokföringen är organiserad med uppgifter om varje kontos särskilda funktion. En sådan beskrivning kallas kontoplan. Kontoplan behövs i varje aktiebolag av praktiska skäl.

Bokföring består av

- grundbokföring
- kassabokföring
- huvudbokföring

8 § BFL

Kassabokföringen är en del av grundbokföringen. Kassabokföringen avser kontanta in- och utbetalningar och skall ske senast påföljande arbetsdag. Övrig grundbokföring skall ske så snart som möjligt. Grundbokföringen inklusive kassabokföringen är kronologisk.

9 § BFL

Huvudbokföringen å andra sidan är en systematisk bokföring. Den återger innehållet i grundbokföringen på ett överskådligt sätt.

12 § BFL

Räkenskapsåret skall omfatta tolv månader. Om räkenskapsåret inte är lika med kalenderåret kallas det för brutet räkenskapsår. Brutet räkenskapsår skall som regel omfatta någon av perioderna 1/5–30/4, 1/7–30/6 eller 1/9–31/8. När bokföringskyldighet inträder och när räkenskapsåret ändras får detta vara längre än 12 månader, dock högst 18 månader. Räkenskapsåret kan vara hur kort som helst.

12 § 4, 5 st BFL

Tidigare förekom alla möjliga brutna räkenskapsår. Detta utnyttjades bl a som ett led i sk ekonomisk brottslighet. Reglerna har gradvis skärpts. Förutom de nyss behandlade reglerna gäller nu också att omläggning av räkenskapsår bara är tillåten från brutet räkenskapsår till kalenderår men inte i andra riktningen utan särskilt tillstånd av länsstyrelsen. Vidare måste alla företag inom en koncern ha samma räkenskapsår. En ändring av räkenskapsåret i ett aktiebolag förutsätter ändring av bolagsordningen. Denna ändring får inte tillämpas förrän den har blivit registrerad hos PRV.

9:14, 3 st ABL

13 § BFL

Tillgångar är antingen anläggningstillgångar eller omsättningstillgångar. *Anläggningstillgång* definieras som en tillgång som är avsedd för stadigvarande bruk. Typexempel är maskiner och fastigheter. Men hos en maskinhandlare är maskiner inte avsedda för stadigvarande bruk: de skall omsättas. Det avgörande är alltså inte hur tillgången användes i allmänhet utan vad tillgången fyller för uppgift i det aktuella företaget.

Alla tillgångar som inte är anläggningstillgångar kallas för *omsättningstillgångar*.

14, 15 §§ BFL

Alla tillgångar får tagas upp till högst anskaffningsvärdet. Beträffande anläggningstillgångar gäller vidare att *avskrivning* skall ske för ålder och bruk. De skattemässiga avskrivningarna är ofta högre än de avskrivningar som bokföringslagen kräver. Om en anläggningstillgång varaktigt har minskat i värde skall *nedskrivning* ske. Detta kan bli aktuellt om en fabriksbyggnad brinner upp.

11:4 ABL

Slutligen gäller att om värdet av en anläggningstillgång väsentligt överstiger det bokförda värdet, och detta förhållande inte bara är tillfälligt, så får tillgången skrivas upp. Detta har på senare år fått särskild betydelse för kraftbolag, som har kunnat skriva upp värdet på sina kraftverk. *Uppskrivning* får ske om samtidigt nedskrivning sker av andra tillgångar. För aktiebolag gäller dessutom att uppskrivningsbelopp kan få avsättas till särskild uppskrivningsfond. Uppskrivningsbelopp får också användas till ökning av aktiekapitalet.

Resultaträkningen visar affärshändelserna under en period. Den

visar intäkter och kostnader i rörelsen på ett sådant sätt att det framgår hur resultatet har uppkommit.

Balansräkningen å andra sidan är ett sammandrag av samtliga tillgångar och skulder i rörelsen liksom av det egna kapitalet.

För både resultaträkning och balansräkning innehåller bokföringslagen schema som skall följas. Avvikelser som följer av rörelsens art och omfattning är tillåtna.

Resultaträkningen skall vara uppställd i staffelform på följande sätt:

Rörelsens intäkter

– Rörelsens kostnader

Rörelseresultatet före avskrivningar

– Avskrivningar

Rörelseresultatet efter avskrivningar

+ Finansiella intäkter

– Finansiella kostnader

Resultat efter finansiella intäkter och kostnader

+ Extraordinära intäkter

– Extraordinära kostnader

Resultat före bokslutsdispositioner och skatt

± Bokslutsdispositioner

Resultat före skatt

– Skatt

Redovisat årsresultat

Schemat för balansräkning ser i sammandrag ut på följande sätt:

TILLGÅNGAR

SKULDER och EGET KAPITAL

Omsättningstillgångar

Kortfristiga skulder

Spärrkonto för investeringsfond

Långfristiga skulder

Anläggningstillgångar

Obeskattade reserver

Eget kapital

”Inom linjen” skall uppgift lämnas om ställda panter och om ansvarsförbindelser. Detta är latent belastningar för företaget. Panten är en latent belastning på någon tillgång – en ansvarsförbindelse är en latent skuld. Dessa båda typer av poster kallas ofta för eventualförpliktelser.

Begreppen *kortfristiga* och *långfristiga skulder* finns inte definierade i bokföringslagen. Enligt fast praxis går gränsen vid en förfallodag om 1 år: skulder som förfaller till betalning inom ett år är kortfristiga, övriga skulder är långfristiga. Lån på vilka företag gör regelbundna amorteringar delas upp så att en kortfristig del motsvarar det kommande årets amorteringar. Resten av lånet hänförs till långfristiga skulder.

18 § BFL

19 § BFL

Bokföringslagens regler om redovisning gäller alla aktiebolag oavsett storleken och oavsett vad aktiebolaget sysslar med. För andra associationer kan delvis andra regler bli aktuella.

9.3 Aktiebolagets årsredovisning

- 11:1 ABL För varje räkenskapsår skall bolaget avge årsredovisning. Den består av
- resultaträkning
 - balansräkning
 - förvaltningsberättelse
- Om aktiebolaget är moderbolag i en koncern, skall bolaget dessutom avge koncernredovisning. Denna består av
- 11:10 ABL
- koncernresultaträkning
 - koncernbalansräkning
- 11:2, 1 st ABL I årsredovisningen skall uppgifter för närmast föregående räkenskapsår finnas med. Om siffror då grupperades på annat sätt än i årets redovisning skall jämförelsesiffrorna om möjligt ordnas så att de verkligen kan användas till jämförelse mellan åren på ett rättvisande sätt.
- 11:2, 2 st ABL Årsredovisningen skall underskrivas av samtliga styrelseledamöter och av verkställande direktören. Det är alltså inte tillräckligt att en beslutför styrelse undertecknar originalet. Om någon styrelseledamot inte godtar den framlagda årsredovisningen kan han anteckna sin avvikande mening i styrelsens protokoll. Ett sådant yttrande skall bifogas årsredovisningen.
- 11:3 ABL Minst en månad före bolagsstämman skall årsredovisningen överlämnas till revisorerna.
- Senast en månad efter det resultaträkningen och balansräkningen har blivit fastställda av bolagsstämman skall avskrift av årsredovisningen och av revisionsberättelsen insändas till PRV.
- Om bolaget inte skulle ha fastställt resultaträkning och balansräkning blir följden att bolaget inte kan sända in erforderliga uppgifter till PRV. Skulle detta inträffa två år i följd, skall
- 11:3, 1 st 4) ABL bolaget försättas i likvidation.

9.3.1 Specifikationer till balansräkningen

Utöver bokföringslagens krav på specifikationer innehåller aktiebolagslagen en rad sådana krav. Bland dessa märkes följande:

Vid aktiekapitalet skall anges antalet aktier och akties nominella belopp. Förändringar i aktiekapitalet under året skall specificeras.

Om bolaget innehar egna aktier, skall dessa upptagas men värdet av dessa aktier skall anges till 0.

Ekonomiska mellanhavanden med dotterföretag eller moderbolag skall anges särskilt. Detta gäller fordringar och skulder, panter, borgensåtaganden och andra sådana förbindelser.

Aktiebolagets eget kapital skall delas upp på följande sätt:

Bundet eget kapital

- aktiekapital
- reservfond
- uppskrivningsfond

Fritt eget kapital eller ansamlad förlust

- fria fonder, var för sig
- balanserad vinst eller balanserad förlust
- nettovinst för räkenskapsåret eller förlust för räkenskapsåret

Aktier i andra bolag skall anges med bolagets namn, antalet aktier och deras nominella belopp samt aktiernas bokförda värde. Små innehav får dock utelämnas.

Fordringar som bolaget har hos aktieägare eller andra som endast får låna pengar av bolaget efter särskilt tillstånd av länsstyrelsen skall uppges.

Detaljer skall uppges om bolaget har utfärdat konvertibla skuldebrev eller skuldebrev med optionsrätt eller vinstandelsbevis.

Beträffande skepp, maskiner, inventarier och byggnader skall uppgift lämnas om anskaffningsvärdet och om av- och nedskrivningar.

Beträffande fastigheter skall uppgift lämnas om taxeringsvärdet.

9.3.2 Förvaltningsberättelsen

I förvaltningsberättelsen skall upplysning lämnas om sådana förhållanden som är av betydelse för bedömningen av bolaget men som inte framgår av resultaträkning eller balansräkning. I denna berättelse skall också upplysning lämnas om händelser av väsentlig betydelse som inträffat efter utgången av räkenskapsåret.

I förvaltningsberättelsen skall också lämnas diverse uppgifter om medelantalet anställda med uppgift om fördelningen mellan

kvinnor och män. Särskild uppgift skall lämnas om varje arbetsställe med mer än 20 anställda. Likaså skall uppgift lämnas om löner och andra ersättningar fördelat på å ena sidan styrelsen och verkställande direktören, å andra sidan övriga anställda. Om bolaget har anställda i flera länder skall bolaget lämna uppgift om löner och medelantalet anställda särskilt för varje land.

Förvaltningsberättelsen skall innehålla förslag till disposition av bolagets vinst eller förlust.

9.3.3 Finansieringsanalys

11:9, 4 st ABL

Stora bolag skall lämna en finansieringsanalys. Närmare uppgifter om utformningen av denna rapport har överlämnats åt praxis och god redovisningssed. Finansieringsanalysen är en sammanställning av uppgifter ur balansräkningar och resultaträkningar och skall åskådliggöra bolagets investeringspolitik och hur investeringar har finansierats.

9.3.4 Delårsrapport

11:12–14 ABL

Stora bolag skall årligen lämna en delårsrapport. Delårsrapporten skall utgöra en kortfattad redogörelse för verksamheten och resultatutvecklingen sedan förra räkenskapsårets utgång. Rapporten skall avse minst hälften och högst två tredjedelar av räkenskapsåret. Detta innebär att de stora bolagen lämnar ungefär följande ordinarie rapporter: (Vi utgår från att deras räkenskapsår är kalenderåret.)

- februari-mars: bokslutskommuniké via massmedia
- april-maj: årsredovisningen blir tillgänglig för envar
- maj-juni: bolagsstämma där VD redogör för vad som hänt under innevarande år
- september-oktober: delårsrapport, ofta för två tertial, dvs perioden januari-augusti

10. Vinstutdelning

Reglerna om vinstutdelning är centrala i aktiebolagsrätten. De har stor betydelse för borgenärsskyddet. De strikta reglerna som kan verka hämmande för aktieägarna, är en del av priset dessa får betala för att slippa att personligen ansvara för bolagets förpliktelser.

12:1 ABL

Utbetalning till aktieägarna av bolagets medel får endast ske i fyra fall:

- vinstutdelning enligt ABL
- nedsättning av aktiekapitalet
- nedsättning av reservfonden
- utskiftning vid bolagets likvidation

Utbetalning till aktieägarna syftar på utbetalning till en aktieägare i hans egenskap av aktieägare. Om aktieägaren samtidigt t ex är anställd i bolaget, får bolaget betala lön till honom utan att iaktta reglerna om vinstutdelning. Men självfallet är förutsättningen då att anställningsavtalet är äkta och inte ett skenavtal.

Utbetalningsförbudet avser inte bara utbetalningar av pengar utan även annan överföring av egendom från bolaget till aktieägarna. Utdelning kan t ex ske av aktier som bolaget äger.

10.1 Utdelningsbart belopp

12:2 ABL

Gränsen för lovlig utdelning framgår av följande uppställning:

- Nettovinst enligt fastställd balansräkning
- + balanserad vinst
- + fria fonder
- redovisad förlust
- obligatorisk avsättning till bundet eget kapital.

Om bolaget är moderbolag skall utdelningen också hålla sig inom vad som är utdelningsbart inom koncernen. Detta beräknas på motsvarande sätt som för aktiebolaget.

Utgångspunkt för beräkningen av utdelningsbara medel är

alltid resultatet enligt fastställd balansräkning. Det saknar betydelse om det verkliga resultatet är mycket högre än det redovisade, t ex på grund av att bolaget gjort överföringar till dolda reserver.

Vidare måste vinsten ha framgått av en balansräkning som blivit vederbörligen fastställd av bolagsstämman. Denna bestämmelse utgör alltså en press på bolagsstämman att verkligen fatta beslut om att fastställa balansräkning. Innan så har skett kan utdelning lovligen inte ske.

Ytterligare innehåller lagen vissa allmänna begränsningar utöver de nämnda formella. Utdelningen skall beakta bolagets

- konsolideringsbehov
- likviditet
- ställning i övrigt
- god affärssed.

Om bolaget har nedsatt aktiekapitalet för att göra avsättning till reservfond eller för att omedelbart täcka förlust får utdelning inte ske utan rättens tillstånd inom tre år från registrering av beslutet om nedsättning av aktiekapitalet.

6:5 ABL

10.1.1 Förtäckt utdelning

Utdelning kan vara öppen eller förtäckt. Om den är öppen kallas överföringen till aktieägarna för utdelning. Förtäckt utdelning syftar på överföring från bolaget till aktieägarna under annat namn än utdelning. Förtäckt utdelning kan t ex utgå under namn av lön. Det kan antingen vara så att aktieägaren inte alls är berättigad till lön. Då är hela överföringen förtäckt utdelning. Men det kan också vara så att lönen är högre än marknadsmässig lön. Då är den överskjutande delen av utbetalningen förtäckt utdelning.

10.1.2 Olovlig utdelning

Utdelning kan också vara lovlig eller olovlig. Utdelningen är lovlig om den håller sig inom utdelningsbara medel enligt aktiebolagslagen. Annars är den olovlig.

I Suecia-fallet, NJA 1951 s 6, lånade en aktieägare medel ur bolaget. Han var inte solvent för beloppet. Bolaget hade dolda reserver. Men lån till en insolvent aktieägare betraktades som utdelning. Och om utdelningen översteg vad som byggde på den redovisade nettovinsten var den olovlig.

10.2 Bolagsstämman beslutar, styrelsen har vetorätt

12:3 1 st ABL

Beslut om vinstutdelning fattas av bolagsstämman. Stämman får dock inte besluta om högre utdelning än styrelsen har godkänt annat än om skyldighet skulle föreligga att lämna vinstutdelning. Styrelsen kan därför sägas ha en vetorätt gentemot bolagsstämman i fråga om utdelning.

12:3 2 st ABL

En minoritet omfattande minst 10% av samtliga aktier har rätt att kräva en viss utdelning. Denna bestämmelse riktar sig mot det majoritetsförtryck som består i utsvältning av en minoritet. Om minoriteten inte får utdelning på sina aktier kan den ge upp och sälja aktierna till underpris.

Emellertid hindrar inte bestämmelsen styrelsen från att lägga fram en årsredovisning som innehåller så mycket reserveringar och försiktiga värderingar av tillgångar att någon vinst inte återstår att redovisa. Bestämmelsen erbjuder därför ett svagt skydd för minoriteten.

10.3 Återbetalningsskyldighet

12:5 ABL

Skulle utbetalning till aktieägare ha skett olovligen, är den som fått sådan utdelning skyldig att återbetala beloppet jämte ränta. Om aktieägaren varit i god tro slipper han dock denna skyldighet. De som medverkat till beslutet om utbetalningen är ansvariga för brister i återbetalningen, antingen detta beror på att aktieägarna inte kan betala tillbaka eller på att någon aktieägare inte är skyldig att återbetala belopp på grund av sin goda tro.

10.4 Reservfond

10.4.1 Avsättning till reservfond

12:4 ABL

Aktiebolag är skyldiga att göra avsättning till reservfond med 10% av nettovinsten. Skyldigheten att göra sådan avsättning upphör när reservfonden motsvarar 20% av aktiekapitalet.

När aktier emitteras till överkurs, skall det överskjutande beloppet alltid tillföras reservfonden.

Avsättning skall ytterligare ske i några inte så vanliga fall.

Ofta gör man så att reservfonden blir fylld från början, både när aktiebolag nybildas och vid kapitalökningar. Detta kan

uppnås genom att aktier alltid ges ut till överkurs. Om det kapital som aktieägarna skall tillskjuta uppgår till 120 000 kronor, kan intressenterna besluta att aktier om nominellt 100 000 skall emitteras till kurs 120%. Då skall aktieägarna inbetala 120% av 100 000 = 120 000. Därav är 20 000 överkurs som avsättes till reservfonden. Denna blir fylld från början och bolagsstämman behöver inte bekymra sig om reglerna om obligatorisk avsättning till reservfonden.

10.4.2 Nedsättning av reservfond

12:4 3 st ABL

Nedsättning av reservfonden beslutas av bolagsstämman. Detta får ske till följande ändamål:

- täckande av förlust enligt fastställd balansräkning
- fondemission
- nyemission
- efter rättens tillstånd.

Förlust måste i första hand täckas med anlitande av fritt eget kapital. När denna källa blivit uttömd kan reservfonden tas i anspråk.

Vid fond- och nyemission överföres nedsättningsbeloppet till aktiekapitalet. Att reservfonden får tas i anspråk för fondemissioner och vid nyemissioner beror på att sådan del av bolagets eget kapital därmed knyts fastare till bolaget än tidigare. Genom överföringen till aktiekapitalet får aktieägarna inte något nytt. Däremot blir det svårare för dem att förfoga över motsvarande kapital. Bestämmelsen om nedsättning av reservfond i samband med ökning av aktiekapitalet genom nyemission hänger samman med de börsnoterade bolagens underkursemissioner.

10.5 Gåvor

Ett aktiebolags syfte är normalt att göra vinst. Åtgärder som inte bidrar till detta faller utanför bolagsändamålet. Emellertid är det ibland skäligt att ett aktiebolag ger gåvor. Vi syftar då inte på remuneratoriska gåvor, t ex till anställda efter lång och trogen tjänst. De gåvor som det handlar om kan vara till idrottsföreningar eller till välgörande ändamål.

12:6 ABL

Beslut om gåvor till sådana ändamål får fattas av bolagsstämman. Förutsättning är att gåvan ges till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål. Gåvan skall också vara skälig med

hänsyn till ändamålets beskaffenhet och med hänsyn till bolagets ställning.

Även styrelsen får besluta om dylika gåvor. Då gäller dessutom att gåvan med hänsyn till bolagets ställning är av ringa betydelse.

10.6 Låneförbud

10.6.1 Lån till aktieägare m fl

12:7 ABL

I början av 1970-talet uppflammade en debatt om att aktieägare tog ut medel från aktiebolag som lån i stället för som utdelning eller som lön. Detta ansågs förkastligt och uppfattades som led i skatteflykt. Snabbt infördes ett förbud för aktieägare och företagsledning att låna pengar i aktiebolaget.

Förbudet är riktat mot

- aktieägare
- styrelseledamot
- verkställande direktör
- en rad släktingar till de nämnda
- juridiska personer som någon av de nämnda bestämmer över.

Förbudet kan inte kringgå genom att lånet lämnas av något bolag i samma koncern som personen ifråga inte har direkt förhållande till.

De personer som omfattas av ovannämnda beskrivning kallas ibland i aktiebolagsrättslig litteratur för "den förbjudna kretsen".

10.6.2 Undantag från låneförbudet

12.7, 2 st ABL

Nu finns det några generella undantag från låneförbudet. Detta gäller sålunda inte

- om gäldenären är kommun eller landstingskommun
- om gäldenären är ett annat bolag i samma koncern
- kommersiella lån
- småaktieägare

Kommuner eller landstingskommuner anses förmodligen inte fiffila med skatten och kan därför undantas från låneförbudet. Däremot finns inte motsvarande undantag om gäldenären är staten. Detta beror sannolikt på att staten inte lånar pengar på detta sätt.

Undantaget för kommersiella lån syftar på lån som hänger samman med gäldenärens rörelse. En aktieägare kan t ex samtidigt vara leverantör till aktiebolaget. I sin egenskap av leverantör kan han kräva ett förskott. Om detta är helt kommersiellt, blir en sådan transaktion gällande trots låneförbudet.

Undantaget för små aktieägare har tillkommit främst med tanke på de stora börsnoterade bolagen som lånar ut pengar till anställda, t ex för köp av egna aktier. En del bolag uppmanar sina anställda att bli aktieägare i det egna bolaget och erbjuder sig att finansiera sådana aktieköp. Låneförbudet skall inte få hindra sådana helt lojala transaktioner. Förbudet gäller därför inte den som äger högst 1% av aktiekapitalet om detta samtidigt motsvaras av högst 500 aktier.

Av omtanke om de anställda har det tillkommit ytterligare undantag från låneförbudet. Det finns också ett särskilt undantag i vissa fall för arbetstagarledamöter i bolagsstyrelser.

Låneförbudet avser också ställande av säkerhet.

10.6.3 Dispensmöjlighet

12:8 ABL

Länsstyrelsen har möjlighet att medge dispens från låneförbudet om det föreligger synnerliga skäl. Det kan t ex gälla att underlätta en generationsväxling i ett familjebolag. För att barn till en företagsledare som också är ensam aktieägare skall kunna överta bolaget måste de kanske lösa ut några syskon som inte skall vara aktiva i familjeföretaget. Det är inte ovanligt att det finns medel i aktiebolaget men dessa medel får inte bolaget använda för att förvärva aktier i sig själv. De aktiva aktieägarna kan då få länsstyrelsens tillstånd att låna hos bolaget och använda dessa medel till att köpa syskonens aktier.

10.6.4 Förteckning över dispenslån

12:9 ABL

Styrelsen och VD skall föra en förteckning över alla lån som lämnats med stöd av dispens. Förteckningen skall också omfatta säkerheter som ställts enligt sådana tillstånd. I revisionsberättelsen skall revisorerna nämna om denna förteckning finns.

10:10 ABL

11. Likvidation, upplösning och fusion

Likvidation innebär att bolagets tillgångar omvandlas till pengar. Därefter betalas skulderna. Eventuellt överskott utskiftas bland aktieägarna på det sätt som anges i bolagsordningen.

Inte minst av skattemässiga skäl är likvidation av aktiebolag mycket ovanlig.

11.1 Frivillig likvidation

13:1 ABL

Bolagsstämman kan besluta att bolaget skall träda i likvidation. Men om bolaget fortfarande är solvent när aktieägarna vill att bolagets verksamhet skall upphöra, kan de i stället överlåta aktierna till någon annan som vill fortsätta att driva företaget, kanske med annan inriktning.

11.2 Tvångslikvidation

13:2 ABL

Om reglerna om frivillig likvidation tillämpas sällan är förhållandet ett annat med reglerna om tvångslikvidation.

Skyldighet att förbereda en likvidation föreligger om man har skäl att anta att bolagets eget kapital understiger hälften av aktiekapitalet. Skyldighet att vara uppmärksam på detta föreligger kontinuerligt. När sådan misstanke har inställt sig, t ex på grund av att bolaget har gjort en del förlustbringande affärer, skall styrelsen ofördröjligen upprätta en särskild balansräkning, en *kontrollbalansräkning*. Visar denna balansräkning att eget kapital – alltså tillgångar./skulder – är mindre än halva aktiekapitalet, skall styrelsen så snart som möjligt sammankalla en bolagsstämma som skall ta ställning till om bolaget skall träda i likvidation. Bolaget och styrelsen har sedan åtta månader på sig att lösa krisen. Inom denna frist på åtta månader måste en ny bolagsstämma fastställa en balansräkning avseende förhållandena vid tiden för den senare stämman. Om inte denna balansräkning visar att bolagets eget kapital då uppgår till aktiekapitalet skall bolaget träda i likvidation. Skulle bolags-

stämman inte fatta beslut härom skall styrelsen vända sig till rätten och ansöka om att bolaget försättes i likvidation.

Sådan ansökan till rätten kan också göras av en enskild styrelseledamot, av VD, av revisor eller av aktieägare.

När kontrollbalansräkning upprättas gäller inte samma värderingsregler för tillgångar som enligt bokföringslagens regler. Således får tillgångar alltid tas upp till försäljningsvärdet minskat med försäljningskostnaderna.

Skulle styrelsen inte uppfylla sina skyldigheter i fråga om tvångslikvidation vid kapitalförlust inträder ett personligt ansvar för bolagets förpliktelse. Den styrelseledamot som kan visa att underlåtenheten inte beror på försummelse av honom, slipper det personliga ansvaret. Ett sådant personligt ansvar uppkommer också för aktieägare som deltar i beslut att fortsätta bolagets verksamhet när likvidationsplikt har inträtt.

Balansräkning per 1983-12-13

Omsättningstillgångar	1200'	Skulder	1560'
Anläggningstillgångar	600'	Eget kapital	
		Aktiekapital	200'
		Reservfond	40'
	<u>1800'</u>		<u>1800'</u>

BR 11:1

Kontrollbalansräkning

Omsättningstillgångar	1200'		
Anläggningstillgångar	<u>600'</u>	1800'	
Övervärde tillgångar		100'	1900'
Skulder		<u>1560'</u>	
Skadeståndsskuld		300'	-1860'
Eget kapital			<u>40'</u>

BR 11:2

Omedelbart efter bokslutsdagen dömdes bolaget att betala ett skadestånd på 300'. När kontrollbalansräkningen upprättades fick man göra ett tillägg för övervärde på tillgångarna. Trots detta blev skillnaden mellan tillgångar och skulder, alltså eget kapital, bara 40'. Eftersom bolagets aktiekapital uppgick till 200' och 40' är mindre än hälften av 200', måste bolaget träda i likvidation om inte eget kapital ökar med 160' inom åtta månader.

11.3 Maktmissbruk

13:3 ABL

Ett annat fall av likvidationsplikt kan inträda om en aktieägare missbrukat sitt inflytande i bolaget och därigenom medverkat till överträdelse av lagen eller av bolagsordningen. Om missbruket har varat länge och varit grovt kan rätten besluta att bolaget skall träda i likvidation. Yrkande härom får framställas av ägarna till en tiondel av samtliga aktier.

Eftersom en likvidation kan skada anställda eller andra, kan rätten i detta fall i stället förelägga bolaget att inlösa aktierna för den minoritet som har blivit kränkt.

11.4 Andra likvidationsfall

13:4 ABL

Rätten kan också förordna om att ett aktiebolag skall träda i likvidation i några andra fall. Praktiskt viktiga fall är att bolaget saknar styrelse eller VD enligt uppgifterna i aktiebolagsregistret. Detta kan bero på att de som registrerats har avgått men att några nya inte har utsetts.

Ett annat praktiskt viktigt fall är att årsredovisningar inte har blivit insända för något av de två senaste räkenskapsåren.

11.5 Upplösning

13:18 ABL

Om PRV inte har fått någon anmälan rörande bolaget under de tio senaste åren skall PRV göra en undersökning om bolaget fortfarande består. Får PRV inte uppgift härom skall bolaget avföras ur registret och är därmed upplöst. Det är antagligen ovanligt att denna bestämmelse behöver tillämpas, eftersom bolaget är skyldigt att regelbundet sända in uppgifter till PRV.

13:19 ABL

Om aktiebolag är försatt i konkurs och konkursen avslutas utan överskott, är aktiebolaget upplöst när konkursen avslutas. Detta är det vanligaste sättet som ett aktiebolag numera upplöses på.

11.6 Fusion

Fusion användes ofta bland journalister och ekonomer som en lös beteckning på någon form av samgående mellan företag. Juridiskt har begreppet dock en bestämd och mycket begränsad innebörd.

14:1 ABL Fusion innebär att ett aktiebolag (överlåtande bolag) upplöses utan likvidation och dess tillgångar och skulder övertages av annat aktiebolag (övertagande bolag).

14:2 ABL Fusion kan antingen tillgå så att ett aktiebolag uppgår i ett annat – fusion genom absorption – eller så att de två bolag som skall gå samman uppgår i ett särskilt nybildat aktiebolag – fusion genom kombination.

14:8 ABL Fusionsavtal mellan aktiebolag är synnerligen ovanliga utom i ett speciellt fall, nämligen när ett moderbolag äger samtliga aktier i ett dotterbolag. I alla andra fall innehåller lagen en mängd skyddsföreskrifter som skall iakttas. Dessutom är det ofta skattemässigt ogynnsamt att genomföra en aktiebolagsrättslig fusion.

11.6.1 Tvångsinlösen av aktier

I anslutning till lagens regler om fusion finns regler om tvångsinlösen av aktier. Dessa tänktes ursprungligen som ett förspel till en formlig fusion men har fått en självständig betydelse.

14:9 ABL Om ett moderbolag direkt eller indirekt äger mer än nio tiondelar av aktierna i ett dotterbolag och dessa aktier motsvarar mer än nio tiondelar av rösterna inträder möjlighet till tvångsinlösen.

Både moderbolag och minoritetsaktieägare har rätt att påkalla tvångsinlösen.

Aktierna skall inlösas till sitt verkliga värde. Om det uppkommer tvist härom skall denna tvist hänskjutas till avgörande av skiljemän. Frånvarande minoritetsaktieägare representeras då av en god man, som utses av tingsrätten. Kostnaderna för förfarandet skall bäras av moderbolaget. Den som är missnöjd med skiljedomen kan överklaga denna hos tingsrätten.

Lagen innehåller en specialregel för bestämmande av lösenbeloppet för ett undantagsfall. Om moderbolaget har förvärvat huvuddelen av sina aktier i dotterbolaget genom ett till allmänheten riktat erbjudande, ett s k take over-erbjudande, skall lösenbeloppet motsvara vad allmänheten godtog. Denna regel är endast en presumtion som kan motbevisas.

14:11 ABL Om det är ostridigt att lösenrätt föreligger har moderbolaget rätt till förhandstillträde vilket innebär att moderbolaget har rätt att bli förklarad som ägare till samtliga aktier. Moderbolaget skall dock först ställa säkerhet för det lösenbelopp som minoritetsaktieägarna kan bli tillerkända.

12. Skadestånd, straff

Aktiebolagslagen innehåller en rad föreskrifter av olika slag. Den viktigaste påföljden vid brott mot många av bestämmelserna är skadestånd. Skadeståndsreglerna skiljer mellan olika kombinationer mellan den som vållat en skada och den som drabbats av skadan. Reglerna kan sammanfattas på följande sätt:

15:1 ABL	<i>Skadevällare</i> Stiftare Styrelseledamot VD	<i>Skadelidande</i> Bolaget Aktieägare Annan	<i>Särskilda rekvisit</i> Vid fullgörande av uppdraget Genom överträdelse av ABL eller bolagsordningen Uppsåt, vårdslöshet
15:2 ABL	Revisor = stiftare etc dock även ansvar för medhjälpare, principalansvar		
15:3 ABL	Aktieägare	Bolaget Aktieägare Annan	Genom överträdelse av ABL eller bolagsordningen Uppsåt, grov vårdslöshet

12.1 Stiftare, styrelseledamot, VD

15:1 ABL När stiftare, styrelseledamot eller VD vållat skadan och skadan har drabbat aktieägare eller annan skall gärningen ha avsett överträdelse av aktiebolagslagen eller av bolagsordningen. Andra handlingar medför inte skadeståndsansvar enligt aktiebolagslagen. Om skadan däremot drabbat bolaget, är de avsedda gärningarna fler: skadan skall ha uppkommit när skadevällaren fullgjort sitt uppdrag för bolaget. En styrelseledamot

som har förskingrat bolagets medel blir ansvarig eftersom gärningen har skett vid fullgörande av hans uppdrag. Om styrelseledamoten däremot kört bil privat och råkat kollidera med en bil som bolaget äger, har han visserligen skadat bolagets egendom men detta har inte skett vid fullgörande av hans uppdrag. Och om han kolliderat med en aktieägares bil, har han skadat dennes egendom men inte genom överträdelse av ABL eller av bolagsordningen.

Den ”annan” som kan skadas kan vara t ex någon som luras att köpa en aktie i bolaget på grund av vilseledande uppgifter i bolagets årsredovisning.

I samtliga dessa fall uppställer lagen subjektiva rekvisit som måste vara uppfyllda. Dessa är uppsåt eller vårdslöshet. Samtliga grader av vårdslöshet är tillräckliga.

12.2 Revisor

15:2 ABL

I fråga om revisor gäller samma som för stiftare etc. För revisor kan det också bli aktuellt med ansvar för anställda.

12.3 Aktieägare

15:3 ABL

När det slutligen gäller aktieägarens ansvar kan sådant bara uppkomma enligt aktiebolagslagen om den ansvarsgrundande handlingen har bestått i en överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen. Vidare krävs uppsåt eller grov vårdslöshet. Ringa vårdslöshet är således inte tillräckligt.

Aktieägare kan skada framför allt annan aktieägare genom sitt uppträdande på bolagsstämman. För att stävja extrema fall av missbruk innehåller lagen även en möjlighet att tvinga aktieägare som missbrukar sin makt i bolaget att lösa in den skadelidande aktieägarens aktier. Denna bestämmelse kommer nog att visa sig ha mest förebyggande verkan. Någon praktisk tillämpning av denna bestämmelse är ännu inte känd.

12.4 Jämkning

15:4 ABL

Om någon är ersättningsskyldig enligt reglerna om skadestånd finns det möjlighet att jämka skadeståndet efter skälighet. Om flera är skadeståndsskyldiga är deras ansvar solidariskt i den mån skadeståndsskyldigheten inte har jämkats för någon av dem.

12.5 Formella förutsättningar

15:5 ABL

Talan om skadestånd till bolaget förutsätter att en majoritet eller en minoritet om minst 10% av samtliga aktier biträtt ett förslag härom. Såvitt gäller ledamot av styrelsen eller verkställande direktören måste majoriteten eller en minoritet om minst 10% ha röstat mot ansvarsfrihet för denne. Häri visar sig alltså den rättsliga betydelsen av att beslut har fattats om ansvarsfrihet. Därefter kan endast i undantagsfall skadestånd utkrävas av denne person. Detta undantagsfall gäller om ansvarsfrihet har beviljats någon på grund av att uppgifterna i årsredovisningen inte var i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga. Oriktigheten eller ofullständigheten kan i förekommande fall även avse revisionsberättelsen eller t ex innehållet i svar på frågor som ställts vid stämman.

Talan kan även föras om skadestånd på grund av brott, även om ansvarsfrihet skulle ha beviljats.

Om en aktieägare kräver skadestånd till sig själv är det inte aktuellt med beslut på bolagsstämma. Detsamma gäller några av de andra skadeståndssituationerna.

Talan om skadestånd är underkastad särskilda preskriptionstider på 2–3 år. Dessa korta preskriptionstider gäller dock inte om skadeståndstalan grundas på brott.

12.6 Straff och vite

19 kap ABL

Straffbestämmelserna i aktiebolagslagen är få. De gäller sådant som underlåtenhet att föra aktiebok eller brott mot låneförbudet.

PRV har även möjlighet att rikta vitesföreläggande mot den som är skyldig att sända in redovisningshandling o dyl till registreringsmyndigheten.

13. Diverse aktiebolagsrättsliga frågor

13.1 Borgenärsskydd

Många av lagens regler syftar till att skydda bolagets borgenärer. En grundregel är ju att aktieägarna inte har något personligt ansvar för bolagets förpliktelser. Borgenärerna behöver då ett särskilt skydd. Nu gäller visserligen att friheten från personligt ansvar delvis är en chimär. I fåmansbolag begär de stora borgenärerna ofta en personlig borgen från aktieägarna.

De viktigaste reglerna till skydd för borgenärerna är de om skydd för bolagets egna kapital. Främst avses då reglerna om utdelningsbara vinstmedel i 12 kap. Dessa regler bygger ju på ett formellt vinstbegrepp – redovisad nettovinst – som i sin tur bygger på en rad värderingsregler som alla syftar till att undvika att tillgångar övervärderas. Luft i balansräkningen skall bort.

En annan viktig regel till skydd för borgenärerna är den om personligt ansvar för styrelseledamöter och andra som inte gör vad de skall när bolaget förlorat så stor del av sitt eget kapital att det föreligger skyldighet att sätta bolaget i likvidation enligt reglerna i 13 kap.

En annan typ av regler till skydd för borgenärerna är skadeståndsreglerna i kombination med generalklausulerna. Generalklausulerna i 8:13 och 9:16 skyddar ju inte bara aktieägarna utan även andra, bl a borgenärerna. Och brott mot bl a generalklausulerna kan medföra skadeståndsskyldighet enligt 15 kap.

En konsekvens av att regler utgör skydd för borgenärerna är att dessa regler inte kan åsidosättas även om alla aktieägare samtycker. Andra regler i lagen som bara skall skydda aktieägarna kan ibland lämnas åt sidan av aktieägarna om alla är med på det. Detta blir framförallt aktuellt i enmansaktiebolag. Som exempel på sådana regler kan nämnas reglerna om kallelse till bolagsstämma.

13.2 Minoritetsskydd

Aktier är fritt överlåtbara. Detta kan vara ett skydd för minoriteten men är föga effektivt eftersom det sällan finns köpare när så skulle behövas. Och för övrigt är den fria överlåtbarheten begränsad av hembudsklausuler i de flesta fall.

Företrädesrätten vid flertalet emissioner kan vara till skydd för minoriteten. Detsamma gäller förbudet mot övervärdering av apportegendom.

Att aktieboken är offentlig kan underlätta för minoriteten att organisera sig. Denna möjlighet minskas dock av att aktieägare med små innehav inte behöver anges i sådan aktiebok som VPC utger. Och i andra bolag kan aktieboken vara svåröverskådlig.

Varje aktieägare har rätt att delta i bolagsstämman och får därigenom viss insyn i förvaltningen. Hans frågerätt kan underlätta denna men frågerätten är ofta illusorisk eftersom skyldigheterna att svara är begränsade.

Reglerna om minoritetsrevisor och om särskild granskningsman kan vara till gagn för minoriteten. Detsamma gäller att en minoritet bland aktieägarna kan påfordra att extra bolagsstämma hålles.

Det viktigaste avsnittet i minoritetsskyddet är utan tvekan generalklausulerna. Dessa kan bli särskilt kraftfulla i kombination med skadestandsreglerna. En del av det systemet utgör reglerna om tvångslikvidation som botemedel mot grova maktmissbruk.

Att aktieägareminoriteten kan kräva utdelning är ofta en rätt bara på papperet. Viktigare är att allvarliga ändringar av bolagsordningen kräver kvalificerad majoritet, varför en minoritet kan hindra dem.

Likaså räcker det om en minoritet motsätter sig att ansvarsfrihet beviljas styrelsens ledamöter eller VD för att möjligheten att kräva skadestånd av dessa hålles öppen.

Möjligheten att klandra bolagsstämmbeslut kan möjligen ses som en del av minoritetsskyddet.

Reglerna om tvångsinlösen av aktier kan vara till glädje för en minoritet.

13.3 Take-overs

I Sverige har det länge varit vanligt att ett bolag erbjudit sig att förvärva samtliga aktier i ett annat bolag. Ofta har båda bolagen varit aktiemarknadsbolag.

Några särskilda regler om take-overs finns knappast i aktiebolagslagen. De enda regler som har direkt anknytning härtill gäller tvångsinlösen av aktier när moderbolaget har förvärvat mer än 90% av aktierna i dotterbolaget.

I de vanliga fall när det övertagande bolaget erlägger likvid genom nyemitterade aktier i sig själv måste köparbolaget utge ett emissionsprospekt. Aktiekapitalet höjs och nyemissionen riktas till aktieägarna i det bolag som skall övertas. Det blir då fråga om en apportemission i det övertagande bolaget.

Förutom lagens krav finns dock regler som utfärdats av Näringslivets börskommitté och som alla börsnoterade företag har förbundit sig att iaktta. De är dock inte bindande som en lag. Det hör dock till undantagen att bolagen inte följer dessa rekommendationer.

Dessa emissionsprospekt skall innehålla upplysningar om båda de inblandade bolagen. Kraven på uppgifter om det uppköpta bolaget är dock blygsamma.

13.4 Insiderspekulation

Ett problem som har kommit att uppmärksammas mer och mer gäller det missbruk av intern kunskap om ett företag som vissa personer i börsnoterade företags ledning kan ha. De har möjligheten att utnyttja information som kan komma att påverka börskurserna genom att för egen räkning göra affärer på börsen innan informationen har blivit känd.

Enligt lag (1985:571) om värdepappersmarknaden får den som har insynställning i ett aktiebolag, som alltså är "insider", inte för egen eller annans räkning köpa eller sälja aktier i bolaget i viss anslutning till en "take-over". Ett sådant förbud gäller också den som för övrigt fått kännedom om någon kurspåverkande omständighet som inte har blivit offentlig än.

Insiders är framför allt styrelseledamot, verkställande direktör och andra ledande befattningshavare, vissa rådgivare och vissa större aktieägare. Bankinspektionen skall på begäran pröva frågor om vissa personer tillhör den krets av personer som anses vara insiders.

Insiders skall vidare anmäla sitt aktieinnehav i bolaget och alla förändringar i detta inom 14 dagar till VPC. Dessa uppgifter är offentliga och publiceras regelbundet i de större dagstidningarna.

Den som bryter mot insiderreglerna kan dömas till straff, som i grova fall kan uppgå till två års fängelse. Vinning av sådana brott skall förklaras förverkad om det inte är oskäligt.

FÖRENINGAR

19

20

21

22

23

24

25

26

14. Grundläggande kännetecken hos ekonomisk förening

Aktiebolagslagen innehåller inte någon bestämmelse av vad som menas med ett aktiebolag. En definition av begreppet aktiebolag måste därför bli helt formell och skulle kunna vara en association som har bildats och registrerats enligt reglerna i ABL. För den ekonomiska föreningen är läget annorlunda. Föreningslagen inleds med bestämmelse av begreppet ”ekonomisk förening”.

1:1 EFL

En ekonomisk förening är en förening som har till ändamål att främja sina medlemmars ekonomiska intressen. Men detta främjande får inte ske hur som helst. Främjandet skall ske genom ekonomisk verksamhet. Och denna verksamhet får inte vara vilken som helst: medlemmarna måste delta i den aktivt på ett eller annat sätt. Föreningen måste vara kooperativ.

14.1 Ekonomiskt ändamål

Det ekonomiska ändamålet kan vara att sänka medlemmarnas kostnader för att köpa livsmedel. Det kan också vara att höja medlemmarnas inkomster av grisuppfödning genom att ta hand om grisarna, slakta dem och kanske förädla dem till korv, skinka och paketerat bacon i skivor.

Däremot är det inte ett ekonomiskt ändamål att öka medlemmarnas kunskaper om modern konst i en konstförening även om detta leder till att medlemmarna gör fördelaktiga konstinköp.

14.2 Ekonomisk verksamhet

Verksamheten skall vara kommersiell, industriell, finansiell eller på annat sätt affärsmässigt organiserad. Detta medför att om verksamheten består i att utöva påtryckningar på tjänstemän i statsdepartementen, vilket en branschförening kan hålla på med, så är verksamheten inte ekonomisk. Ändamålet kan trots det vara ekonomiskt nämligen att öka medlemmarnas inkomster genom lämpliga lagändringar.

Den verksamhet som fackföreningar bedriver är inte ekonomisk trots att ändamålet är att förbättra medlemmarnas löner.

14.3 Kooperativ verksamhet

Kravet på att medlemmarna på ett eller annat sätt skall vara aktiva har införts för att förhindra att rena kapitalassociationer väljer den ekonomiska föreningens form. Lagen räknar upp en rad exempel på vilken typ av aktivitet som medlemmarna kan utöva.

Medlemmarna kan vara konsumenter som i en vanlig konsumförening. Medlemmarna kan vara leverantörer som i en slakteriförening eller i en skogsägareförening. Medlemmarna kan vara aktiva genom att tillhandahålla sin egen arbetsinsats, som i en taxiförening. Medlemmarna kan vara aktiva genom att begagna föreningens tjänster, som i en kreditförening. Och lagen lämnar möjligheten öppen att medlemmarna är aktiva på något annat sätt.

14.4 Öppenhet

Ett grundläggande kännetecken på en ekonomisk förening är att den är öppen. Det skall alltså stå var och en fritt att bli medlem, bara han faller inom föreningens ram. Någon motsvarande öppenhet gäller inte för ideella föreningar.

Öppenheten i ekonomisk förening visar sig i reglerna om medlems inträde i föreningen och hans utträde ut föreningen. Dessa regler behandlas närmare i ett senare kapitel.

14.5 Rösträtt

Ett annat grundläggande kännetecken på en ekonomisk förening är att rösträtten är begränsad. Varje medlem skall ha en röst, oavsett medlemmens andel i föreningen. Även dessa regler behandlas närmare i ett senare kapitel.

14.6 Överskottsutdelning

Ett sista grundläggande kännetecken på en ekonomisk förening är att rätten till utdelning av överskott är begränsad på olika sätt. Begränsningarna gäller både i vilken utsträckning ränta på insatser får betalas och hur fördelning av överskott på annat sätt än genom betalning av insatsränta får ske. Detta behandlas också närmare nedan.

14.7 Registrering

1:2 EFL

2:3 EFL

En ekonomisk förening skall registreras. Innan föreningen har blivit registrerad kan den inte förvärva rättigheter eller iklåda sig skyldigheter. Skulle någon företa en rättshandling för föreningens räkning innan föreningen har blivit registrerad blir den som har rättshandlat personligen ansvarig. Alla som har deltagit i beslut om en sådan rättshandling blir solidariskt ansvariga. Vid registreringen övergår ansvaret på föreningen, om förpliktelsen har tillkommit efter att föreningen bildats.

15:1 EFL

Registrering sker hos länsstyrelsen i det län där styrelsen har sitt säte.

14.8 Moderförening, dotterförening och koncern

1:4 EFL

En ekonomisk förening kan vara i toppen på en associationsrättslig koncern. Föreningen kallas då moderförening. Koncernförhållande uppstår i första hand när en förening äger mer än hälften av rösterna i en svensk eller utländsk juridisk person. Den juridiska personen kallas dotterföretag.

En juridisk person kan bli dotterföretag även när den ekonomiska föreningen har placerat en del av andelarna i dottern hos något annat dotterföretag. Även indirekt aktie- eller andelsinnehav är alltså av betydelse.

Koncernförhållande kan också uppkomma om en ekonomisk förening på annat sätt än genom röstdominans har ett bestämmande inflytande över en juridisk person och samtidigt en betydande andel av denna juridiska persons resultat. Det bestämmande inflytandet skall dock grundas på aktie- eller andelsinnehav eller på avtal. Vidare skall den ekonomiska föreningen ensam ha detta inflytande.

Koncerndefinitionen överensstämmer således helt med motsvarigheten för aktiebolag.

15. Bildande av en ekonomisk förening

2:1 EFL

En ekonomisk förening måste redan vid bildandet ha ett visst minsta antal medlemmar, nämligen 5. Medlemsantalet får dock vara lägre, om 3 av medlemmarna antingen är ekonomiska föreningar eller också ideella föreningar.

För att bli registrerad måste föreningen vidare ha antagit stadgar och valt styrelse och revisorer.

15.1 Stadgar

2:2 EFL

Stadgarna skall innehålla en rad obligatoriska uppgifter. Bland dessa märks följande:

14:1 EFL

Stadgarna skall ange föreningens firma. Denna skall innehålla orden "ekonomisk" och "förening" eller förkortningen "ek för". Firman får inte innehålla ordet "bolag" eller något annat som kan tyda på att föreningen tillhör någon anna associationstyp. Firman måste skilja sig från andra föreningsfirmor i samma föreningsregister. Däremot sker ingen kontroll i fråga om föreningsfirmor i andra län.

2:2 EFL

Stadgarna skall ange ändamålet med föreningens verksamhet och verksamhetens art. Ändamålet måste beskrivas med omsorg och med hänsyn tagen till de grundläggande rekvisiten för ekonomisk förening. Ändamålet måste alltså bestå i att främja medlemmarnas ekonomiska intressen på ett visst angivet sätt. Verksamhetens art får inte angivas alltför obestämt.

Stadgarna skall ange orten där styrelsen skall ha sitt säte. Denna detalj bestämmer sedan vilka domstolar och andra myndigheter som kan vara behöriga att handlägga saker som gäller föreningen.

Stadgarna skall ange gränserna för medlemmarnas ekonomiska förpliktelser gentemot föreningen. Således skall både insatser och avgifter anges, åtminstone såtillvida att deras högsta belopp bestäms.

Stadgarna skall också innehålla uppgifter om föreningens räkenskapsår, om hur kallelse till föreningsstämma mm. skall ske och om hur vinst skall användas.

I stadgarna kan föreningen ta in bestämmelser om fullmäktige och om förlagsinsatser.

15.2 Konstituerande stämma

Föreningslagen innehåller inte några särskilda bestämmelser om hur en förening skall bildas. Man får då följa allmän föreningspraxis. Det lämpliga är att intressenterna kallar till en konstituerande stämma. Vid detta tillfälle läggs förslag till stadgar fram. De närvarande får tillfälle att anmäla sig som medlemmar.

16. Medlemmens ställning i föreningen

Det talas på olika ställen i denna bok om medlemmar i en ekonomisk förening utan närmare uppgift om vad medlemskap betyder. Medlemskapet i en förening kan sägas bestå av två delar, nämligen dels en andelsrätt och dels vissa andra rättigheter.

Andelsrätten i en förening innefattar alla de ekonomiska rättigheter som medlemmen har gentemot föreningen. Hänförliga hit är rätten att uppbära vinstutdelning och återbäring eller efterlikvid. Hit hör också rätten att utfå visst belopp vid avgång ut föreningen eller då föreningen likvideras.

Till övriga rättigheter hör rätten att delta i föreningens förvaltning, att rösta på föreningsstämman osv. Hit hör också rätten att utnyttja föreningens tjänster.

Uppdelningen har betydelse på så sätt att andelsrätten kan fritt överlätas medan medlem inte kan överlåta hela medlemskapet. Styrelsen måste ha tillfälle att pröva om någon som förvärvat en andel uppfyller stadgarnas krav för medlemskap.

16.1 Inträde i föreningen

3:1 EFL

Huvudregeln är att ingen får vägras inträde i en ekonomisk förening. Vägran får bara ske om det finns objektiva skäl.

Sådana skäl kan ha samband med arten av föreningens verksamhet. En skogsägare har inte i denna egenskap rätt att vinna inträde i en åkeriförening.

Skälen kan också avse omfattningen av föreningens verksamhet. Om den bara gäller taxiägare i Mölndals kommun får en taxiägare i Härryda kommun vägras inträde.

Beslut att vägra någon inträde kan också bero på föreningens syfte eller för övrigt bero på särskilda skäl. Det viktiga är att beslutet inte får vara godtyckligt.

16.2 Avgång ur föreningen

3:4 EFL Medlem har rätt att säga upp sig till utträde ur föreningen. Denna rätt är så gott som fri. Stadgarna kan föreskriva att uppsägningen skall vara skriftlig. Stadgarna kan också föreskriva att uppsägningen inte får ske förrän medlemskapet har varat minst två år, eller med tillstånd av länsstyrelsen fem år.

3:4, 3 st EFL Föreningen har också rätt att utesluta en medlem. Denna rätt är mycket begränsad. Uteslutning får bara ske på sådan grund som är angiven i stadgarna. Självfallet får den inte bestämmas så att man kringgår kravet på att föreningen skall vara öppen. Beslut om uteslutning skall vidare fattas av föreningsstämman om inte stadgarna föreskriver annat.

3:5 EFL Om nu en medlem har uppsagt sig eller om styrelsen har uteslutit honom skall medlemmen avgå ur föreningen. Avgången talar om när medlemskapet upphör. Avgången sker vid utgången av det räkenskapsår som infaller näst efter en månad efter uppsägningen eller uteslutningen. Enmånadsfristen får förlängas till högst sex månader.

Antag att en förening har ett räkenskapsår som slutar den 31/12. Föreningen har inte utnyttjat rätten att förlänga den nyssnämnda fristen om en månad. Om uppsägning sker 1985-11-30, sker avgången 1985-12-31. Om däremot uppsägning sker 1985-12-01 sker avgången 1986-12-31. I det senare fallet börjar fristräkningen den 1 december 1985. En månad därefter är den 1 januari 1986 och närmaste utgång av räkenskapsår blir 1986-12-31.

16.3 Återbetalning av insats m m

Då medlem avgått ur förening har han i vissa fall rätt att få tillbaka en del av de pengar han betalat in till föreningen. Utgångspunkten här är att dessa regler är dispositiva. Vad som sägs i det följande gäller således under förutsättning av att stadgarna inte har bestämmelser som säger något annat.

4:1 EFL Medlem som avgått har rätt att inom sex månader från avgången utfå sin inbetalda insats och sin del av beslutad vinstutdelning. Rätten att utfå sin insats är dock i vissa fall begränsad. Denna rätt har avgången medlem endast i den omfattning som föreningens tillgångar förslår. Det stadgas därför att återbetalning av insats till avgången medlem skall ske utan anlitande av reservfond och utan att övriga medlemmars rätt

förnärmas. Till grund för beräkningen av återbetalningens storlek skall läggas den balansräkning som upprättats per avgångstidpunkten.

Låt oss se på ett exempel. Antag att i en ekonomisk förening antalet medlemmar är 20. Varje medlem erlade vid sitt inträde 10.000 kr. Insatskapitalet utgör således 200.000 kr, och balansräkningen vid medlemmen A:s avgång kan tänkas se ut så här:

Tillgångar	400.000	Skulder	225.000
		Insatskapital	200.000
		Reservfond	25.000
		- Förlust	-50.000
	<hr/>		<hr/>
	400.000		400.000

BR 16:1

Föreningens behållna förmögenhet utgör tillgångarna – skulderna = 400.000 – 225.000 = 175.000. Från detta skall dras reservfonden = 175.000 – 25.000. Kvar finns således 150.000 kr att återbetala A:s insats med. Men återbetalningen får ju inte ske med förnärmande av övriga medlemmars lika rätt. Innebörden härav är att avgången medlem endast har rätt till sin del av 150.000 kr, d v s 150.000 dividerat med antalet medlemmar – eller $150.000/20 = 7.500$ kr. Ett annat sätt att beräkna A:s rätt till återbetalning är att helt enkelt minska insatskapitalet med förlusten (utan anlåtande av reservfonden), d v s $200.000 - 50.000 = 150.000$, och dividera resultatet med antalet medlemmar.

4:2 EFL

Om föreningen försätts i konkurs på ansökan som gjorts inom ett år från det medlem avgick, är den avgångne skyldig att återbära vad han utfått av sin insats, om det erfordras för att täcka borgenärernas fordringar. I detta sammanhang räknas inte övriga medlemmars eventuella krav på att utfå lika mycket av sina inbetalda insatser som den avgående medlemmen.

3:3 EFL

Dessa regler gäller även för de fall då förvärv av medlems andel skett och förvärvaren inte blir medlem i föreningen.

7:15, 3 st

12:4, 2 st EFL

Oavsett vad stadgarna innehåller om rätten att återfå inbetalda insatser, skall reglerna i EFL tillämpas, när medlem säger upp sig till utträde på grund av att han inte accepterar en ökad förpliktelse att erlägga insatser eller avgifter eller på grund av att han inte accepterar en fusion.

17. Styrelse

17.1 Storlek, mandattid

Styrelsen skall bestå av minst tre ledamöter.

6:1 EFL

Ledamöterna väljs normalt av föreningsstämman men i stadgarna kan man ha föreskrivit att hela styrelsen eller delar av den skall utses på annat sätt. T ex kan man föreskriva att kommunen skall utse en ledamot.

Styrelseledamot väljes för tiden intill nästa ordinarie föreningsstämma. Det är dock möjligt att välja en styrelseledamot för ända upp till 3 år åt gången.

Styrelseledamot har rätt att avgå före mandattidens utgång utan att ange skäl för sin avgång. Den som har valt en styrelseledamot har också rätt att när som helst skilja ledamoten från uppdraget.

6:4 EFL

Styrelseledamot skall vara myndig svensk medborgare som är bosatt i Sverige. Kommerskollegium får medge dispens från kravet på medborgarskap eller bosättning i Sverige.

Medborgare i något av de nordiska länderna jämställs med svenska medborgare i detta avseende. Nordiska medborgare som är bosatta i något av de nordiska länderna kan vara styrelseledamöter, om minst hälften av styrelseledamöterna är bosatta i Sverige.

6:4, 2 st EFL

Lagen innehåller en regel som säger att bara medlemmar i föreningen kan väljas till styrelseledamöter. Dessutom kan bl a ställföreträdare för medlem väljas till styrelsemedlem. Stadgarna får medge att andra än medlemmar blir styrelseledamöter.

17.2 Styrelserepresentation för anställda

Styrelserepresentationslagen (1987:1245) ger de anställda i ekonomiska föreningar samma rätt att utse styrelseledamöter som de anställda i aktiebolag. Lagen gäller alltså föreningar med minst 25 anställda. I sådana föreningar får berörda fackföreningar utse 2 eller 3 styrelseledamöter och lika många suppleanter för dem. Bestämmelserna i föreningslagen om styrelseledamöter gäller med få undantag för arbetstagarledamöterna liksom

för övriga styrelseledamöter. För övrigt hänvisas till framställningen om denna lagstiftning i samband med aktiebolagsrätten ovan (avsnitt 5.2).

17.3 Verkställande direktör

6:3 EFL

Om antalet anställda i föreningen under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren i medeltal har överstigit 200, skall styrelsen utse en verkställande direktör. Stadgarna kan föreskriva att verkställande direktör skall utses även i andra fall.

VD skall vara svensk medborgare som är bosatt i Sverige. Nordiska medborgare jämställs med svenska på samma sätt som i fråga om styrelseledamöter.

VD får inte vara underårig, försatt i konkurs eller ha förvaltare enligt 11:7 FB.

17.4 Arbetsuppgifter

6:6 EFL

Styrelsens uppgifter är att svara för föreningens organisation och för dess bokföring. VD skall handha den löpande förvaltningen.

Arbetsuppgifter och behörighet för styrelse respektive VD regleras numera på samma sätt i ekonomiska föreningar som i aktiebolag.

17.5 Ordförande

6:8 EFL

En styrelseledamot skall utses till ordförande. Hans särskilda uppgift består i att tillse att styrelsen håller sammanträden när så behövs samt att bestyrka att protokollen från styrelsesammanträdena är riktiga. Det senare kallas att justera protokollen. Ordföranden har också utslagsröst i styrelsen.

6:9, 2 st EFL

I praktiken har ordföranden ofta en speciell och viktig ställning, men denna beror då inte på lagens regler utan på ordförandens personliga kvalifikationer, eventuellt i kombination med den mytbildning som hans omgivning byggt upp kring honom.

17.6 Beslutförhet

6:9 EFL

Styrelsen får fatta beslut när fler än hälften av samtliga styrelseledamöter är närvarande. Om styrelsen består av 10 ledamöter måste 6 vara närvarande för att beslut skall kunna fattas.

En ytterligare förutsättning för att styrelsen skall få fatta beslut är att samtliga styrelseledmöter eller i förekommande fall suppleanter fått tillfälle att vara närvarande vid sammanträdet och även fått tillfredsställande underlag för beslut. Lagen skall inte tillåta några kupper.

Styrelsen fattar beslut med enkel majoritet. Detta innebär att fler än hälften måste rösta för ett förslag. Denna andel räknas bland dem som har avgivit röster. Nedlagda röster rönkas alltså inte. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

I stadgarna kan man föreskriva strängare men inte mildare regler om hur beslut skall fattas.

17.7 Jäv

6:10 EFL

Styrelseledamot får inte delta i behandlingen av fråga om avtal mellan honom och föreningen. Detta innebar att han varken får rösta eller ta del i diskussionen före omröstningen. Lämpligen går en jävig styrelseledamot ut ur rummet när en sådan fråga behandlas av styrelsen.

Jävet gäller även om styrelseledamoten inte själv är part, om det ändå föreligger en intressekonflikt mellan honom och föreningen. Detta är fallet om avtalspart är en tredje man och styrelseledamoten har ett väsentligt intresse i frågan som kan vara stridande mot föreningens. Typfall är avtal med styrelseledamotens nära släktingar eller med juridiska personer som behärskas av styrelseledamoten.

17.8 Firmateckning

6:11 EFL

Styrelsen är behörig att inom den ram som föreningslagen anger företräda föreningen. Styrelsen får också utse andra att företräda föreningen: de kan utses till firmatecknare. Sådant bemyndigande kan begränsas att bara gälla rätten att teckna firman tillsammans med någon annan, kollektiv firmateckning.

Firmatecknare får inte vara omyndig eller försatt i konkurs. Han skall vara svensk eller i vissa fall nordisk medborgare och vara bosatt i Sverige.

Rätten att teckna firman kan återkallas när som helst.

17.9 Otillbörliga handlingar

6:13 EFL Styrelsen och andra ställföreträdare för föreningen får inte företa vissa rättshandlingar och andra åtgärder. De förbjudna handlingarna är sådana som dels är ägnade att bereda en otillbörlig fördel åt en medlem eller någon annan, dels är till nackdel för föreningen eller någon annan medlem.

10:8 EFL Styrelsen får dock ge gåvor till allmännyttiga ändamål så länge gåvan är av ringa betydelse i förhållande till föreningens ställning.

De nu återgivna reglerna lagfäster den associationsrättsliga likhetsprincipen såvitt gäller ekonomiska föreningar. Alla medlemmar skall behandlas lika av föreningsorgan.

17.10 Registrering

6:15 Alla ändringar i fråga om styrelseledamöter, VD, suppleanter eller firmatecknare skall genast anmälas till länsstyrelsen.

18. Föreningsstämma, fullmäktige

Föreningens högsta organ är föreningsstämman. Vid denna samlas medlemmarna för att fatta beslut i föreningens angelägenheter. De viktigaste besluten gäller val av styrelseledamöter och revisorer samt ställningstagande till den ekonomiska redovisningen.

18.1 Vem får delta i föreningsstämman?

7:2 EFL

Varje föreningsmedlem har rätt att delta i stämman.

8:15 EFL

Revisor har rätt att vara närvarande även om han inte är medlem.

Medlem får företrädas av ombud. Ombudet skall inneha en skriftlig, dagtecknad fullmakt. Fullmakten gäller högst ett år från utfärdandet. Det är bara en medlems make eller sambo eller någon annan medlem som i vanliga fall får uppträda som ombud för fysiska personer. För juridiska personer får dock icke-medlemmar vara ombud. I båda fallen kan stadgarna föreskriva något annat.

Inget ombud får företräda fler än en medlem. Fullmaktsinsamlingar är alltså omöjliga i en ekonomisk förening.

En medlem får också medföra högst ett biträde vid föreningsstämma. Det är bara medlemmens make, sambo eller annan medlem som får vara biträde, om inte stadgarna medger något annat.

18.2 Rösträtt

7:1, 2 st EFL

Varje medlem har en röst. Denna regel är karakteristisk för föreningsrätten. Den skiljer sig från aktiebolagsrättens huvudregel om rösträtt i förhållande till ekonomiskt intresse.

Föreningen har dock rätt att i stadgarna ta in någon annan regel om rösträtt, t ex röstetal i förhållande till insatsbelopp.

18.3 Jäv

7:3 EFL

Medlem eller ombud för medlem får inte rösta i frågor om talan mot medlemmen eller om befrielse från skadeståndsansvar. Förbudet gäller även talan eller befrielse såvitt angår någon annan om medlemmen har ett väsentligt intresse som kan strida mot föreningens.

18.4 När och var skall föreningsstämma hållas?

7:4 EFL

Ordinarie föreningsstämma skall hållas inom sex månader efter utgången av varje räkenskapsår.

7:5 EFL

Extra föreningsstämma får hållas när styrelsen finner detta lämpligt. Revisorerna har rätt att kräva att extra föreningsstämma skall hållas. Sådan stämma skall också hållas om detta kräves av minst en tiondel av samtliga röstberättigade. Medlemmarna skall i så fall framställa kravet skriftligen till styrelsen och ange för vilket ändamål de önskar att den extra föreningsstämman skall hållas.

Föreningslagen saknar regler om var föreningsstämma skall hållas. Detta innebär att styrelsen eller stämman har rätt att fatta beslut om detta. Men föreningen kan också ha infört en bestämmelse om detta i sina stadgar.

7:8 EFL

Kallelse skall ske senast två veckor före ordinarie stämma och senast en vecka före extra stämma. Kallelse får utfärdas tidigast fyra veckor före stämman.

Om en stämma som har börjat, uppskjutes en månad eller mera skall ny kallelse utfärdas. Om däremot avbrottet är kortare behöver kallelse inte ske särskilt till den fortsatta stämman.

I vissa fall kräver lagen att beslut måste fattas på två stämmor för att bli giltigt. I så fall får kallelse till den andra stämman inte ske förrän den första stämman har hållits. Dessutom gäller att om ingen av stämmorna är ordinarie måste minst en månad gå mellan stämmorna. Dessa regler är nyttiga för att förhindra att förhastade beslut fattas under intryck av en tillfällig opinion.

18.5 Ärenden på föreningsstämma

7:4 EFL

På ordinarie föreningsstämma skall styrelsen lägga fram årsredovisningen och revisionsberättelsen. Om föreningen är moderförening skall även koncernredovisning och koncernrevisionsberättelse läggas fram. Dessa handlingar skall finnas tillgängliga för medlemmarna minst en vecka före stämman.

På ordinarie föreningsstämma skall medlemmarna fatta beslut i följande frågor:

- fastställande av balansräkning och resultaträkning,
- i förekommande fall fastställande av koncernbalansräkning och koncernresultaträkning,
- ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter,
- beslut i anledning av föreningens vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen.

7:8, 3 st EFL

Om förslag till ändring av stadgarna skall behandlas på stämman, skall det huvudsakliga innehållet av ändringen anges i kallelsen.

7:9 EFL

I princip är det inte tillåtet att fatta beslut om annat än som obligatoriskt skall förekomma på stämman eller som angivits i kallelsen. Stämman får dock fatta beslut i fråga som direkt föranledes av någon annan fråga som skall avgöras på stämman. Med samtycke av alla berörda medlemmar får andra frågor behandlas och avgöras.

18.6 Ordförande, röstlängd, protokoll

7:10 EFL

Styrelsens ordförande öppnar föreningsstämman om inte styrelsen utsett någon annan och om inte stadgarna föreskriver något annat. Därefter väljer de närvarande ordförande för stämman. Denne behöver inte var medlem i föreningen.

Ordföranden skall upprätta en röstlängd över närvarande medlemmar och ombud. Röstlängd är inte obligatorisk, varför man kan vänta med att upprätta den tills det visar sig bli nödvändigt, t ex för att votering skall genomföras. När ordföranden har upprättat en röstlängd skall de närvarande ta ställning till denna. Om den inte direkt blir fastställd enhälligt, måste omröstning om röstlängden ske. Därvid skall ordförandens förslag till röstlängd gälla som röstlängd.

Ordföranden ansvarar för att protokoll föres på stämman. Protokollet skall undertecknas av ordföranden och ytterligare en person, som stämman utser till detta, en justeringsman. Genom sina underskrifter bestyrker de att protokollet riktigt återger vad som förekom på stämman. Ordföranden eller justeringsmannen har inte rätt att ändra i protokollet utan protokollförarens samtycke. Har någon av dem en avvikande mening kan de anteckna den i marginalen eller i ett tillägg till protokollet.

Protokollet skall finnas tillgängligt för medlemmarna och innehavarna av förlagsandelar inom tre veckor efter stämman. Däremot är protokollet inte tillgängligt för utomstående.

18.7 Medlems frågerätt och insyn

7:11 EFL

Styrelsen och VD är skyldig att lämna upplysningar till medlemmarna på föreningsstämman om sådant som kan inverka på bedömningen av årsredovisningen eller föreningens ställning för övrigt. Upplysningar skall också lämnas om sådant som har betydelse för ärende på stämman.

Upplysningsskyldigheten begränsas av om uppgiften kan lämnas utan väsentligt förfång för föreningen. Om det innebär förfång, dvs. olägenhet, avgörs av styrelsen. Det saknar betydelse om det skulle innebära förfång för en styrelseledamot om en uppgift kommer ut.

Styrelsen kan ibland finna att det inte går att svara utan tillgång till uppgifter som inte är tillgängliga på stämman. Då får svar i stället lämnas inom två veckor. Svaret skall skriftligen vara tillgängligt för medlemmarna i genom och skall sändas till den medlem som begärt upplysningen. Eftersom det inte kan bli någon debatt i ett sådant fall kan syftet med frågan bli förfelat om svaret lämnas efter stämman. Medlemmen kan förebygga denna situation genom att i förväg meddela styrelsen att han tänker ställa frågan.

Om styrelsen finner, att det skulle medföra väsentligt förfång för föreningen att svar lämnas på en fråga, skall svaret i stället lämnas till revisorerna. Dessa skall sedan inom en månad efter stämman uttala sig om huruvida upplysningen föranleder ändring i revisionsberättelse. Däremot skall de inte helt eller delvis vidarebefordra upplysningen till den som ställt frågan.

Medlemmarnas frågerätt är lika illusorisk som aktieägarnas frågerätt i aktiebolaget. Styrelsen kan inom vida gränser avgöra om den vill svara eller inte. Medlemmens möjligheter att tvinga styrelsen att ge upplysningar är begränsad.

18.8 Beslut på föreningsstämman

7:13 EFL

Beslut fattas som regel genom enkel majoritet. Detta innebär att fler än hälften av avgivna röster skall vara för förslaget. Den som avstår från att rösta eller röstar blankt räknas därvid inte med. Om 70 medlemmar är närvarande och 30 röstar ja, 29 röstar nej och 11 avstår från att rösta har förslaget bifallits. 30 är nämligen mer än hälften av 59 avgivna röster.

Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom i fråga om val som avgörs genom lottning. Skulla ordföranden inte vara medlem och således inte ha rösträtt, är han dock både berättigad och förpliktad att rösta.

På olika sätt kvalificerad majoritet föreskrivs för beslut i fråga om

- ansvarsfrihet för styrelseledamot
- ändring av stadgar
- fusion.

13:5 EFL

Ansvarsfrihet anses beviljad en styrelseledamot om de som röstat mot ansvarsfrihet inte uppgår till en tiondedel av samtliga röstberättigade.

7:14 EFL

Stadgeändring kan genomföras om föreningens samtliga röstberättigade medlemmar röstar för stadgeändringen. Det räcker alltså inte med att samtliga närvarande är för ändringen. Uppnår man inte denna enhällighet kan stadgeändring genomföras efter beslut på två föreningsstämmor. Vid den första stämman räcker det med enkel majoritet. Vid den andra stämman krävs kvalificerad majoritet av olika grad beroende på stadgeändringens art.

18.9 Otillbörliga handlingar

7:16 EFL

Föreningsstämman får inte fatta något beslut som är ägnat att bereda otillbörlig fördel åt en medlem eller någon annan och som samtidigt är till nackdel för föreningen eller för någon annan medlem. Denne generalklausul motsvarar den som gäller styrelsen och den överensstämmer också med motsvarande regler i ABL.

10:8 EFL

Föreningsstämman får dock besluta om gåvor till allmännyttiga eller därmed jämförliga ändamål. Förutsättningen är då att detta är skäligt med hänsyn till bla ändamålet och föreningens ställning.

18.10 Klander

7:17 EFL

Om ett beslut på föreningsstämma inte har tillkommit i behörig ordning eller strider mot lag eller stadgar kan det efter klander vid domstol bli undanröjt. Styrelsen och varje styrelseledamot samt VD liksom varje medlem eller varje innehavare av förlagsandelar har rätt att väcka klandertalan.

Om beslutet inte har tillkommit i behörig ordning, dvs. om något formellt fel har begåtts, måste klandertalan väckas inom tre månader från beslutets dag. Annars blir beslutet gällande. Detsamma gäller om beslutet bara kränker medlems eller förlagsandelsinnehavares rätt.

Om felet består i att beslutet inte fattats med rätt kvalificerad

majoritet där detta krävts enligt lagen eller stadgarna, kan klander anställas även efter utgången av tremånadersfristen. Någon viss frist är inte bestämd för detta fall. Om däremot ett sådant beslut skulle ha blivit felaktigt registrerat, blir det dock gällande.

18.11 Fullmäktige

7:12 EFL

I en ekonomisk förening är det möjligt att i stadgarna föreskriva att föreningsstämmans befogenheter helt eller delvis skall utövas av fullmäktige som väljs för detta ändamål.

En sådan organisation är lämplig i de mycket stora föreningar som finns på vissa områden. I en förening som Konsum Väst med ungefär 150 000 medlemmar, är det inte ens teoretiskt möjligt att finna en lokal som rymmer alla röstberättigade även om möjligheterna att rösta genom ombud utnyttjas maximalt. Man kan då införa en representativ föreningsdemokrati genom att medlemmarna samlas till distriktsstämmor där de väljer fullmäktige. Dessa fullmäktige kan sedan bli en församling av rimlig storlek. Fullmäktige får sedan utöva sådan befogenheter som att välja styrelse, ta ställning till fastställande av årsredovisning och ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter.

Fullmäktig väljes på högst tre år. Valbar är varje medlem liksom den som utan att vara medlem ändock får väljas till styrelseledamot.

19. Revision

- 8:1 EFL** Föreningsstämman skall utse en eller flera revisorer. Suppleanter måste inte utses men detta är i allmänhet lämpligt.
- 8:3 EFL** Revisor skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige. Den som är auktoriserad eller godkänd revisor behöver dock inte vara svensk medborgare. Revisor får inte vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt 11:7 FB.
- Föreningsstämman har rätt att till revisor utse revisionsbolag. I så fall skall revisionsbolaget utse en person att vara huvudansvarig för revisionen.

19.1 Kvalificerad revisor

- 8:5 EFL** Minst en revisor skall vara auktoriserad i större föreningar. Gränsen motsvarar vad som gäller för aktiebolag. En förening skall ha auktoriserad revisor om antingen nettotillgångarna de två senaste räkenskapsåren överstigit 1000 basbelopp eller antalet anställda under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren överstigit 200 årsarbetskrafter.
- Om någon av dessa storleksgränser överskrids i en koncern skall moderförening ha auktoriserad revisor även om denna själv inte passerar någon av gränserna.

19.2 Jäv

- 8:7 EFL** Styrelseledamot i föreningen kan inte vara revisor. Inte heller den som arbetar med föreningens bokföring eller med förvaltningen av föreningens medel eller med den interna kontrollen kan vara revisor. Sådana personer sägs vara jäviga med avseende på revisionen.
- Jävet omfattar förstås också suppleanter.
- Den som är anställd hos föreningen eller på annat sätt är beroende av föreningen är också jävig som revisor. Jävet omfattar också den som är anställd hos styrelseledamot m fl i föreningen. Till revisor får man inte heller välja någon som är anställd hos den som yrkesmässigt biträder föreningen med

grundbokföringen, medelsförvaltningen eller föreningens kontroll häröver. Men denna jävsgrund innebär intet hinder för en revisionsbyrå som svarar för revisionen i föreningen att också ombesörja huvudbokföringen.

Jäv kan också uppkomma genom vissa släktskap. Så är t ex make eller syskon till styrelseledamot eller sambo till den som ombesörjer bokföringen jävig.

Vidare gäller att revisor inte får låna pengar av föreningen eller låta föreningen ställa säkerhet. Detta förbud mot lån gäller dock inte sådana lån som normalt hänger samman med medlemskap i föreningen.

Alla dessa regler syftar till att säkerställa att revisorn i alla avseenden är fullt självständig till och oberoende av sin uppdragsgivare.

19.3 Revisionens omfattning

8:10 EFL

Revisorerna skall granska föreningens årsredovisning och räkenskaper. Revisorerna skall också granska styrelsens förvaltning. Omfattning av denna granskning anges inte i lagen som endast föreskriver att granskningen skall stå i överensstämmelse med god revisions sed.

19.4 Revisionsberättelsen

8:13 EFL

Revisorerna skall varje år lämna en berättelse över sin granskning. Den skall överlämnas till styrelsen senast två veckor före den ordinarie föreningsstämman.

Revisionsberättelsen skall innehålla uttalanden i följande avseenden:

- om årsredovisningen har uppgjorts enligt lag,
- om ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och VD bör beviljas,
- om balansräkning och resultaträkning bör fastställas,
- om förslaget till disposition av vinst eller förlust bör antas.

Dessutom skall revisorerna anmärka om föreningen inte har fullgjort sina skyldigheter med avseende på redovisning av preliminär skatt, inbetalning av MOMS och andra skatter m.m.

I en moderförening skall revisorerna avge en särskild revisionsberättelse över koncernen. Denna kan dock givetvis skrivas i samma handling.

Revisionsberättelser är av tradition stereotypa i Sverige. Avvikelser från traditionella formuleringar kan därför vara väsentliga att lägga märke till.

19.5 Erinringar

8:14 EFL

Föreningslagen nämner att erinringar som revisorn framställer till styrelsen skall antecknas i protokoll eller liknande handling. Styrelsen skall förvara dessa handlingar på betryggande sätt.

Revisorn kan dock göra påpekanden som inte har karaktär av erinran enligt lagen. Dessa påpekanden framställs då lämpligen inte till styrelsen utan till exempelvis föreningens chefstjänsteman.

En revisor har alltså en serie möjligheter att reagera på. Den lindrigaste reaktionen är ett muntligt påpekande till en tjänsteman. Därefter kommer ett skriftligt påpekande till en tjänsteman, eventuellt till chefstjänstemannen. Så följer erinran enligt lagen och slutligen som den skarpaste reaktionen en formlig anmärkning i revisionsberättelsen. Den sista reaktionen kan delas upp i två grader. Anmärkningen kan förenas med att ansvarsfrihet trots anmärkningen kan tillstyrkas. Men revisorerna kan också direkt avstyrka ansvarsfrihet.

19.6 Tystnadsplikt

Revisorer som är medlemmar av Föreningen Auktoriserade Revisorer och vissa andra revisorssammanslutningar har tystningsplikt på grund av etiska regler inom respektive yrkessammanslutning.

8:16 EFL

Föreningslagen innehåller också ett förbud för revisor att lämna upplysningar till enskilda medlemmar eller till utomstående om sådant som revisorn har fått reda på när han fullgjort sitt uppdrag. Förbudet förutsätter dock att föreningen skulle skadas av att revisorn lämnar uppgiften. Trots detta förbud är revisorn skyldig att lämna upplysningar till föreningsstämman om det inte skulle vara till väsentlig nackdel för föreningen att uppgiften lämnas. Revisor skall också lämna upplysningar till medrevisor, konkursförvaltare, förundersökningsledare i brottmål m fl.

19.7 Medrevisor, granskare

8:2 EFL

En minoritet som uppgår till en tiondel av samtliga röstberättigade i en förening har rätt att få en revisor utsedd. Själva valet av person utföres av länsstyrelsen. Förslag om att utse medrevisor skall väckas på föreningsstämman.

Innehavare av förlagsandelar kan också kräva att en revisor utses. En förutsättning för att sådan revisor skall utses är att innehavare av förlagsinsatser som motsvarar minst en tiondel av

hela insatskapitalet instämmer i förslaget. Även i detta fall är det länsstyrelsen som bestämmer vilken person som skall vara revisor.

Revisor som har blivit utsedd av länsstyrelsen skall delta i revisionen tillsammans med de övriga revisorerna. Han har rätt till ersättning från föreningen. Däremot skall en sådan revisor inte vara något särskilt ombud för dem som föranlett att medrevisor har blivit utsedd. Systemet innebär att alla kan vara trygga att revisionen fullgöres utan ovidkommande hänsyn genom att länsstyrelsen utser revisor.

8:17 EFL

Ett alternativ till att påkalla att medrevisor utses är att begära att länsstyrelsen utser granskare. Deras uppdrag kan gälla föreningens förvaltning eller redovisning under viss förfluten tid. Granskningen kan också gälla vissa åtgärder eller förhållanden i föreningen.

Förutsättningar för utseende av granskare överensstämmer med vad som gäller för medrevisor.

20. Föreningens ekonomi

20.1 Insatser och avgifter

Föreningens kapitalbas består av de medel som dess medlemmar tillskjuter som bidrag till föreningens verksamhet. Detta sker i första hand i form av insatser. I föreningens balansräkning redovisas de sammanlagda insatserna på passivsidan som insatskapital. De utgör en motsvarighet till aktiekapitalet i ett aktiebolag.

2:2, 1 st 4) EFL

Insatsens storlek skall anges i stadgarna.

2:2, 1 st 5) EFL

Stadgarna kan också föreskriva att medlemmarna skall erlagga särskilda avgifter till föreningen. Med avgifter avses sådana inbetalningar som medlemmarna erlägger utan någon direkt motprestation från föreningen. Avgifterna utgör så att säga ett bidrag till föreningens löpande verksamhet. Dessa avgifter kallas ofta årsavgift, medlemsavgift eller något annat liknande. Avgifterna tas upp som intäkt i föreningens redovisning och påverkar därmed föreningens resultat i resultaträkningen.

4:1 EFL

En skillnad mellan insats och avgift är att medlem som lämnar föreningen under vissa förutsättningar har rätt att få tillbaka sin insats. Däremot kan han inte få tillbaka erlagda avgifter. Det är därför viktigt att föreningens stadgar utformas på ett sådant sätt att det klart framgår vad som skall utgöra insats och vad som är avgift.

2:2, st 5) EFL

Om en förening avser att debitera medlemmarna dylika avgifter skall dessas storlek – eller det högsta belopp som skall kunna debiteras – anges i stadgarna.

Från de nu behandlade avgifterna måste man skilja sådan ersättning som medlemmarna betalar när de utnyttjar föreningens tjänster. Dessa ersättningar är inte avgifter i lagens mening även om de inom föreningen kallas avgift, t ex språngavgift i en avelsförening. En sådan ersättning svarar nämligen mot en direkt prestation från föreningen. Sådana ersättningar behöver därför inte anges i föreningens stadgar.

EFL saknar regler om hur och när insatserna skall betalas. Det finns inte ens regler, som garanterar att en ekonomisk förening

verkligen har ett insatskapital. Det finns med andra ord inget som hindrar att insatserna inte betalas in av medlemmarna. Det kan i stället vara så att medlemmarnas insatser erlagges genom att föreningen för över vinst till insatskapital. Det är även tänkbart att insatser erlaggs av medlemmarna genom avbetalning under flera år.

20.2 Förlagsinsatser

Som framgick av föregående avsnitt innehåller föreningslagen mycket svaga regler till garanti för att en förening får tillräcklig ekonomisk bas. En förening har länge varit förhindrad att söka dra till sig kapital eftersom lagen hållit fast vid den ekonomiska föreningens grundläggande idé att gynna sina medlemmar genom låga priser på föreningens varor eller genom att betala bra för det som föreningen köper från medlemmarna. Som kommer att framgå nedan skall medlemmarna i princip inte få avkastning på sitt kapital i föreningen som vanlig utdelning utan i stället få fördel av lägre inköpspriser genom återbäring eller högre försäljningspriser genom pristillägg.

Ett försök att underlätta de ekonomiska föreningarnas kapitalförsörjning infördes 1984 genom reglerna om förlagsinsatser.

5:1 EFL

Sådana insatser får tillskjutas av medlemmar men stadgarna kan tillåta även andra att tillskjuta förlagsinsatser.

5:3 EFL

Vid föreningens upplösning har förlagsinsatserna företräde framför övriga medlemmar. Innehavarna av förlagsinsatser kommer alltså efter föreningens vanliga borgenärer men före de vanliga medlemmarna.

5:4 EFL

5:5 EFL

För varje förlagsinsats skall föreningen utfärda ett förlagsandelsbevis. Detta blir en handling som kan ställas på viss man och då skall behandlas som ett enkelt skuldebrev enligt skuldebrevslagen. Men ett förlagsandelsbevis kan också ställas på innehavaren och det kan ställas på viss man eller order. I så fall blir beviset ett värdepapper som behandlas som ett löpande skuldebrev.

5:7 EFL

Förlagsinsatser kan inlösas efter fem år. Begäran om inlösen skall framställas två år i förväg av innehavaren av insatsen. Om det är föreningen som gör uppsägningen blir uppsägningstiden bara sex månader.

20.3 Redovisning

Kraven på de ekonomiska föreningarnas redovisning överensstämmer numera i allt väsentligt med vad som gäller för aktiebolag. Reglerna återges därför bara i största korthet här.

9:1 EFL Styrelsen skall avge årsredovisning för varje räkenskapsår. Årsredovisningen består av resultaträkning, balansräkning och förvaltningsberättelse. Bokföringslagens regler gäller i fråga om resultaträkning och balansräkning förutom reglerna i EFL.

9:2, 3 EFL Årsredovisningen skall skrivas under av samtliga styrelseledamöter. Minst en månad före ordinarie föreningsstämma skall årsredovisningen lämnas till revisorerna.

9:3 EFL Senast en månad efter det resultaträkningen och balansräkningen blivit fastställda på föreningsstämma skall avskrifter hållas tillgängliga hos föreningen för vem som helst som är intresserad. Länsstyrelsen kan förelägga föreningen att sända in handlingen till den.

9:10 EFL I en moderförening skall styrelsen inte bara upprätta en årsredovisning för moderföreningen utan också en koncernredovisning. Denna skall bestå av en koncernresultaträkning och en koncernbalansräkning.

9:12, 13 EFL Föreningar som är skyldiga att ha minst en auktoriserad revisor, dvs större föreningar, skall också avge minst en delårsrapport varje år. Delårsrapporten skall innehålla en översiktlig redogörelse för verksamheten och resultatutvecklingen för årets första 6–8 månader.

20.4 Vinstutdelning

Utdelning på andelarna kan förekomma i en ekonomisk förening. Men möjligheterna är mycket begränsade. De ekonomiska föreningarna skall inte vara några kapitalassociationer utan utdelning av överskottet i föreningen skall återgå till medlemmarna i förhållande till den omfattning vari de deltagit i föreningens verksamhet. I en konsumtionsförening utgår utdelning som återbäring i förhållande till gjorda inköp, i en producentförening utgår utdelning i form av pristillägg på gjorda leveranser osv.

10:2, 2 st EFL Om vinstutdelning beräknas på annat sätt än i förhållande till den omfattning i vilken medlemmarna har deltagit i föreningens verksamhet, får sådan utdelning inte vara högre än ränta på inbetalda medlemsinsatser beräknad efter riksbankens diskonto vid räkenskapsårets utgång med tillägg av tre procentenheter.

För förlagsinsatser gäller inte denna begränsning. På dessa får alltså utgå utdelning enligt de villkor som må ha intagits i stadgarna. Utdelningen måste dock hålla sig inom vinst enligt fastställd balansräkning efter avdrag av balanserad förlust och avsättning till reservfond mm. I koncerner gäller motsvarande begränsning också hela koncernen.

20.5 Reservfond

10:6 EFL

För att i någon mån förmå de ekonomiska föreningarna att konsolidera sig innehåller EFL liksom ABL regler om obligatorisk avsättning till reservfond. Avsättning skall ske av viss del av redovisad vinst och av sådan del av insats, som medlem inte utfår vid avgång ur föreningen. Varje år som föreningen redovisar vinst skall 5% av årsvinsten minskad med eventuell balanserad förlust avsättas till reservfonden. Avsättning till reservfonden behöver inte längre ske när dels reservfonden uppgår till minst 20% av det inbetalda insatskapitalet, dels reservfonden jämte inbetalat insatskapital minst uppgår till ett sammanlagt belopp som motsvarar antingen

1. 40% av föreningens tillgångar enligt balansräkningen, eller
2. summan av föreningens skulder.

Låt oss se på ett exempel. Antag att balansräkningen i en ekonomisk förening ser ut enligt följande.

Tillgångar	450.000	Skulder	250.000
		Inbetalt insatskapital	150.000
		Reservfond	35.000
		– Balanserad förlust	–15.000
		Årets vinst	30.000
	450.000		450.000

BR 20:1

Skall avsättning till reservfonden ske?

Först kontrollerar vi om reservfonden är minst 20% av ombetalat insatskapital. 20% av 150.000 är 30.000. Reservfonden är alltså tillräckligt stor i detta avseende. Men vi måste också pröva de andra kriterierna för att avsättning skall få upphöra. Reservfonden tillsammans med inbetalat insatskapital uppgår till $150.000 + 35.000 = 185.000$. 40% av föreningens tillgångar är $40\% \text{ av } 450.000 = 180.000$. Detta kriterium tillåter alltså att

avsättningar till reservfonden upphör. Men skulderna uppgår till 250.000 vilket är mer än 185.000. Alltså måste avsättningar till reservfonden fortsätta.

Hur stor avsättning skall då göras? Jo, 5% av årsvinsten minskad med balanserad förlust, dvs med 5% av (30.000 – 15.000) $15.000 = 750$.

Stadgarna kan föreskriva en längre gående avsättningsskyldighet än EFL stadgar.

Reglerna om tvungen avsättning till reservfonden skulle kunna kringgåas genom att föreningen redovisar överskott, inte som vinst, utan som efterlikvid eller återbäringsskuld till medlemmarna. Detta hindras dock av regeln att till reservfonden skall avsättas 5% av överskottet oavsett om detta disponeras som årsvinst eller till efterlikvider respektive återbäring.

Nedsättning av reservfonden får endast ske för att täcka förlust enligt fastställd balansräkning som har uppstått på föreningens verksamhet i dess helhet och som inte kan täckas av fritt eget kapital.

10:3 EFL

21. Likvidation, upplösning, fusion

21.1 Likvidation

11:1 EFL Likvidation av en ekonomisk förening kan ske helt frivilligt. Beslut måste i så fall antingen fattas av samtliga röstberättigade eller också på två stämmor med kvalificerad majoritet på den andra.

Föreningen kan också vara skyldig att träda i likvidation. Tvångslikvidation skall ske i följande fall:

- 11:3 EFL
1. om antalet medlemmar är längre än det minimiantal som föreskrivs i 2:1 EFL, alltså vanligen fem medlemmar, och tillräckligt antal medlemmar inte har inträtt inom tre månader,
- 11:4 EFL
2. då stadgarna begränsar föreningens livslängd,
 3. om föreningen saknar till registret anmäld behörig styrelse, och
 4. om föreningens verksamhet bedrivs på ett sätt som uppenbarligen inte motsvarar de förutsättningar, under vilka registrering skett.

11:2 EFL Som synes saknar EFL motsvarighet till ABL:s regler om tvångslikvidation på grund av kapitalförlust. Styrelsen har i och för sig en skyldighet att till stämman hänskjuta frågan om föreningen skall träda i likvidation i vissa fall. Men något hinder för stämman att besluta om att fortsätta verksamheten, hur dålig ekonomi föreningen än har, finns inte. Det förekommer dock föreningar med bestämmelser i stadgarna som innebär att föreningen skall tvångslikvideras om insatskapitalet gått förlorat till två tredjedelar.

11:7 EFL Likvidationen ombesörjes av en eller flera likvidationer. Dessa utses av domstol. Likvidatorerna ersätter föreningens styrelse och sköter således föreningens förvaltning och tecknar dess firma under likvidationen.

Likvidatorernas uppgift är att realisera föreningens tillgångar och att betala dess skulder. De skall även föranstalta om skifte av föreningens behållna tillgångar. Sedan likvidatorerna full-

11:14 EFL gjort sitt uppdrag skall de avge slutredovisning. När denna
11:15 EFL framlagts på föreningsstämman anses föreningen upplöst.

21.2 Upplösning

11:18 EFL En förening kan också upplösas på några andra sätt. Om föreningen slutat med sin verksamhet kan länsstyrelsen på eget initiativ förklara föreningen upplöst.

11:19 EFL En ekonomisk förening som försatts i konkurs anses upplöst genom konkursens avslutande om konkursen inte lämnar något överskott. Om konkursen lämnar överskott, skall föreningsstämman besluta att föreningen skall i likvidation.

21.3 Fusion

En förening kan också upplösas genom att den går upp i en annan förening genom fusion. Skillnaden mellan en fusion mellan två aktiebolag och en fusion mellan två föreningar är främst att i det senare fallet skall den överlåtande föreningens medlemmar överföras till den övertagande föreningen. Först i andra hand handlar det vid föreningsfusioner om att överföra tillgångsmassor. Vid aktiebolagsfusioner å andra sidan är ju det primära att sammansmälta tillgångar och skulder från två bolag.

12:1 EFL En fusion mellan två ekonomiska förningar sker genom att ett avtal träffas om att den ena föreningen skall gå upp i den andra, fusion genom absorption. Detta avtal innebär att medlemmarna i den överlåtande föreningen blir medlemmar i den övertagande föreningen. Avtalet innebär vidare att den överlåtande föreningen upplöses utan likvidation. För det tredje innebär avtalet att alla den överlåtande föreningens tillgångar och skulder övertas av den övertagande föreningen.

För att fusionsavtalet skall kunna genomföras skall avtalet godkännas av den överlåtande föreningens stämma med kvalificerad majoritet. Dessutom skall rätten ge sitt tillstånd till att avtalet verkställas.

Ett alternativ till ovannämnda fusionssätt utgör fusion genom kombination. Detta innebär att två eller flera föreningar genom ett avtal om fusion förenas i en ny förening. I detta fall innebär fusionen att medlemmarna i samtliga överlåtande föreningar blir medlemmar i den nya föreningen, att de överlåtande föreningarna upplöses utan likvidation och att deras tillgångar och skulder övertas av den nya föreningen.

12:4, 7:15

4:1 EFL

12:9–13 EFL

Medlem i den överlåtande föreningen som inte har samtyckt till fusionen har en särskild rätt till utträde.

Tvångsinlösen av aktier är numera möjlig även i förhållande till en ekonomisk förening. Förutsättning är att en ekonomisk förening själv eller tillsammans med ett eller flera dotterföretag äger mer än nio tiondelar av aktierna med mer än nio tiondelar av röstetalet i ett dotterbolag. Reglerna överensstämmer helt med motsvarande regler för aktiebolag.

22. Skadestånd, straff

Påföljder för brott mot föreskrifter i föreningslagen och i stadgarna är i många fall skadestånd och i vissa fall straff. Skadeståndsreglerna kan sammanfattas i följande tablå:

	<i>Skadevållare</i>	<i>Skadelidande</i>	<i>Särskilda rekvisit</i>
13:1	Styrelseledamot VD	Föreningen	Vid fullgörande av uppdraget
13:2	Revisor		
11:7	Likvidator		
13:1 EFL		Medlem Borgenär Annat tredje man	Överträdelse av EFL eller av stadgarna
			Uppsåt, vårdslöshet
13:3 EFL	Föreningsmedlem Annat röst- berättigad	Föreningen Medlem Tredje man	Överträdelse av EFL eller av stadgarna
			Uppsåt, grov vårdslöshet

När skada har vållats av styrelseledamot, revisor och några få andra måste man skilja mellan om skadan har drabbat föreningen eller andra. När skadan drabbat föreningen är de relevanta handlingarna vad som helst som utföres inom ramen för vederbörandes uppdrag. Om däremot skadan har fallit på en medlem, en borgenär eller någon annan tredje man, t ex en leverantör, måste handlingen ha bestått antingen av en överträdelse av EFL eller av stadgarna. I båda dessa fall uppställer lagen som subjektivt rekvisit uppsåt eller vårdslöshet. Alla grader av vårdslöshet räcker.

I de fall som skadan vållats av en föreningsmedlem eller av någon annan röstberättigad är skadeståndsreglerna desamma oavsett om den skadelidande är föreningen eller någon annan.

Annan röstberättigad som kan vålla skada kan vara ett ombud eller en ställföreträdare för en medlem. I detta skadefall måste skadan ha vållats genom överträdelse av EFL eller av stadgarna. Det subjektiva rekvisitet är uppsåt eller grov vårdslöshet. De ringare graderna av vårdslöshet ger alltså inte upphov till skadeståndsskyldighet.

13:4 EFL

Det finns möjlighet att jämka skadeståndet med hänsyn till skadans storlek, omständigheterna m m. Om flera är skadeståndsskyldiga svarar de solidariskt gentemot den skadelidande. Om skadeståndsskyldigheten jämkats för någon svarar han dock inte för mer än det jämkade beloppet. Sinsemellan svarar de skadeståndsskyldiga efter vars och ens skuld och med hänsyn till omständigheterna i övrigt.

110–111 §§ EFL

Några få bestämmelser i EFL, bl a gällande medlemsförteckning, har också kompletterats av bestämmelser om böter vid brott mot dem. Två bestämmelser har ansetts så viktiga att brott mot dem kan medföra fängelsestraff. Det gäller skyldigheten att kalla till styrelsesammanträde om någon styrelseledamot begär det (6:8 2 st 2 p) och bestämmelsen om att alla styrelseledamöter – eller vid förfall för någon dennes suppleant – skall ha haft möjlighet att delta i sammanträdet och ha erhållit tillfredsställande underlag till sammanträdet (6:9, 1 st). Dessa bestämmelser har särskild betydelse för arbetstigareledamöter i styrelserna för ekonomiska föreningar, vilket måste vara anledningen till den speciella straffpåföljden.

111 a § EFL

Registreringsmyndigheten kan ibland förelägga styrelseledamot eller VD att fullgöra olika skyldigheter vid vite. Det gäller plikten att sända in handlingar till myndigheten och att registrera diverse förhållanden.

23. Bostadsrättsföreningar

Beträffande vissa typer av ekonomiska föreningar finns särskilda regler utanför EFL. Ett exempel utgör bostadsrättsföreningarna. Dessa regleras dels av EFL och dels av bostadsrättslagen (1971:479, BRL). Sådana regler som kan sägas vara allmänna regler för ekonomiska föreningar är även för bostadsrättsföreningarnas del intagna i EFL, medan sådana regler som motiveras av bostadsrättsföreningarnas särart – och som endast gäller för dem – återfinnes i BRL. Bostadsrättsföreningarna regleras således i två olika lagar. I BRL hänvisas till EFL i olika avseenden. BRL kompletteras med bostadsrättskungörelsen (1971:486, BRK).

I detta kapitel lämnas endast en redogörelse för vissa av de för bostadsrättsföreningarna särskilda bestämmelser som återfinnes i BRL. Beträffande regler om

- firmateckning,
- årsredovisning,
- revision,
- talan mot styrelseledamot, revisor, föreningsmedlem och röstberättigad,
- talan å föreningsstämmobeslut,
- likvidation och upplösning,
- fusion,
- registrering,
- besvär,
- skadestånd och
- straff

hänvisas till vad som sagts ovan om ekonomiska föreningar. Detsamma gäller i huvudsak frågor om föreningsstämma och styrelse.

23.1 Upplåtelse av bostadsrätt m m

1 § BRL

Bostadsrättslagen gäller för de särskilda ekonomiska föreningar som har till syfte att upplåta ”hus eller del av hus till nyttjande mot vederlag utan begränsning till tiden”. Sådan upplåtelse sker enligt bestämmelserna i BRL. Upplåtelsen skall i motsats till vad som gäller för hyresrätt m m ske utan tidsbegränsning. Upplåtelse av nyttjanderätt enligt bostadsrättslagen får endast meddelas av bostadsrättsförening. Upplåtelse får endast ske till medlemmar i föreningen. Medlems rätt i föreningen på grund av upplåtelse kallas bostadsrätt.

2 § BRL

Innan bostadsrätt upplåtes skall en ekonomisk plan för föreningens verksamhet upprättas av föreningens styrelse. Planen skall innehålla ”upplysningar som är av betydelse för bedömandet av föreningens verksamhet”. Enligt bilaga till BRK skall bland annat anges

3 § BRL

- föreningens firma,
- fastighetens beteckning och areal,
- byggnadernas antal och typ med kortfattad byggnadsbeskrivning,
- lägenheternas antal och typ med kortfattad lägenhetsbeskrivning,
- gemensamma anordningar,
- tidpunkt för inflyttning,
- kostnad för anskaffandet av föreningens hus,
- lånebelopp och lånevillkor,
- grundavgifternas totalbelopp och avgifternas fördelning i stort på de olika bostadsrätterna,
- årliga kostnader och intäkter.

4 § BRL

Den ekonomiska planen skall undertecknas av samtliga styrelseledamöter i föreningen. Planen skall vara försedd med intyg av två personer om att planen enligt deras omdöme vilar på tillförlitliga grunder. Till intygsgivare får endast väljas personer som av bostadsstyrelsen erhållit särskild behörighet att utfärda dylika intyg. Den ekonomiska planen och intyget skall lämnas till länsstyrelsen.

3 § BRL

Innan länsstyrelsen godkänt den ekonomiska planen får bostadsrätt inte upplåtas. Upplåtelsen, som skall ske skriftligen, skall ange parternas namn, den lägenhet upplåtelsen avser samt de belopp varmed grundavgift och årsavgift skall utgå. Om upplåtelsen skett i strid med dessa bestämmelser är upplåtelsen ogiltig.

6 § BRL

7 § BRL

Om lägenheten har tillträtts anses dock ett vanligt hyresavtal

föreligga. Detta innebär att hyresgästens förhållande till bostadsrättsföreningen regleras av vanliga hyresregler. Bland dessa förtjänas nämnas att hyresgästen har besittningsskydd. (Se vidare 12 kap jordabalken.) Har lägenheten inte tillträtts kan föreningen hindra tillträdet genom att bestrida avtalet. Talan om upplåtelsens ogiltighet måste väckas inom två år från upplåtelsen. Annars har rätten till talan förlorats.

23.2 Bostadsrättshavarens rättigheter och skyldigheter

18 § BRL När lägenheten skall tillträdas första gången efter bostadsrättsupplåtelse, skall föreningen tillhandahålla lägenheten i sådant skick att den är fullt brukbar för det avsedda ändamålet. Denna regel är dock dispositiv och parterna kan ha avtalat något annat. Avsikten när en bostadsrätt upplåtes till en viss person kan exempelvis vara att denne skall renovera lägenheten. Då måste ju parterna kunna avtala bort bestämmelsen om att lägenheten vid upplåtelsen skall vara beboelig.

19 § BRL Om inget avtalats angående lägenhetens skick vid tillträdet och detta är sämre än vad bostadsrättshavaren har rätt att fordra, får han avhjälpa bristen på föreningens bekostnad, om styrelsen underlåter att på tillsägelse ombesörja åtgärden så snart det kan ske. Bestämmelsens utformning innebär att bostadsrättshavaren först måste framställa anspråk på iordningställande av lägenheten till föreningens styrelse. Om detta inte sker ”så snart det kan ske”, kan bostadsrättshavaren avhjälpa bristen på föreningens bekostnad. I vissa fall kan bostadsrättshavaren även frånträda bostadsrätten efter uppsägning. Så är fallet om bristen inte kan avhjälpas utan dröjsmål eller om styrelsen underlåter att efter tillsägelse ombesörja åtgärden så snart det kan ske. För den tid lägenheten är i bristfälligt skick har bostadsrättshavaren rätt till skälig nedsättning av årsavgiften.

23 § BRL Har föreningen fattat beslut om väsentlig ökning av de avgifter som utgår för bostadsrätt, får bostadsrättshavaren efter uppsägning frånträda bostadsrätten. Uppsägningen måste dock ske inom tre månader från det bostadsrättshavaren fick kännedom om avgiftshöjningen.

24 § BRL Om bostadsrätten uppsäges, övergår bostadsrätten genast till föreningen. Har bostadsrättshavaren tillträtt lägenheten anses ett hyresavtal ingånget för tiden från uppsägningen, om bostadsrättshavaren i uppsägningen begärt att få bo kvar i lägenheten.

Vid uppsägning av bostadsrätten skall föreningen till bostadsrättshavaren utge skälig ersättning för bostadsrätten.

25–32 §§ BRL

Bostadsrättshavarens skyldigheter enligt BRL kan sägas vara av två slag: dels skyldigheten att erlagga avgifter av olika slag till föreningen och dels sådana skyldigheter som hänger samman med utnyttjandet av lägenheten. De senare sammanfaller till stora delar med de regler som gäller för en hyresgäst enligt hyreslagstiftningen i jordbalken. Bostadsrättshavaren får således inte använda lägenheten för annat ändamål än det avsedda. Föreningen får dock endast åberopa avvikelse som är av avsevärd betydelse för föreningen eller annan medlem. Bostadsrättshavaren skall på egen bekostnad hålla lägenheten i gott skick och han är skyldig att vid lägenhetens begagnande iakttaga allt som fordras för att bevara sundhet, ordning och skick inom fastigheten. Bostadsrättshavaren får vidare inte utan tillstånd från föreningens styrelse företaga avsevärd förändring i lägenheten. Han får inte heller upplåta lägenheten i sin helhet i andra hand utan styrelsens samtycke.

33 § BRL

Om bostadsrättshavaren inte fullgör sina skyldigheter är nyttjanderätten till lägenheten i vissa fall förverkad. Föreningen är då berättigad att säga upp bostadsrättshavaren till avflyttning. Dessa regler motsvarar till stor del de regler som gäller enligt jordabalken för hyresrätts förverkande. En skillnad som dock förtjänas påpekas är att, om bostadsrättshavaren blivit skild från lägenheten till följd av att nyttjanderätten är förverkad, föreningen skall sälja bostadsrätten på offentlig auktion. De medel som influtit vid försäljningen skall, efter avdrag för föreningens fordran hos bostadsrättshavaren, tillfalla bostadsrättshavaren.

37 § BRL

23.3 Övergång av bostadsrätt

10 § BRL

11 § BRL

Har bostadsrätt övergått till ny innehavare, får denne utöva bostadsrätten endast om han är eller antages som medlem i föreningen. Den som förvärvat en bostadsrätt får ej vägras inträde i föreningen, om han uppfyller de villkor för medlemskap som föreskrives i stadgarna och föreningen skäligen kan nöjas med honom som bostadsrättshavare. Om bostadsrätten har övergått till bostadsrättshavarens make, får inträde i föreningen vägras maken endast om hinder möter på grund av bestämmelse i stadgarna att medlem skall tillhöra viss sammanslutning eller uppfylla liknande villkor och det skäligen kan fordras att maken

uppfyller villkoret. Detsamma skall gälla om bostadsrätten övergått till annan bostadsrättshavaren närstående som varaktigt sammanbodde med honom. Om förvärvaren av bostadsrätt inte antages som medlem i föreningen, är överlåtelsen ogiltig.

13 § BRL

Efter det att föreningen underrättats om att bostadsrätt övergått till medlem i föreningen svarar den från vilken rätten övergått inte längre för de förpliktelser som åligger innehavare av bostadsrätten.

15 § BRL

24. Ideella föreningar

24.1 Inledning

Som tidigare nämnts saknas i stor utsträckning civilrättslig lagstiftning rörande de ideella föreningarna, Associationsrättslig lagstiftning om dessa föreningar saknas helt. Den civilrättsliga lagstiftning som finns innefattar bland annat regler om registreringsskyldighet för rörelsedrivande ideella föreningar och regler om vad registret skall innehålla beträffande föreningen.

Vidare finns bestämmelser i firmalagen (1974:156) som äger tillämpning på ideella föreningar. Förutom de civilrättsliga regler som gäller för ideella föreningar finns det även skatterättsliga regler. Dessa lämnas åsido i denna framställning.

I brist på lagstiftning om de ideella föreningarna får man söka uppställa ett regelsystem med utgångspunkt från föreningens stadgar, praxis inom den aktuella föreningen, prejudikat och god förenings sed, som inte sällan kan tillämpas analogt på de ideella föreningarna. Vad som nedan säges om ideella föreningar med utgångspunkt i dessa källor utgör endast prognoser och rekommendationer om vad som gäller.

24.2 Definition av ideell förening

Som framgår av tidigare avsnitt kännetecknas föreningarna av att de är öppna associationer. Det gäller även för de ideella föreningarna. Vidare definieras den ekonomiska föreningen med utgångspunkt från den verksamhet föreningen bedriver och det syfte som föreningen skall tjäna.

Vid en definition av en ideell förening används samma utgångspunkt. Den verksamhet som en förening bedriver kan vara antingen ekonomisk eller av annan ("icke-ekonomisk") art. Likaså kan föreningen främja medlemmarnas ekonomiska intressen eller dessas andra ("ideella") intressen. Med denna utgångspunkt för en definition av en ideell förening kan vi tänka oss fyra olika kombinationer, nämligen föreningar som

2 § HrL

4 § HrL

1. främjar andra intressen än medlemmarnas ekonomiska intressen (ideella syften) genom
 - a) ekonomisk verksamhet,
 - b) annan verksamhet.
2. främjar medlemmarnas ekonomiska intressen genom
 - a) ekonomisk verksamhet,
 - b) annan verksamhet

Av dessa fyra olika föreningar är tre olika exempel på ideella föreningar (1 a, 1 b och 2 b) medan en är exempel på en ekonomisk förening (2 a). Kombinationen 2 a, d v s en förening som driver ekonomisk verksamhet för att främja medlemmarnas ekonomiska intressen, är ingen ideell förening, när den helt saknar "ideella inslag". Denna kombination utgör i stället en ekonomisk förening, som skall registreras i föreningsregistret om den är kooperativ.

Låt oss istället se på de tre resterande föreningstyperna. Dessa utgör som sagt exempel på olika ideella föreningar.

De båda typerna under punkterna 1 brukar hänföras till rent ideella föreningar. Anledningen härtill är att de främjar andra intressen än medlemmarnas ekonomiska intressen. De fullföljer istället religiöst, välgörande, politiskt, socialt, idrottsligt, kulturellt eller annat ideellt syfte. Som exempel på föreningar som främjar ideella syften genom ekonomisk verksamhet (1 a) kan nämnas hemslöjdsföreningar med rent ideella syften. Dessa föreningar säljer exempelvis olika av medlemmarna producerade hemslöjdsalster för att hålla hemslöjds-kulturen vid liv, utan att för den skull söka främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom ökad avsättning eller dylikt. Ett annat exempel kan vissa idrottsföreningar sägas vara, nämligen sådana idrottsföreningar som finansierar de idrottsliga aktiviteterna genom exempelvis bingoverksamhet eller genom försäljning av idrottsartiklar.

Som exempel på föreningar som främjar ideella syften genom annan än ekonomisk verksamhet (1 b) kan nämnas olika sällskapsföreningar, ordenssällskap, idrottsföreningar, religiösa samfund och politiska partier.

Som exempel på föreningar som främjar medlemmarnas ekonomiska intressen genom annan än ekonomisk verksamhet (2 b) kan nämnas fackföreningar (både arbetstagar- och arbetsvarororganisationer), hyresgästföreningar och branschsamman-

slutningar. Dessa föreningar främjar medlemmarnas ekonomiska intressen genom att exempelvis förhandla om högre/lägre löner, lägre hyror, lägre inköpspriser eller högre försäljningspriser. Avtalsförhandlingar utgör således ett exempel på icke-ekonomisk verksamhet. Som andra exempel kan anföras tvist- och samverkansförhandlingar samt annan därmed jämförlig verksamhet, allmänna servicefunktioner och importreglerande verksamhet. Centralorganisationer, som främjar sina medlemmars ekonomiska intressen, men som inte själva bedriver ekonomisk verksamhet, betraktas som ideella föreningar. Detta gäller oavsett om de anslutna organisationerna bedriver ekonomisk verksamhet eller inte.

24.3 Bildandet av en ideell förening och ideell föreningsorganisation

I brist på lagstiftning saknas uttalade regler för hur en ideell förening bildas. Som lämpligt torde dock vara att de som tänker starta en ideell förening samlas till ett konstituerande sammanträde. Vid detta sammanträde fattas beslut om att föreningen skall bildas. Här antas även stadgar och utses en styrelse. För att en ideell förening skall betraktas som en juridisk person, har i rättspraxis krävts att stadgar av viss utförlighet antagits och att en styrelse har utsetts. Hur utförliga stadgarna skall vara kan inte anges generellt utan får avgöras från fall till fall. I stadgarna bör dock anges den gemensamma målsättning som föreningen skall främja, föremålet för föreningens verksamhet och hur beslut i föreningens angelägenheter fattas. Om föreningen skall driva näringsverksamhet bör föremålet för föreningens verksamhet vara angivet till sin art.

4 § HrL

Hur är då en ideell föreningsorganisation uppbyggd? Eftersom det inte finns några fastställda regler har lagstiftaren lämnat åt föreningen (egentligen dess stiftare och medlemmar) att själva utforma den organisation man anser sig behöva. En ideell förening med ett fåtal medlemmar kan ha endast ett beslutande organ, en styrelse, där samtliga medlemmar ingår. En stor förening kan vara uppbyggd på motsvarande sätt som en ekonomisk förening enligt EFL, d v s med föreningsstämma, fullmäktige, styrelse och revisorer. Det finns ideella föreningar, som har en organisation som är än mer differentierad. Som exempel kan anföras en fackförening ansluten till Landsorganisationen.

Föreningens högsta beslutande organ, förbundskongressen, består av valda ombud som har ordinarie sammanträde vart femte år. Under tiden mellan kongresserna sköts föreningens angelägenheter av en styrelse, under överinseende av en överstyrelse. Dessutom agerar styrelsens ordförande i vissa frågor som en sorts verkställande direktör. Styrelsens och ordförandens olika åtgärder granskas av revisorer.

24.4 Föreningen och dess medlemmar

Relationen mellan föreningen och dess medlemmar regleras huvudsakligen i föreningens stadgar. Det är således att rekommendera stiftare av ideella föreningar att nedlägga omsorg på utformandet av stadgarna. Även om det inte är nödvändigt för att skapa en rättskapabel ideell förening, bör stadgarna innehålla regler om medlemmarnas förpliktelser mot föreningen, om föreningens förpliktelser mot medlemmarna, om hur beslut skall fattas i olika frågor, om vilken rösträtt medlemmarna skall ha, om inträde, avgång och uteslutning av medlem m m.

I brist på dylika bestämmelser i stadgarna blir frågan vad som skall anses gälla i dessa hänseenden vanskligare att besvara. Ett tolkningsdatum av stor betydelse när det gäller de interna relationerna är den interna praxis som föreningens organ kan ha arbetat fram. Beträffande vissa interna relationer kan vissa regler, med hänvisning till domstolspraxis och juridisk doktrin, sägas gälla. Här skall endast vissa behandlas.

I alla typer av associationer får sägas att majoritetsprincipen och likhetsgrundsatsen äger giltighet. Det är således majoriteten av föreningens medlemmar som inom ramen för stadgarna dikterar föreningens beslut. Låt vara att i vissa föreningar medlemmarnas bestämmanderätt är begränsad till val av ombud till ett representantskap som inom ramen för majoritetsprincipen bestämmer i föreningens angelägenheter. I vissa frågor kan majoritetsprincipen vara åsidosatt såtillvida att dessa frågor enligt stadgarna fordrar kvalificerad majoritet. Vid utövandet av bestämmanderätten skall medlemmarnas rätt till lika behandling beaktas (likhetsgrundsatsen). Beträffande vissa frågor kan dock stadgarna innehålla bestämmelser som inskränker likabehandlingen. Avvikelse från likhetsgrundsatsen anses även tillåtna i de situationer, där medlem, som särbehandlas, samtycker till särbehandlingen. Att samtycket därvid skall vara frivilligt säger sig självt.

I den mån stadgarna saknar bestämmelser om rösträtt, får grundsatsen en medlem en röst anses gälla.

Särskilda problem i samband med de ideella föreningarna vållar ibland beslut av föreningens organ att vägra någon inträde som medlem och att utesluta medlem ur föreningen.

Problemen är främst av två slag. Dels är frågan i vilken utsträckning ideella föreningar har rätt att vägra inträde och att utesluta medlemmar och dels gäller det om den som vägrats inträde eller som uteslutits har rätt att få saken prövad av domstol. Föreningen kan ha stadgebestämmelser som inskränker inträdesrätten respektive som ger en rätt att under vissa förutsättningar utesluta medlemmar. Denna frihet är dock inte oinskränkt när det gäller sådana ideella föreningar, där medlemskapet har väsentlig ekonomisk betydelse, t ex fackföreningar. I varje fall anses inte helt skönsmässiga beslut vara giltiga även om de skulle ha stöd i stadgarna. I rent ideella föreningar, t ex en bridgeklubb, gäller däremot även skönsmässiga intagnings- och uteslutningsgrunder.

Beträffande den andra frågan har Högsta Domstolen i flera fall slagit fast – mot föreningens bestridande och påstående att domstolen endast får pröva om beslutet formellt är korrekt – att svenska domstolar kan pröva dylika besluts materiella riktighet såvitt gäller t ex fackföreningar.

24.5 Föreningens och dess medlemmars förhållande till tredje man

Med tredje man avses i detta avsnitt sådana föreningens intressenter som så att säga står utanför föreningen, d v s sådana fysiska eller juridiska personer som inte är medlemmar eller funktionärer i föreningen. Här skall således behandlas föreningens externa relationer.

När det gäller dessa relationer träder givetvis en mängd olika regler inom olika juridiska discipliner in. Inom exempelvis avtalsrätt, köprätt, konkursrätt, exekutionsrätt och offentlig rätt gäller ju de allmänna reglerna även för ideella föreningar.

Av associationsrättsligt intresse är däremot regler om firma-teckningsrätt och om gäldsansvar. Frågan om vem som tecknar föreningens firma får avgöras med utgångspunkt i föreningens stadgar. Här anges oftast av vem och hur firman tecknas. Saknar stadgarna uttryckliga bestämmelser om behörig ställföreträdare, får i stället andra regler i stadgarna träda in. I varje rättskapabel

ideell förening finns ju ett förvaltande organ, en styrelse eller motsvarande, som i så fall även får anses ha rätt att företräda föreningen.

Som inledningsvis framhållits anses en förening som antagit stadgar och utsett en styrelse vara rättskapabel. Detta innebär att föreningen kan förvärva och vara bärare av rättigheter och skyldigheter. I rättspraxis har även fastslagits att i dylika föreningar är medlemmar och funktionärer befriade från personligt ansvar för föreningens förbindelser. Detta innebär således att för föreningens förbindelser svarar endast den förmögenhetsmassa som föreningen har. Att därjämte medlemmar och andra kan svara för föreningens förbindelser på grund av exempelvis ett borgensåtagande är en annan sak och följer av allmänna regler om borgen.

25. Samfällighetsföreningar

Ett typiskt småhusområde består av ett antal villor, vilka ligger på små tomter som gränsar till varandra. Ofta utgör varje liten tomt med sitt hus en fastighet. Därtill brukar det finnas parkeringsplatser som kan vara samlade i någon del av området. Ibland finns det också lekplatser, en värmeanläggning eller annat som är gemensamt för fastigheterna.

Parkeringsplatserna, lekplatserna och värmeanläggningen i vårt exempel kan vara exempel på samfälligheter enligt anläggningslagen. En samfällighet är ett fastighetsrättsligt institut. Samfälligheten kännetecknas av att den tillgodoser gemensamma behov för fastigheter. Däremot behöver samfälligheten inte tillgodose några behov hos en viss person som vid något visst tillfälle råkar vara ägare till fastigheten. Delaktighet i samfälligheten är alltså knuten till fastigheten och inte till fastighetsägaren.

Innan vi fick nu gällande lagstiftning på området förekom det att man lät intressenterna i vad som nu kallas en samfällighet bilda en ekonomisk förening som blev ägare till vad som ingick i samfälligheten och som förvaltade denna. Ett problem var då fastighetsöverlåtelser. Även om man i avtalen om köp av grupphuset infogade en skyldighet för köparen att ingå i den ifrågakvarande ekonomiska föreningen och en skyldighet att tillse att ny fastighetsägare inträdde i föreningen samtidigt som säljaren utträdde ur den, så fungerade inte detta. Medlemskapet i den ekonomiska föreningen glömdes bort och efter en del år kunde det visa sig att fastighetsägarna i området inte var medlemmar i den ekonomiska föreningen samtidigt som föreningens medlemmar bestod av personer som saknade intresse av att sköta föreningens angelägenheter.

Nu kan man i stället ordna förvaltningen enligt lagen om förvaltning av samfälligheter. Vid tillämpning av denna lag anses som samfällighet sådana samfälligheter som bildats enligt fastighetsbildningslagen eller enligt anläggningslagen. Som samfällighet behandlas vidare mark som gemensamt tillhör ägarna

1 § SFL

av de mantalssatta fastigheterna i en socken, t ex häradsallmänningar. Som samfällighet anses slutligen servitut eller annan särskild rättighet som hör till flera fastigheter gemensamt.

4 § SFL

Samfällighet förvaltas antingen direkt av delägarna eller av särskilt bildad samfällighetsförening.

6 § SFL

Delägarförvaltning kräver samtycke mellan alla delägare för varje förvaltningsåtgärd. Sådan förvaltning är lämplig bara om samfälligheten är sådan att det sällan behöver fattas några beslut.

25.1 Bildande av samfällighetsförening

20 § SFL

En samfällighetsförening kan komma tillstånd om någon ägare till en fastighet som har del i en samfällighet begär detta hos fastighetsdomstolen. Domstolen förordnar då någon att hålla sammanträde för att bilda föreningen.

En samfällighet kan också komma till stånd i samband med en fastighetsbildning enligt fastighetsbildningslagen eller vid en förrättning enligt anläggningslagen. I sådana fall kan sammanträde för bildande av samfällighetsförening hållas i samband med fastighetsbildnings- eller anläggningsförrättningen.

25.2 Ändamål

18 § SFL

Samfällighetsförenings ändamål är att förvalta den samfällighet för vilken den bildats. Sådan förening får inte driva verksamhet som är främmande för det ändamål som samfälligheten skall tillgodose.

9 § SFL

Föreningen skall tillgodose medlemmarnas gemensamma bästa. I skälig omfattning skall även varje medlems enskilda intressen beaktas. Men hänsynen till de enskilda intressena kommer i andra hand.

Normalt angår en samfällighetsförvaltning i första hand de berörda fastigheternas intressen. Ibland kan också speciella samhällsintressen vara berörda. Det kan hänga samman med samhällets ansvar för bebyggelseutveckling eller miljövård. Bl a för att dessa intressen skall tillgodoses har fastighetsbildningsmyndigheten erhållit befogenhet att ta initiativ till att en samfällighetsförening anordnas.

21 §, 9 § SFL
20 § 1 st SFL

Till sammanträdet skall alla delägare kallas. Vid sammanträdet skall delägarna välja styrelse och anta stadgar.

22 § SFL Vid omröstning på detta sammanträde har varje delägare en röst. (Sedan föreningen bildats gäller andra regler). Vid lika röstetal avgörs val genom lottning. I andra frågor har ordföranden utslagsröst.

Stadgarna skall ange:

- 28 § SFL
- föreningens firma,
 - vilken samfällighet som föreningen skall förvalta, samt grunderna för förvaltningen,
 - den ort där styrelsen skall ha sitt säte,
 - hur styrelsen skall vara sammansatt och hur den skall utses samt grunderna för dess beslutsförhet,
 - hur revision av styrelsens förvaltning skall ske,
 - föreningens räkenskapsperiod,
 - hur ofta ordinarie föreningsstämma skall hållas,
 - hur kallelser skall ske till medlemmarna.

25.3 Firma, juridisk person

29 § SFL Föreningens firma skall innehålla ordet ”samfällighetsförening”. Annan får inte i sin firma använda ordet samfällighetsförening.

25 § SFL Föreningen skall registreras hos länsstyrelsen i det län där styrelsen skall ha sitt säte.

17 §, 27 § SFL En samfällighetsförening blir en juridisk person i och med registreringen.

25.4 Styrelse, syssloman

30 § SFL För samfällighetsförening skall väljas en styrelse. Stadgarna skall ange hur många ledamöter och suppleanter som skall väljas.

33 § SFL Av olika anledningar kan det saknas en beslutsför styrelse. Det kan t ex ha uppkommit starka motsättningar mellan olika medlemsgrupper. Länsstyrelsen kan då förordna en syssloman, som skall sköta föreningens angelägenheter tills en beslutsför styrelse kunnat väljas. Sysslomannens främsta uppgift är att föranstalta om styrelseval men han har rätt att vidta de förvaltningsåtgärder som är nödvändiga.

25.5 Föreningsstämma

47 § 1 st SFL

Medlemmarna utövar sitt inflytande över föreningen på föreningsstämma. Ett särdrag i en samfällighetsförening utgörs av omröstningsreglerna.

48 § SFL

En samfällighetsförening kan ägna sig åt flera olika verksamhetsgrenar. Det kan t ex gälla drift av en parkeringsanläggning och skötsel av lekplatser. Delarna kan beröra olika delägarfastigheter. Inkomster och utgifter för de olika verksamhetsgrenarna skall redovisas för sig. Rösträtt i fråga om skyldighet att delta i kostnader får bara utövas av de medlemmar som är bidragsskyldiga till ifrågavarande verksamhetsgren.

49 § 3 st SFL

Den som inte erlagt avgifter i rätt tid får deltaga i förhandlingarna men får inte utöva rösträtt.

49 § SFL

För övrigt gäller som huvudregel att varje medlem har en röst. Detta gäller vare sig medlemmen äger en eller flera fastigheter. Medlemmar som äger en fastighet med samäganderätt, t ex sammanboende, har en röst tillsammans. De måste utöva rösträtten i samråd. Kan de inte enas om hur rösträtten skall utövas får de lägga ned sin röst.

49 § 1 st SFL

I fråga som har ekonomisk betydelse räknas röstetalet dock efter delägarfastigheternas andelstal, om någon medlem begär det. Dessa andelstal bestäms vid den förrättning då samfälligheten kommer till stånd. De bygger i allmänhet på den nytta som fastigheten kan beräknas ha av samfälligheten.

49 § 2 st SFL

Medlems röstetal får inte överstiga en femtedel av det sammanlagda röstetalet för samtliga närvarande röstberättigade medlemmar. Denna bestämmelse är tvingande.

Rösträtt kan utövas genom ombud. Ombud får inte företräda mer än en medlem. Fullmaktsinsamling i stor skala är därför inte möjlig.

25.6 Uttaxering

40 § SFL

Samfällighetsföreningen kan finansieras på olika sätt. Föreningen kan ta ut avgifter av medlemmarna för att nyttja anläggningen. Beslut härom fattas när anläggningen kommer till stånd. I detta beslut anges grunderna för avgiftsberäkningen.

Därutöver kan finnas behov av att ta ut bidrag av medlemmarna. Sådana bidrag utgår efter delägarfastigheternas andelstal.

Om föreningen driver flera verksamhetsgrenar sker uttaxering särskilt för varje verksamhetsgren för sig.

41 § SFL Innan uttaxering får ske skall styrelsen upprätta en budget som framläggs på föreningsstämman. Styrelsen skall sedan upprätta och framlägga en debiteringslängd på föreningsstämman. Debiteringslängden skall bygga på en av föreningsstämman fastställd budget. Debiteringslängden skall ange vilket belopp varje medlem skall erlagga och när betalning skall ske.

46 § SFL Medlem som anser att uttaxeringen inte stämmer med lagen, stadgar eller föreningsstämmobeslut får väcka talan mot föreningen. Sådan talan väckes vid fastighetsdomstol inom fyra veckor från den dag då debiteringslängden framlades på stämman.

46 § 2 st SFL Belopp enligt debiteringslängd som har förfallit till betalning kan utmätas direkt. Något särskild exekutionstitel behöver föreningen alltså inte skaffa sig. Däremot kan fastighetsdomstol besluta om att verkställighet tills vidare inte får ske, d v s fatta beslut om *inhibition*. Denna regel kan sägas innebära att samfällighetsförening har en sorts beskattningsmakt.

25.7 Äganderättsövergång

Fastigheter byter förstas ägare. Medlemskap i en samfällighetsförening följer fastigheten och inte ägaren. Det kan hända att föreningen inte får uppgift om en äganderättsövergång och därför debiterar fel person. När detta uppdagas får ny debitering ske.

44 § SFL För belopp som påförts tidigare ägare svarar dock i visst fall även ny ägare. Detta gäller om beloppet inte förfallit till betalning tidigare än ett år före tillträdesdagen.

25.8 Ändring av andelstal

Andelstal kan behöva ändras, t ex på grund av nya förhållanden. Detta kan ske genom en ny förrättning under medverkan av fastighetsdomstolen. I vissa fall kan ett enklare förfarande gälla, bestående i en överenskommelse mellan den berörda fastighetsägaren och samfällighetsföreningens styrelse. Om en ändring berör samtliga anslutna fastigheter skall den godkännas av fastighetsdomstolen även om samtliga medlemmar anslutit sig till ändringsförslaget.

25.9 Upplösning, fusion

61 § SFL

Samfällighetsförening skall upplösas när den eller de samfälligheter som föreningen förvaltar, upphört att bestå. Föreningen kan också upplösas om alla medlemmar är ense om det. Då måste dock länsstyrelsen medge att föreningen får upplösas.

57 § SFL

Två samfällighetsföreningar kan slås samman genom fusion. Detta innebär att en samfällighetsförening övertar den andra föreningens tillgångar och skulder, rättigheter och förpliktelser (fusion genom absorption). Sedan fusionen godtagits med kvalificerad majoritet på föreningsstämmor skall fusionsbeslutet anmälas för registrering hos länsstyrelsen. I och med registreringen upphör den överlåtande föreningen att existera som juridisk person.

Skall en samfällighetsförening upplösas på annat sätt än genom fusion sker en likvidation på likartat sätt som för andra föreningar.

10

11

12

13

14

15

16

17

18

HANDELSBOLAG OCH ENKLA BOLAG

26. Bolagsbegreppet

1:1 BL

1:3 BL

Ett handelsbolag föreligger, om två eller flera har avtalat att gemensamt utöva näringsverksamhet i bolag. Ett enkelt bolag föreligger, om två eller flera har avtalat att utöva verksamhet i bolag utan att handelsbolag föreligger.

I båda dessa bestämmelser av två associationstyper förekommer begreppet bolag. Detta begrepp ges dock inte något närmare innehåll i lagen. En beskrivning av bolagsbegreppet får därför inleda behandlingen av handelsbolag, kommanditbolag och enkla bolag. I anslutning därtill görs olika avgränsningar mot andra rättsliga figurer.

Inom rättsvetenskaplig doktrin brukar man ange tre rekvisit som måste vara uppfyllda för att ett bolag skall föreligga:

- Rättsförhållandet skall vara grundat på avtal
- Det skall föreligga ett för delägarna gemensamt bolagsändamål
- Delägarna skall vara förpliktade att verka för det gemensamma ändamålet.

Avtalsrekvisitet markerar att ett bolag inte kommer till stånd utan någon form av aktivitet från delägarnas sida. Denna aktivitet kan visserligen vara ringa, eftersom det inte uppställs några krav på avtalet. Avtalet kan vara muntligt och det kan även framgå av andra omständigheter. Avtalet kan alltså t o m grundas på konkludenta handlingar, dvs parternas faktiska handlande kan tolkas som om de träffat ett avtal även om de inte själva är medvetna om detta.

Men genom avtalsrekvisitet avgränsar man bolaget från andra gemenskaper, t ex den gemenskap som delägare i ett dödsbo har. Deras gemenskap uppkommer inte genom någon aktivitet från delägarnas sida utan genom ett arvfall. (Sistnämnda gemenskap blir inte något bolag av att delägarna framkallat arvfallet!)

Det viktigaste bolagsrekvisitet är ändamålsrekvisitet. Det gemensamma bolagsändamålet är ofta att uppnå vinst för delägarna. Men även i köpeavtalet strävar båda parter efter att uppnå vinst. Skillnaden består i att ändamålet inte är gemensamt.

Det tredje rekvisitet säger att delägarna skall vara förpliktade att verka för det gemensamma bolagsändmålet. Den aktiva medverkan kan visserligen vara ringa. Det kan således vara tillräckligt med den medverkan som ligger i att delägare ansvarar för bolagets förpliktelser. Men i detta rekvisit ligger också ett krav på lojalitet. En delägare måste uppträda lojalt mot bolaget och mot övriga delägare i deras egenskap av delägare.

26.1 Bolag ./ förening

Bolagsrekvisiten kan också vara uppfyllda i en förening. Den avgörande skillnaden består i att en förening i princip måste vara öppen medan ett bolag i princip är en sluten association. Föreningen är öppen såtillvida som att envar som uppfyller kraven för att vinna medlemskap också har en rätt att bli medlem i en förening. I ett bolag däremot måste samtliga delägare samtycka till att en ny delägare tas upp i bolaget.

Dessa principer rubbas inte av att det kan förekomma föreningar som beskrivit medlemskretsen så snävt att föreningen praktiskt taget blir sluten. Avgränsningen rubbas inte heller av att det kan förekomma tämligen öppna bolag, t ex bolag i vilka delägarna befullmäktigat någon eller några delägare att för samtligas räkning ta ställning till frågor om upptagande av nya delägare. Även i ett sådant – ovanligt – fall bygger öppenheten på att delägarna avstått från sin principiella rätt att ensidigt ta ställning till varje fråga om upptagande av ny delägare.

26.2 Bolag ./ stiftelse

Stiftelsen skiljer sig från bolaget främst därigenom att stiftelsen aldrig har några delägare eller medlemmar. En annan skillnad är att delägarna i ett bolag inom vida gränser genom nytt avtal kan förändra ändamålet för bolaget, ändra verksamhetsformerna och även upplösa bolaget. Stiftelsens organ å andra sidan har i princip ingen sådan möjlighet. De kan inte ändra stiftelsens ändamål och de kan inte upplösa stiftelsen annat än inom de gränser som angivits i stiftelseurkunden.

26.3 Bolag ./ dödsbo

Ett dödsbo utgör en särskild sorts gemenskap som regleras i ärvdabalken. Det kan förekomma att dödsbodelägarna i anslutning till dödsboförvaltningen även driver rörelse. Komplicerade fall kan uppkomma när det blir tveksamt om denna rörelse utgör ett led i förvaltningen av dödsboet – som inte blir ett bolag – eller om rörelsen bedrivs inom ett bolag, låt vara att delägarna i bolaget är identiska med dödsbodelägarna.

26.4 Bolag ./ anställningsavtal

Gränsen mellan bolag och anställningsavtal är ibland mycket svår att dra. Problemet kan illustreras med ett exempel.

Det förekommer att en frisör i stället för att anställa medarbetare ”arrenderar ut” en stol i frisersalongen. Vad är det för sorts avtal? Svaret blir beroende av en mängd omständigheter, såsom ”arrendatorns” självständighet i förhållande till innehavaren av frisersalongen, möjligheten att bestämma arbetstider, prissättning o dyl.

Gränsen mellan arbetsavtal och andra avtal blir aktuell inom olika rättsområden och reglerna härom behandlas närmare inom arbetsrätten.

26.5 Bolag ./ försträckning

Ena partens enda åtgärd i ett förhållande kan vara att tillhandahålla kapital. Om andra parten endast har en skyldighet att återbetala det nominella kapitalet jämte ränta föreligger en försträckning.

Emellertid kan avtalet i stället innebära att återbetalningsskyldigheten göres beroende av resultatet av en viss investering. Försträckningsgivaren skall få rikligt utbyte om affären lyckas men riskerar också att inte få någonting alls.

Avgörande för gränsdragningen är framför allt i vilken utsträckning kapitalägaren skall få del i vinst och risk eller inte. Om vinstandelen är hög tyder detta på bolag. Om kapitalet under alla omständigheter skall återbetalas och ränta skall utgå är det försträckning även om räntan delvis görs beroende av utfallet av investeringen.

Detta problem för oss in på det tysta bolaget, som kommer att beröras nedan.

26.6 Bolag ./ samäganderätt

Avgörande för gränsen mellan bolag och samäganderätt är ofta sättet för gemenskapens uppkomst. Bolaget uppkommer alltid genom avtal medan samäganderätt i allmänhet uppkommer på annat sätt, t ex genom att två personer gemensamt erhåller en gåva.

Av betydelse är också syftet med gemenskapen. Om två personer köper en häst för att själva rida denna blir det samäganderätt. Om de däremot avser att hyra ut hästen blir det fråga om bolag.

26.7 Andra gränsdragningar

Att dra upp gränsen mellan aktiebolag och andra bolag är enkelt, eftersom aktiebolag bestäms på ett formellt sätt. En association blir aktiebolag genom att efter en rad formaliteter införs i aktiebolagsregistret. Det är därför lätt att avgöra vad som är ett aktiebolag och vad som inte är det.

Gränsen mot partrederi vållar i allmänhet inte heller några svåra problem. Partrederi föreligger, om flera kommit överens om att under delad ansvarighet gemensamt driva sjöfart med eget fartyg. Partrederiet beskrivs i sjölagen. Om dess krav är uppfyllda föreligger inte något bolag utan sjölagens bestämmelser blir att tillämpa.

Det finns ytterligare gränsdragningsproblem som kan uppkomma. Ovanstående bör dock räcka som en provkarta på vanligare gränsdragningsproblem. Sättet att lösa dem illustrerar också hur bolagsbegreppet bestäms. Denna bestämning innebär en tillämpning av både positiva och negativa rekvisit: dels skall vissa rekvisit vara uppfyllda, dels skall vissa andra rekvisit – som leder till vissa andra rättsfigurer – inte vara uppfyllda.

26.8 Betydelsen av gränsdragningen

Slutligen kan man fråga sig vilken betydelse det har om ett visst rättsförhållande karakteriseras som ett bolag eller inte. Svaret härpå är att rättsföljderna kan skilja sig mycket åt beroende på karaktären av avtalet. Om vi dagligen inköper vår mjölk och vårt bröd i en viss livsmedelshall har vi därigenom inte iklätt oss någon skyldighet att fortsätta att göra inköpen där. Om det däremot sedan lång tid tillbaka förekommer en affärsförbindelse

mellan ett tillverkande företag och ett försäljningsföretag kan parterna tro att de endast gjort ett stort antal köp, i vilket fall ingen är skyldig att träffa ännu ett köpeavtal med den andra parten. Men förhållanden kan också ha utvecklats så att de anses ha inträtt i ett bolagsförhållande. I så fall har båda parter en skyldighet att vara lojala och de kan inte bringa förhållandet att upphöra utan att tillämpa bolagsrättsliga regler (se NJA 1962 s 359).

27. Handelsbolag

1:1 BL

Ett handelsbolag föreligger om två eller flera har avtalat att gemensamt utöva näringsverksamhet i bolag.

27.1 Bolagets bildande

Lagen anger i sin bestämning av handelsbolaget fem rekvisit:

- Det skall vara två eller flera parter.
- Rättsförhållandet skall grundas på avtal.
- Avtalet skall avse näringsverksamhet.
- Näringsverksamheten skall utövas gemensamt.
- Verksamheten skall utövas i bolag.

27.1.1 Vem kan vara part?

I princip kan alla rättssubjekt vara parter i bolagsavtal. Både fysiska och juridiska personer kan vara bolagsmän. Ett handelsbolag kan uppkomma genom att en fysisk person avtalar härom med ett aktiebolag och detta även om den fysiska personen äger samtliga aktier i aktiebolaget. Beträffande kommanditbolaget gäller vissa begränsningar i detta avseende.

2:28 BL

Om alla andelar i ett handelsbolag skulle samlas på en hand, skall bolaget efter sex månader anses ha trätt i likvidation.

Det finns dock vissa begränsningar i fråga om rätten att träffa bolagsavtal.

Ett generellt krav är givetvis att parten har rättskapacitet.

Om den som har rättskapacitet själv saknar rättshandlingsförmåga får avtalet ingås av ställföreträdare. Underåriga personer har rättskapacitet men saknar (full) rättshandlingsförmåga. De närmare reglerna härom behandlas inom personrätten. Juridiska personer har rättskapacitet men måste alltid handla genom ställföreträdare.

En omyndig får inte träffa bolagsavtal utan förmyndarens samtycke. Förmyndaren får inte ge samtycke förrän den omynd-

6:1 Konkl

dige fyllt 16 år. Överförmyndarens samtycke krävs också. De närmare reglerna härom behandlas inom familjerätten. Om däremot en omyndig med vederbörliga samtycken ingått i ett bolag, får han sedan fungera i enlighet med bolagslagens regler.

Den som är i konkurs får inte driva bokföringspliktig näring. Däri ingår också att delta i handelsbolag. Efter avslutad konkurs kan en person vara underkastad näringsförbud. Under den tid ett sådant förbud råder, får vederbörande inte ingå i handelsbolag (6 § lag (1986:436) om näringsförbud).

Utländska rättssubjekt liksom vissa svenska rättssubjekt är också förhindrade att sluta avtal om svenskt handelsbolag utan särskilt tillstånd. Reglerna härom finns i lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m.

- Lagen gäller vad som benämnes kontrollsubjekt. Dessa är
- utländska medborgare och andra utländska rättssubjekt
 - svenska aktiebolag som inte har utlänningsförbehåll i bolagsordningen
 - svenska handelsbolag om någon av bolagsmännen är kontrollsubjekt
 - svenska stiftelser, om stiftelsen inte är ett allmännyttigt bostadsföretag
 - många ekonomiska föreningar.

Kontrollsubjekt måste ha särskilt tillstånd för att sluta avtal om svenskt handelsbolag. Beslut om tillstånd fattas av länsstyrelsen eller i fråga om större företag av regeringen.

Avtal om handelsbolag som strider mot denna lag är ogiltiga.

27.1.2 Avtal

Rättsförhållandet skall grundas på ett avtal. Detta rekvisit har behandlats ovan vid beskrivningen av bolagsbegreppet.

Lagen uppställer inte några formella krav på hur bolagsavtalet skall se ut. Detta innebär att vanliga avtalsregler gäller. Avtal kan alltså ingås muntligen och t o m genom konkludent handlande.

Det är en helt annan sak att det är lämpligt att uttrycka avtalet i skrift. Detta underlättar bevisläget om det skulle bli tvist. Ett klart avtal förebygger också mången gång tvister. Att det är lämpligt att träffa ett skriftligt avtal är desto viktigare när det gäller bolagsavtal eftersom ett sådant avtal vanligen är avsett att tillämpas under lång tid.

27.1.3 Näringsverksamhet

Avtalet skall avse näringsverksamhet. Näringsverksamhet innebär en yrkesmässigt driven verksamhet av ekonomisk natur.

Allmänt kan sägas att det civilrättsliga begreppet näringsverksamhet är något mera vidsträckt än det skatterättsliga begreppet rörelse. T ex har De Handikappades Riksförbund ansetts som näringsidkare. DHR säljer bl a märken för att få in pengar till sin ideella verksamhet.

27.1.4. Gemensamt

Ett problem som uppkom när bolagslagen behandlades i riksdagen gällde hur konsortier av allehanda slag skulle karakteriseras associationsrättsligt. Det gällde t ex byggnadskonsortier som bildas i samband med större byggnadsprojekt. Några stora entreprenörer går samman för att genomföra exempelvis ett stort brobygge. Eller det kan gälla konsortier som banker bildar i samband med att de ställer sig bakom utgivande av obligationslån för något industriföretag.

Sådana konsortier hade tidigare ofta varit att uppfatta som enkla bolag. Enligt den ursprungliga begreppsbestämningen i propositionen till bolagslagen kom de emellertid att bli handelsbolag. Detta förhållande tillsammans med reglerna i årsredovisningslagen, som medförde offentlighet åt sådana bolags redovisning, ansågs innebära en konkurrensnackdel för de berörda företagen.

Riksdagen stannade för en lösning som innebar att konsortier inte ansågs vara handelsbolag annat än om särskilda omständigheter ledde till detta. Avgränsningen av utrymmet för handelsbolag uttrycktes genom att man i lagens definition införde rekvisitet *gemensamt*. Om näringsverksamheten inte bedrevs "gemensamt" betraktades verksamheten inte som handelsbolag.

Detta rekvisit är svårt att exakt bestämma. I lagförarbetena ges en rad exempel som bör kunna bli till vägledning. Tanken kan möjligen illustreras av följande förenklade exempel:

A äger en grävmaskin och B äger en lastbil. Var och en av dem avtalar med fastighetsägaren C att utföra schaktningsarbete så att A gräver och B forslar bort. Trots att A och B måste samverka och trots att båda bedriver näringsverksamhet gör de inte detta gemensamt. Skulle däremot A och B träffa ett gemensamt avtal med C om schaktningen så att de i förhållande till C framstår som en enhet, skulle de ha bildat ett handelsbolag. Det faktiska

genomförandet av arbetet skulle inte förändras men väl redovisningen gentemot C.

27.1.5 Bolag

Innebörden av bolagsrekvisitet angavs i föregående kapitel.

27.1.6 Firma och tillgångar är inte nödvändiga

Enligt tidigare gällande rätt fanns ett särskilt krav att verksamheten i handelsbolag skulle bedrivas under gemensam firma. Firma är den beteckning varunder en verksamhet bedrivs. Något sådant självständigt krav finns inte längre. Om en verksamhet uppfyller de tidigare i detta kapitel behandlade rekvisiten föreligger ett handelsbolag även om någon gemensam firma inte används.

Det är sedan en annan sak att bolagsmännen är skyldiga att anta en firma. Men underlåtenheten att uppfylla detta krav förtar inte rättsförhållandet dess egenskap av handelsbolag.

Påpekas bör också att det inte är något krav att bolagsmännen tillför gemenskapen några tillgångar. Ett handelsbolag kan t ex uppkomma om ett tillverkande bolag avtalar med ett försäljningsbolag om samverkan som för övrigt är sådant att handelsbolagsrekvisiten är uppfyllda (se t ex NJA 1962 s 359).

27.1.7 Jordbruk och skogsbruk

Ett undantag från handelsbolagsreglerna har införts beträffande verksamhet som medför skyldighet att föra räkenskaper enligt jordbruksbokföringslagen (1979:141). Denna skyldighet gäller fysiska personer och dödsbon som äger eller brukar jordbruksfastighet. Även om lagens allmänna rekvisit för handelsbolag skulle vara uppfyllda anses inte handelsbolag föreligga. Gemenskapen betraktas i stället som enkelt bolag.

1:1, 2 st BL

1:3, 2 st BL

En sådan gemenskap kan dock frivilligt låta sig införas i handelsregistret. I så fall övergår associationen till att bli handelsbolag.

27.2 Firma

1 § FIL
2,5 §§ HrL

Bolagsmännen skall fastställa en benämning, under vilken verksamheten skall drivas. Sådan benämning kallas *firma*. Denna firma skall införas i handelsregistret. Den som försummar det dömes till böter, högst 500 kr.

22 § 2 st HrL

I handelsbolags firma skall ordet "handelsbolag" ingå.

6 § HrL

Firma får inte vara förväxlingsbar med annan firma i samma register. Firma får inte heller vara vilseledande.

7 § HrL

10 § FIL

Firma kan vara vilseledande t ex i fråga om den typ av verksamhet som bolaget skall bedriva eller i fråga om verksamhetsområde. En diversehandel i Påskallavik får inte drivas under firma World Trade Corporation handelsbolag annat än om verksamheten verkligen är internationell och förmodligen också omfattande.

Exempel på firmor är:

Johansson och Persson handelsbolag
Handelsbolaget Torggrillen

Registrering av firma är inte en förutsättning för att ett handelsbolag skall anses ha kommit till stånd. Registreringen har ingen konstitutiv betydelse. Reglerna för handelsbolag är i detta avseende andra än för aktiebolag eller ekonomiska föreningar.

Skäl att registrera en firma är – förutom för att följa lagens krav – att handelsbolaget skaffar sig möjlighet att lätt visa vem som tecknar firman, eftersom firmateckningsrätt inte registreras om inte firman har registrerats. Genom registreringen vinner bolaget också ett visst skydd för firman.

27.3 Juridisk person

1:4 BL

Ett handelsbolag är en juridisk person. Detta innebär att ett handelsbolag kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter. Ett handelsbolag kan också föra talan inför domstolar och andra myndigheter.

Även ett handelsbolag som inte har blivit registrerat är en juridisk person. Det är en helt annan sak att registrering underlättar bevisning om vem som företräder den juridiska personen. Handelsbolaget blir juridisk person redan när handelsbolagsavtalet träffas.

Ibland kan det vara svårt att exakt ange när en gemenskap övergår till att bli handelsbolag och därmed en juridisk person.

Vi kan föreställa oss en syjunta som träffas en gång i veckan för att handarbete. Huvudsyftet är till en början att medlemmarna skall träffas och prata. Samtidigt arbetar var och en på något handarbete för sig själv. Efter en tid kommer man överens om att terminens handarbeten skall skänkas till en basar som Hem och skola-föreningen ordnar. Verksamheten hittills skulle kunna ha varit en ideell förening om syjuntan hade antagit stadgar och valt styrelse. Så har antagligen inte skett. Någon association har då inte uppstått. Det är inte fråga om något bolag än. Men om medlemmarna efter framgångar på basaren börjar åta sig handarbetsuppdrag för olika vänner kan ett enkelt bolag ha uppkommit. Skulle verksamheten sedan utvecklas så att de börjar göra gemensamma inköp av material, börjar avyttra sina produkter genom någon gemensam försäljningskanal och på annat sätt uppträder gemensamt utåt, kan ett handelsbolag anses ha uppstått. Att exakt ange vilken dag detta inträffade ställer sig svårt i detta exempel.

28. Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter

När man studerar bolagsmännens rättigheter och skyldigheter måste man noga skilja mellan deras inbördes rättigheter och skyldigheter och bolagsmännens förhållande till utomstående.

Beträffande deras inbördes förhållanden ges regler om hur förvaltningen av bolaget skall ske, om hur vinst eller förlust skall delas, om skadeståndsskyldighet m m.

Beträffande deras förhållande till tredje man gäller frågan vem som med bindande verkan kan rättshandla för bolaget, vem som ansvarar för bolagets skulder m m. Till denna kategori av problem eller möjligen såsom en självständig problemkrets som berör båda områdena kan man uppfatta frågor kring partsväxling: kan bolagsman sätta annan i sitt ställe, kan en utomstående tredje man tvinga sig in i bolaget?

Vi kommer att behandla de olika problemområdena i skilda kapitel. Sammanfattningsvis kan dock sägas att bolagslagen uppställer en rad regler som skiljer sig i ett viktigt avseende: reglerna beträffande inbördes förhållanden är i allmänhet dispositiva, reglerna som angår tredje man är i stort sett tvingande. Bolagsmännen får med andra ord i fråga om sina interna förhållanden avtala hur de vill. Lagen ingriper först om bolagsmännen inte har träffat något avtal på ifrågavarande punkt. I fråga om utomstående råder inte avtalsfrihet. Bolagsmännen kan t ex inte genom en intern överenskommelse försäkra en tredje mans rättsliga ställning.

28.1 Förvaltningsåtgärder

2:3 BL

Varje bolagsman har rätt att vidta åtgärder i förvaltningen av bolagets angelägenheter. Förvaltningsåtgärder behöver alltså inte företagas kollektivt.

Förvaltning innebär åtgärder av de mest skilda slag som syftar till att främja bolagsändamålet. Det kan gälla beslut om att köpa en ny maskin liksom det kan gälla verkställighet av inköpsbeslu-

Åtgärder i samband med försäljning eller personalvård är förvaltning precis som bokföring och indrivning av fordringar.

Från rätten att delta i förvaltningen måste skiljas bolagsmannens rätt att erhålla ekonomiskt utbyte av att vara bolagsman. Denna skillnad kommer främst till synes i samband med partsväxling. En bolagsman kan inte sätta någon i sitt ställe vid förvaltningen men han kan överlåta t ex sin andel i bolagets vinst eller sin rätt till utdelning vid skifte av bolagets behållning när bolaget likvideras. Dessa partsväxlingsproblem behandlas närmare i kapitel 30.

Liksom varje bolagsman har förvaltningsrätt har han också vetorätt mot en annan bolagsmans förvaltningsåtgärd. Varje bolagsman kan alltså förbjuda en åtgärd som en annan bolagsman önskar vidtaga. Denna vetorätt tillkommer varje bolagsman som inte är utesluten från förvaltningen. Men bolagsmännen kan avtala att en eller flera bolagsmän skall vara uteslutna från förvaltningen. Uppenbarligen kan ett sådant beslut inte gälla samtliga bolagsmän.

Dessa regler innebär att varje bolagsman självständigt kan handla för bolagets räkning men att också var och en kan hindra varje åtgärd. I princip krävs alltså enhällighet mellan bolagsmännen om förvaltningsåtgärder.

Åtgärder som är främmande för bolagets verksamhet får vidtas endast med samtliga bolagsmäns samtycke. En cykelverkstad kan alltså inte starta ett skeppsvarv utan att alla bolagsmännen är med på det. Trots detta förbud får en bolagsman använda tillgång som med hänsyn till bolagets ställning är av ringa betydelse till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål. Att skänka kontorsmaterial för 50 kronor till Lions loppmarknad är alltså tillåtet. Men en bolagsman som är utesluten från förvaltningen får inte ens göra detta.

Bolagsmännen får avtala om uppdelning av förvaltningen mellan dem, t ex så att en sköter försäljning och en annan produktion. En sådan uppdelning av *befogenheter* inverkar dock inte på bolagsmannens *behörighet* att uppträda gentemot tredje man.

Bolagsmännen kan också avtala om att de bara får företa förvaltningsåtgärder gemensamt eller t ex två i förening. Sådana avtal kan i viss utsträckning registreras och blir gällande inte bara internt utan även gentemot tredje man.

Om bolagsmännen har avtalat att förvaltningen eller någon del av den skall skötas av flera bolagsmän gemensamt, får ändock åtgärder vidtagas i nödsituationer utan att dessa särskilda

2:3 2 st BL

2:3 BL föreskrifter följs. Om det gäller en åtgärd som inte tål uppskov, och en bolagsman som skulle ha deltagit i åtgärden är förhindrad för att han inte hunnit tillkallas eller för att han är sjuk eller på annat sätt urståndsatt att deltaga, får åtgärden ändå vidtagas.

2:4 BL Om ett bolagsavtal föreskriver att en bolagsman skall sköta förvaltningen eller viss del av den, får han skiljas från uppdraget bara om det finns en viktig grund. På samma sätt får bolagsman endast avsäga sig förvaltningsuppdraget om det finns viktig grund. Vad som menas med viktig grund får avgöras från fall till fall.

28.2 Kontrollrätt

2:5 BL Samtliga bolagsmän har rätt att granska bolagets räkenskaper och att få kännedom om bolagets angelägenheter. Denna rätt tillkommer även en bolagsman som är utesluten från förvaltningen. Avtal som inskränker denna rätt är inte tillåtna. Bestämmelsen är alltså *tvångande*.

2:1 2 st BL Bolagsman får dock inte utöva sin kontrollrätt vid en tidpunkt eller på ett sätt som innebär särskilda olägenheter för bolaget. Observera att olägenhet för bolaget inte är detsamma som olägenhet för bolagsman. Bolagsman måste utöva sin kontrollrätt personligen. Detta kan innebära en svårighet för en bolagsman som inte själv kan tillgodogöra sig räkenskaper. Han har inte rätt att mot en annan bolagsmans vilja ha hjälp av t ex en revisor.

28.3 Insats, ränta, förvaltningsarvode, resultatfördelning

Bolagsavtalet kan ange vilken insats varje bolagsman är skyldig att bidra med. Bolagsman kan både bidra med kapital och med annat. Om insatsen består av annat än kapital, t ex maskiner eller kunskaper, är det tillrådligt att bolagsmännen avtalar hur – och om – sådan skall värderas i räkenskaperna. Därvid måste bolagsmännen också beakta bokföringslagens värderingsregler.

Varje bolagsmans insatser kan förändras genom att bolagsmannen gör uttag ur rörelsen, genom att han gör tillskott och genom att han påföres ränta, arvode och andel i bolagets resultat.

Frågor kring detta problem är centrala i varje bolag och det är tillrådligt att bolagsmännen noga tänker sig in i hur de önskar

att olika situationer skall behandlas i deras bolag. I den mån bolagsmännen inte har avtalat på annat sätt, gäller följande regler enligt bolagslagen.

För tillämpning av de olika reglerna får man skilja mellan en bolagsmans *avtalade* insats, *inbetalade* insats och *behållna* insats.

28.3.1 Ränta, förvaltningsarvode

2:6 BL

För varje räkenskapsår skall varje bolagsman tillgodoräknas ränta på sin behållna insats vid räkenskapsårets början. Vidare skall han tillgodoräknas skäligt arvode för sin förvaltning av bolagets angelägenheter.

Ränteberäkningen skall ske efter en räntefot som är lika med riksbankens diskonto vid räkenskapsårets början med tillägg av två procentenheter.

Observera att bolagslagens begrepp ränta och arvode inte motsvarar skatterättens terminologi.

28.3.2 Resultatfördelning

2:7 BL

2:8 BL

Sedan alla bolagsmännen tillgodoräknats ränta och arvode uppkommer bolagets resultat. Detta fördelas in *dubio* lika mellan bolagsmännen. Även om bolaget skulle gå med förlust skall ränta och arvode tillgodoföras bolagsmännen.

Exempel: Ett bolag visar en förlust på 30.000 innan resultatet belastats för ränta och arvode till bolagsmännen. Bolagsmännen har enligt sitt avtal följande rätt till ränta och arvode på tänkt kapital- och arbetsinsats:

	ränta	arvode	summa
Algot	1.000	12.000	13.000
Bilgot	2.000	15.000	17.000
Cilgot	1.500	13.500	15.000
	4.500	40.500	45.000

Tablå 28:1

Den förlust som då skall delas mellan bolagsmännen blir 75.000 (30.000 + 45.000). Bolagsmännen har enligt sitt bolagsavtal lika rätt till vinst och förlust. Varje bolagsman påföres en tredjedel av den totala förlusten, dvs 25.000 vardera. Från förlusten avgår vad varje bolagsman

skall gottgöras som ränta och arvode. Resultatet blir att bolagsmännen belastas med följande belopp:

Algot	25.000 – 13.000 = 12.000
Bilgot	25.000 – 17.000 = 8.000
Cilgot	25.000 – 15.000 = 10.000
	30.000

Tablå 28:2

Det är alltså inte förlusten före gottskrivande av ränta och arvode som delas mellan bolagsmännen utan resultatet efter sådant gottskrivande.

2:8 2 st BL

Har bolagsmännen avtalat om hur vinst skall fördelas men inte om hur förlust skall fördelas, skall den avtalade fördelningsgrunden även gälla förluster. Även det omvända gäller.

28.3.3 När får resultatet lyftas?

2:9 BL

Sedan årsbokslutet blivit upprättat, har bolagsmännen rätt att få ut vad som tillgodoförts dem som ränta, arvode och vinstandel. Om en bolagsmans behållna insats är lägre än den avtalade, skall bolaget dock innehålla så mycket som behövs för att fylla bristen.

2:10 BL

Skulle en bolagsman inte lyfta vad han har rätt till före utgången av nästa år, skall beloppet läggas till hans insats. Insatsen får dock inte därigenom bli högre än hans avtalade insats om någon bolagsman motsätter sig detta. Skäl till denna regel kan vara att ränta skall utgå på behållen insats och att denna ränta inte mot någon bolagsmans bestridande skall få uppgå till vilket belopp som helst.

Hur de nu beksrivna reglerna tillämpas framgår av följande exempel:

Ada, Beda och Ceda är delägare i Lerums Guldkrog Handelsbolag. Ada har en brist på 10.000 i sin insats. Beda förvaltar bolaget mot ett arvode av 20.000. Vinst och förlust skall enligt bolagsavtalet fördelas i förhållande till avtalade insatser. Deras insatsbelopp framgår av följande tablå:

	Avtalad insats	Inbetalad insats	Behållen insats 83-01-01
Ada	40.000	30.000	30.000
Beda	80.000	80.000	80.000
Ceda	100.000	100.000	100.000
Summa	220.000	210.000	210.000

Tablå 28:3

Resultaträkningen för 1983 ser i sammandrag ut på följande sätt:

Diverse intäkter	198.800	
Ränta som Ada betalat å ej inbetald insats	<u>1.200</u>	200.000
Diverse kostnader	176.800	
Ränta Ada 12% å	30.000	3.600
Ränta Beda 12% å	80.000	9.600
Ränta Ceda 12% å	100.000	12.000
Arvode Beda	<u>20.000</u>	./.
Förlust		<u>222.000</u> 22.000

Tablå 28:4

Bolagsmännens kapitalkonton får i sammandrag följande utseende:

	<i>Ada</i>	<i>Beda</i>	<i>Ceda</i>
Ing. bal. 83-01-01	30.000	80.000	100.000
Ränta	3.600	9.600	12.000
Arvode		20.000	
Förlustandel	4.000	8.000	10.000
Utg. bal. 83-12-31	<u>29.600</u>	<u>101.600</u>	<u>102.000</u>
	33.600	33.600	109.600
		109.600	112.000
			112.000

Tablå 28:5

Sedan Ada gottskrivits ränta och burit sin del av förlusten uppgår hennes behållna insats 83-12-31 till 29.600. Hennes brist i förhållande till den avtalade insatsen har alltså ökat. Hon får inte lyfta något ur bolaget.

Beda däremot har en behållen insats 83-12-31 som överstiger den avtalade med 21.600. Detta belopp får hon lyfta. Om hon inte gjort detta 84-12-31 lägges detta till hennes insats. Både Ada och Ceda kan dock motsätta sig att Beda ökar sin insats utöver avtalat belopp.

Ceda får lyfta 2.000, eftersom hennes behållna insats 83-12-31 uppgår till 102.000 men hennes avtalade insats är 100.000.

	Behållen 83-01-01	insats 83-12-31
Ada	30.000	<u>29.600</u>
Beda	80.000	101.600
Ceda	100.000	102.000
	<u>210.000</u>	<u>233.200</u>

Tablå 28:6

Att matematiken stämmer kan man kontrollera på följande sätt:

I bolaget har influtit 200.000. Ada betalade ju in sin ränta på den icke inbetalda insatsen kontant. Diverse kostnader uppgick till 176.800. Att fördela mellan bolagsmännen utgjorde $200.000 - 176.800 = 23.200$. Detta belopp skall stämma med den totala förändringen av bolagsmännens kapitalkonton. Deras behållna insats ökade under året från 210.000 till 233.200, dvs med 23.200 kronor.

28.3.4 Kapitaltillskott

2:11 BL

En bolagsman är inte skyldig att öka sin insats utöver avtalat belopp på begäran av någon av de övriga bolagsmännen. En annan sak är att en bolagsman är skyldig att tillskjuta ytterligare kapital om en fordringsägare väljer att kräva bolagsmannen personligen i stället för bolaget.

2:12 BL

Bolagsman får bara hålla sig till bolaget och kan inte kräva övriga bolagsmän under bolagets bestånd såvitt gäller hans anspråk på ränta på insats eller fordran på grund av att han har haft utgifter för bolaget.

2:13 BL

En bolagsman som har haft en nödvändig eller nyttig kostnad för bolagets räkning har rätt till gottgörelse av bolaget härför. Han har vidare rätt till ränta på beloppet. Denna beräknas enligt 5 § räntelagen till en början och därefter enligt 6 § räntelagen, dvs räntesatsen skall motsvara det vid varje tidpunkt gällande diskontot ökat med 2 procentenheter resp 8 procentenheter.

2:13, 2 st BL

Ränta skall beräknas på samma sätt om en bolagsman försummar att inbetala avtalad insats eller försummar att redovisa medel som influtit till honom men som tillkommer bolaget.

Som redan påpekats är dessa regler om resultatfördelning o dyl dispositiva. Reglerna är ofta olämpliga och man bör därför träffa ett lämpligt avtal. Detta kan t ex gå ut på att varje bolagsman skall ha ersättning i förhållande till sina arbetsinsatser. Därvid bör man noga ange hur denna ersättning skall beräknas. Man bör också ange hur man skall förfara om bolagets resultat inte tillåter att alla erhåller avtalad ersättning. Skall i så fall bristen bäras lika eller fördelas proportionellt? Vidare bör anges i vad mån arbetsersättning, arvode med lagens ord, skall överföras till kommande år i den mån den inte kunnat utgå. Resultatet skall sedan fördelas. Om det är lämpligt att detta fördelas lika mellan alla bolagsmännen beror bl a på hur man utformat bestämmelserna om ränta och arvode. Skulle ränta utgå efter en hög räntesats och om arbete för bolagets räkning belönas frikostigt är det kanske inte orimligt att överskjutande resultat fördelas lika. Men i

många fall är det säkert lämpligare att resultatet fördelas i förhållande till bolagsmännens kapitalinsatser eller till deras arbetsinsatser.

28.4 Skadestånd

2:14 BL

En bolagsman som skadar bolaget när han fullgör sina uppgifter skall ersätta skadan. Ansvar uppkommer vare sig skadan vållats uppsåtligt eller av oaktsamhet. Skadeståndet kan dock jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, skadans storlek och omständigheterna i övrigt.

Skadestånd enligt dessa bestämmelser gäller bolagsmannens handlingar i hans egenskap av bolagsman, t ex åtgärder han vidtagit vid förvaltningen av bolaget. Däremot avser de inte hans skadeståndsskyldighet i andra konstellationer, även om bolaget skulle vara berört. En bolagsman kan t ex ha sålt en vara till bolaget. Varan visar sig vara behäftad med något köprättsligt fel. Skadestånd utgår då enligt köplagens regler.

Om flera är skadeståndsskyldiga svarar de solidariskt för skadeståndet i den mån inte skadeståndsskyldigheten har jämkats för någon av dem. Vad någon har betalat i skadestånd får han återkräva av de andra efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.

2:15 BL

Skadeståndsanspråk är underkastade en särskild, rätt kort preskriptionstid. Det är nämligen angeläget att det inte är ovisst under lång tid om skadeståndsanspråk kommer att framställas eller inte. Den som vill kräva skadestånd måste ansöka om stämning senast ett år efter det att bokslutet blev tillgängligt. Denna tid utsträcker till tre år i vissa fall, nämligen om det t ex i årsbokslutet inte har lämnats uppgifter som i väsentliga hänseenden varit riktiga och fullständiga.

Skulle bolagsmannen ha gjort sig skyldig till något brott, får skadeståndskrav på grund av detta framställas även efter utgången av nyssnämnda preskriptionstider. Ett brott av tänkbart slag är trolöshet mot huvudman (10:5 BrB).

28.5 Klander av årsbokslut

2:16 BL

Om en bolagsman är missnöjd med bokslutet har han rätt att klandra detta. Detta skall dock ske senast ett år efter det att årsbokslutet blev tillgängligt för honom. Bolagsmannen skall inom denna tid ansöka om stämning.

Bolagsmannens missnöje kan t ex avse fördelningen av bolagets resultat.

29. Bolagets och bolagsmännens förhållande till tredje man

Man måste noga hålla isär bolagsmännens inbördes förhållanden, deras inbördes rättigheter och skyldigheter, å ena sidan, och förhållandet till tredje man, de yttre förhållandena, å andra sidan. I det senare fallet måste man också hålla i minnet både bolagets och bolagsmännens förhållande till tredje man.

29.1 Ansvar för skulder

Den kanske viktigaste regeln av detta slag gäller bolagsmännens ansvar för handelsbolagets skulder. Man brukar säga att varje bolagsmans ansvar är primärt, personligt och solidariskt.

Med primärt menas då att en borgenär kan vända sig direkt mot vilken bolagsman som helst med sitt krav. Han behöver inte först vända sig mot bolaget och söka utfå betalning.

Med personligt ansvar menas dessutom att varje bolagsman svarar med hela sin förmögenhet för bolagets förpliktelser.

Att ansvaret är solidariskt innebär att varje bolagsman liksom också bolaget självt svarar för varje enskild förpliktelse i sin helhet. En borgenär behöver inte dela upp sitt krav mellan olika ansvariga. Uppdelningen dem emellan blir en intern fråga för bolaget och bolagsmännen.

2:20 BL

Den som har en fordran hos ett handelsbolag kan alltså välja mellan att rikta sitt krav mot bolaget självt – detta är ju en juridisk person – eller mot vem som helst av bolagsmännen personligen. Om man behöver ta ut stämning eller t ex ordna lagsökning för någon bolagets skuld, är det klokt att från början rikta kravet både mot bolaget och mot var och en av bolagsmännen. Sedan kan man välja vem man ska begära eventuell exekution hos.

2:13 BL

Om en bolagsman har tvingats att betala någon bolagets skuld får han ett däremot svarande krav mot bolaget. Han får också ett krav mot de andra bolagsmännen för deras andelar, men detta senare krav får han inte göra gällande förrän i samband med bolagets upplösning.

2:12 BL

2:20 2 st BL

Skulle en bolagsman försättas i konkurs har bolagets borgenärer rätt att bevaka sina fordringar även i bolagsmannens konkurs. Bevakningsrätten är dock begränsad till vad borgenären inte kan få ut av bolaget.

Tidigare hade en bolagsborgenär möjlighet att bevaka hela sin fordran både i bolagets och bolagsmannens konkurs. Han kunde visserligen aldrig få ut mer än 100% av sin fordran. Men jämfört med de andra bland bolagsmannens borgenärer blev en sådan borgenär gynnad. Antag att hans fordran uppgick till 10 000 och att utdelningssatsen i bolagets konkurs var 40% och i bolagsmannens konkurs 25%. Enligt tidigare gällande regler skulle denne borgenär få 4 000 i utdelning i bolagets konkurs och 2 500 i utdelning i bolagsmannens konkurs. Enligt nuvarande regler skulle han bara få bevaka 6 000 i bolagsmannens konkurs, dvs det belopp som han inte fick i bolagets konkurs. Utdelningen på detta belopp blev då 1 500. Enligt tidigare regler skulle denne borgenär få ut sammanlagt 6 500 av sin fordran på 10 000. Enligt nuvarande regler får han ut 5 500 totalt.

2:23 BL

Om handelsbolaget försätts i konkurs kan en fordran mot bolaget genast göras gällande mot bolagsmännen även om fordringen inte skulle ha förfallit till betalning.

29.2 Rätt att företräda bolaget

2:17 BL

Huvudregeln är att var och en av bolagsmännen har rätt att ensam företräda bolaget gentemot tredje man. Avtal som bolagsman träffar för bolagets räkning är alltså bindande för bolaget.

4 § HRL

Bolagsmännen kan emellertid avtala om begränsningar i rätten att företräda bolaget. Begränsning som innebär t ex att en bolagsman får företräda bolaget endast i förening med annan bolagsman – kollektiv firmateckning – kan registreras i handelsregistret och är då gällande i förhållande till tredje man.

Annorlunda förhåller det sig med funktionella inskränkningar i en bolagsmans behörighet. En funktionell inskränkning kan t ex avse uppdelning mellan olika bolagsmän av olika typer av åtgärder för bolaget. En bolagsman skall kanske ensam svara för försäljning medan en annan skall svara för tillverkning. Eller en bolagsman sköter korvhandeln medan en annan har hand om glassrörelsen. Ansvarsfördelningar av detta slag kan inte registreras och blir inte bindande mot tredje man i god tro.

Den som äger företräda bolaget gentemot tredje man införes i handelsregistret på så sätt att bolagsmännen anmäler för registrering vem som har rätt att teckna bolagets firma.

1 § Prokural

Bolagsmännen kan också meddela en generell fullmakt för någon som inte är bolagsman att företräda bolaget. Sådan fullmakt kallas för *prokura*. Prokura ger fullmäktigen (prokuristen) rätt att företräda handelsbolaget i alla avseenden. Beträffande överlåtelse av fast egendom eller tomträtt måste prokuristen dock ha särskilt bemyndigande. Prokura ger inte heller prokuristen rätt att inteckna eller upplåta rättigheter i fast egendom eller tomträtt, annat än som detta särskilt blivit utsagt. (Bestämmelserna om prokura finns i prokuralagen (1974:158), införd i lagboken efter 2 kap avtalslagen).

2 § Prokural

Prokura kan meddelas flera personer på så sätt att de endast gemensamt får företräda huvudmannen, *kollektivprokura*.

1 § 2 st Prokural

Prokura kan meddelas både muntligen och skriftligen. För att den skall kunna registreras måste prokura vara skriftlig. Skriftlig prokura medför även behörighet för prokuristen att företräda bolaget inför domstol.

2:19 BL

Beslut om att meddela prokura måste fattas av samtliga bolagsmän. Däremot har varje bolagsman som äger företräda bolaget rätt att återkalla prokura. Denna bestämmelse är dispositiv.

2:18 BL

Om en bolagsman har överskridit sin befogenhet – alltså vad han har rätt att göra enligt bolagsmännens interna överenskommelse – gäller inte rättshandlingen mot bolaget, om den andra parten var i ond tro. Detsamma gäller om bolagsman handlat utanför bolagets verksamhetsområde. Andra parten är i ond tro om han faktiskt insåg att bolagsmannen överskred sin befogenhet. Men han anses också vara i ond tro om han borde ha insett detta.

29.3 Förhållandet mellan förvaltning och ställföreträdarskap

Vi har betonat att man måste skilja mellan en persons rätt att delta i förvaltningen av ett handelsbolag och hans rätt att uppträda som bolagets ställföreträdare. Dessa rättigheter sammanfaller ofta men inte alltid.

I ett bolag kan Axel, Bexel, Cexel, Dexel och Exel vara bolagsmän. Enligt bolagsavtalet är Exel utesluten från förvaltningen. Vidare har bolagsmännen kommit överens om och registrerat att firman tecknas av Axel och Bexel var för sig samt av Cexel och Dexel i förening. I detta exempel har alla utom Exel förvaltningsrätt och därmed vetorätt. Men rätten att företräda

bolaget är inskränkt inte bara för Exel utan även för Cexel och Dexel.

I ett annat bolag är Ankel och Bankel bolagsmän som tecknar firman var för sig. Dessutom har Cankel antagits till prokurist. Cankel kan då företräda bolaget men har inte rätt att delta i förvaltningen på samma sätt som en bolagsman. Han har bl a inte någon vetorätt.

30. Partsväxling

2:2 BL Samtliga bolagsmän måste samtycka till att en ny bolagsman inträder i handelsbolaget. Handelsbolaget är alltså en sluten association. En bolagsman kan inte mot sin vilja tvingas att etablera samarbete inom bolagets ram med någon utomstående.

30.1 Överlåtelse av andel i bolaget

2:21 BL Bolagsman har förstås rätt att överlåta sin andel i bolaget om samtliga övriga bolagsmän samtycker till detta. Skulle han däremot överlåta sin andel utan samtycke får förvärvaren bara rätt att lyfta bolagsmannens ekonomiska tillgodohavande. Han får också samma rätt som överlåtaren hade att säga upp bolaget. Däremot får förvärvaren inte någon rätt att delta i förvaltningen. Han har inte heller någon kontrollrätt. I ett handelsbolag är det viktigt att ingen bolagsman skall kunna tvingas att samarbeta med någon mot sin vilja.

30.2 Lösningrätt

2:21 BL Bolagsmännen kan också avtala om rätt att lösa in en andel som har överlåtits. I detta fall skall de reglera följande problem:

- vilka som är lösningsberättigade,
- om lösningrätt får utövas vid alla typer av fång,
- i vilken ordning de lösningsberättigade får utöva sin rätt,
- inom vilken tid – högst två månader – som lösningsanspråk skall framställas,
- inom vilken tid lösenbelopp skall erläggas (högst en månad efter det lösenbeloppet blivit bestämt).

Avtal om lösningrätt kan jämkas om tillämpningen skulle bereda någon otillbörlig fördel. Tvister om lösningrätt och om lösenbeloppets storlek skall prövas av skiljemän, om inte annat föreskrivits i bolagsavtalet.

Innan det har blivit klart att lösningsrätten inte kommer att begagnas har förvärvaren ingen annan rätt mot bolaget än att få ut vad överlåtaren skulle ha haft rätt att lyfta i bolaget. Förvärvaren har således inte rätt att säga upp bolaget under denna period.

30.3 Ansvar för skulder vid övergång av bolagsandel

2:22 BL

Ny bolagsman ansvarar även för de förbindelser som bolaget ådragit sig innan han inträdde i bolaget.

19 § HrL

Avgående bolagsman ansvarar inte för de förbindelser som uppkommit efter avgången, om bolagets medkontrahent kände till eller borde ha känt till att bolagsmannen avgått. Följaktligen är det angeläget för avgående bolagsman att hans avgång införs i handelsregistret så snart som möjligt. Därigenom anses den i princip ha blivit känd för envar.

31. Bolagets likvidation och upplösning

- 2:24 BL** Ett bolagsavtal kan träffas för bestämd tid eller för obestämd tid. Det kan också gälla för en bolagsmans livstid. Det anses då slutet för bestämd tid.
- Har ett bolagsavtal slutits för obestämd tid kan en bolagsman säga upp avtalet när som helst. Bolaget skall då träda i likvidation sex månader efter uppsägningen. Bolagsmännen kan dock avtala om att likvidationen skall påbörjas tidigare eller senare.
- Har ett bolagsavtal slutits för bestämd tid skall bolaget träda i likvidation vid denna tid. Bolagsmännen kan dock fortsätta rörelsen. Om de inte avtalar om att avtalet skall gälla någon ny bestämd tid, anses avtal därefter slutet för obestämd tid. Detta inträffar t ex då ett avtal ursprungligen slutits för bestämd tid. När denna tid löpt ut fortsätter bolagsmännen verksamheten utan att vidta likvidationsåtgärder och utan att träffa något nytt uttryckligt bolagsavtal. De anses då driva verksamheten vidare på obestämd tid.
- 2:25 BL** Varje bolagsman har rätt att få bolaget genast försatt i likvidation om någon annan bolagsman väsentligt åsidosätter sina skyldigheter enligt bolagsavtalet. Samma rätt föreligger om det annars finns någon viktig grund för bolagets upplösning. Det kan t ex gälla allvarliga samarbetssvårigheter mellan några bolagsmän.
- 2:26 BL** Dör en bolagsman skall bolaget genast träda i likvidation. Denna regel är dispositiv. Man kan t ex i bolagsavtalet eller senare avtala om succession eller om utlösning av dödsboet.
- 2:27 BL** Försätts en bolagsman i konkurs skall bolaget genast träda i likvidation. Denna bestämmelse är delvis dispositiv, delvis tvingande. I stället för likvidation finns vissa möjligheter att lösa ut konkursboet. Bestämmelsen är tvingande på det sättet att konkursboet inte är bundet av avtal som bolagsmännen träffat om vad som skall hända vid bolagsmans konkurs. Men bolagsmännen kan träffa avtal därom och om konkursboet godtar detta avtal är avtalet giltigt för alla.
- 2:29 BL**

2:28 BL Skulle antalet bolagsmän i ett handelsbolag ha gått ned till en och skulle detta förhållande bestå i sex månader, anses bolaget ha trätt i likvidation. Ett handelsbolag med en bolagsman kan alltså bestå i ett halvår utan att bolagets identitet förändras. Under detta halvår kan den ende kvarvarande bolagsmannen söka få en ny bolagsman om han vill undvika att bolaget träder i likvidation.

2:29 BL Bolagsmännen kan avtala om alternativ till likvidation. En likvidation innebär ofta värdeförstörelse. I många fall leder en likvidation också till upplösning av dolda reserver, vilket utlöser beskattning. Det är då fördelaktigare att de bolagsmän som önskar fortsätta verksamheten i bolaget får lösa ut den eller de övriga. Avtal härom är giltiga utom med avseende på en bolagsmans konkursbo. Skulle konkursboet ha biträtt avtalet är det dock bindande även för konkursboet.

2:30 BL I sådant fall skall den bolagsman som skall lösas ut erhålla ett lösenbelopp som kan antas motsvara vad han skulle ha erhållit om bolagsskifte i stället hade ägt rum. Man fingerar alltså att en likvidation genomföres och ett skifte av behållningen därefter sker. Det som faller på bolagsmannens lott får han då ut som lösenbelopp.

En fråga som då inställer sig är hur man skall beakta latent förpliktelser som inte ger upphov till någon utbetalning annat än om likvidationen faktiskt genomföres. Frågan blir främst aktuell såvitt gäller latent skatteskulder. Den riktiga lösningen är enligt min mening att man beräknar ett ekonomiskt nuvärde av dessa latent skatteskulder. Skatteskuld som vilar på varulagerreserven är exempel på en skatteskuld som inte behöver betalas så länge bolaget går bra och varulagerreserven därför kan bibehållas i minst samma omfattning som tidigare. Och om bolaget går dåligt och varulagerreserven därför helt eller delvis måste upplösas blir det ändå inte någon skatt eftersom resultatet då är dåligt. Emellertid kan särskilda problem i detta sammanhang uppkomma till följd av att skatten inte vilar på handelsbolaget utan på bolagsmännen. Något auktoritativt svar på hur dessa problem skall lösas går inte att få förrän vi har hunnit få rättspraxis på området.

Den uteslutne har också viss rätt att kräva att säkerhet ställs för att hans ansvar för bolagets förbindelser tas i anspråk.

2:31 BL Under likvidationen upphör tidigare avtal om förvaltning av bolaget att gälla. Oavsett tidigare avtal har alla bolagsmännen rätt att delta i förvaltningsåtgärderna. I motsats till vad som gäller under bolagets normala förvaltning får en bolagsman under likvidationen låta sig företrädas av ombud.

- 26 § 2 st FiL** Under likvidationen skall handelsbolagets firma tecknas med tillägg av orden ”i likvidation”.
- 2:33 BL** När bolaget har trätt i likvidation skall bolagets egendom så snart som möjligt omvandlas till pengar. Bolagets rörelse får fortsättas om det behövs för en ändamålsenlig avveckling eller för att de anställda skall få skälig tid för att skaffa ny anställning. I och med att likvidationstillstånd inträtt behöver bolaget alltså inte brådstörat inställa all verksamhet. Men rörelsen får bara drivas under en övergångstid.
- 2:34 BL** När alla kända skulder blivit betalda eller behövliga medel har avsatts till betalning av skulderna, skall tillgångarna skiftas mellan bolagsmännen. Skifte får inte ske innan reglering av skulderna skett, om inte bolagsmännen avtalat annat.
- 2:36 BL** Bolagsskifte skall ske skriftligen. Ett skifte i annan form är ogiltigt.
- 2:37 BL** Bolagsmännen har rätt att genomföra likvidationen genom en särskild likvidator. Om det skulle vara sannolikt att likvidationen uppehålls på ett oskäligt sätt eller utförs så att en bolagsmans rätt äventyras, får domstol också på ansökan av den som berörs därav förordna en eller flera likvidatorer. Bolagsman får utses till likvidator.
- 2:44 BL** Bolaget är upplöst när skifte har ägt rum. Om likvidationen skett genom likvidator anses bolaget upplöst när slutredovisning har delgivits var och en av bolagsmännen.
- Om bolaget är försatt i konkurs och denna avslutas utan överskott, är bolaget upplöst när konkursen avslutas. Finns det överskott, skall bolaget träda i likvidation.

32. Kommanditbolag

1:2 BL

Ett kommanditbolag är en särskild sorts handelsbolag, nämligen ett bolag vari en eller flera bolagsmän begränsat sitt ansvar för bolagets förbindelser. Minst en bolagsman måste vara obegränsat ansvarig.

En bolagsman som förbehållit sig att inte svara för bolagets förbindelser med mera än han har satt in eller åtagit sig att sätta in i bolaget kallas *kommanditdelägare*. Annan bolagsman, som alltså har obegränsat ansvar för bolagets förbindelser, kallas *komplementär*.

Någon minimigräns för kommanditdelägarens ansvarsbegränsning finns inte.

I handelsbolag kan bolagsmännens insatser bestå även av annat än pengar. Detta torde dock inte vara möjligt i fråga om kommanditdelägares insats. Beträffande kommanditbolag skall nämligen registreras "beloppet" av varje kommanditdelägares insats. Men detta belopp kan i princip vara 1 krona.

4 § 3 st 6 HRL

32.1 Vem kan vara part?

3:1 BL

Kommanditbolaget är en sorts handelsbolag. I fråga om vem som kan vara part i ett kommanditbolag gäller till en början samma regler som för handelsbolag.

3:2 BL

Dessutom finns ett förbud för stiftelser och ideella föreningar att vara komplementärer. Bakgrund till detta förbud är att komplementären uppfattas som kapitalbasen i ett kommanditbolag. Kommanditdelägarens ansvar är ju begränsat. Det skulle då vara otillfredsställande om man som komplementär kunde ha en juridisk person utan egen kapitalbas.

Denna inskränkning kan förefalla något konstlad eftersom kapitalbasen i ett handelsbolag eller i en ekonomisk förening kan vara mycket bräcklig. Och ingenting hindrar att ett kommanditbolag bildas med ett av kommanditdelägarna helägt aktiebolag som komplementär. Kapitalbasen i detta aktiebolag kan

vara svag. Vad parterna då har åstadkommit är ju faktiskt om än inte formellt att de vinner fullständig personlig ansvarsfrihet samtidigt som de kan uppnå de fördelar som den smidiga kommanditbolagsformen utgör.

32.2 Firma

6 § HrL

Kommanditbolags firma skall innehålla ordet ”kommanditbolag”.

3:9 2 st BL

Skulle ett avtal ingås för ett kommanditbolags räkning utan att man använt en firma med ordet ”kommanditbolag” och skulle detta ske med kommanditdelägars ”vetskap och vilja” svarar kommanditdelägaren fullt ut, alltså som komplementär, för avtalet. Kravet på ”vetskap och vilja” innebär att kommanditdelägaren både varit medveten om det som inträffat och att han inte protesterar mot det.

32.3 Kommanditdelägars rättigheter och skyldigheter

Kommanditdelägare har i många hänseenden begränsade rättigheter jämfört med vad som gäller bolagsmän i allmänhet.

32.3.1 Förvaltning

3:4 BL

Kommanditdelägare har som huvudregel inte rätt att ta del i bolagets förvaltning. Bestämmelsen är dispositiv, vilket innebär att bolagsmännen genom avtal får ge kommanditdelägaren förvaltningsrätt.

Huvudregeln innebär bl a att kommanditdelägare inte har vetorätt.

Sedan bolaget trätt i likvidation har kommanditdelägaren dock alltid förvaltningsrätt, även om han eljest skulle ha varit utestängd därifrån.

32.3.2 Kontrollrätt

Den enda tvingande regeln i fråga om de inbördes förhållandena i handelsbolag gäller bolagsmans kontrollrätt. Denna får inte inskränkas genom bolagsavtalet.

Någon sådan begränsning i avtalsfriheten gäller dock inte kommanditdelägare. Bolagsmännen kan således avtala att kommanditdelägare inte skall ha kontrollrätt.

32.3.3 Insats, resultatfördelning

Kommanditdelägaren skall inbetala sin insats enligt bolagsavtalet. Detta kan beroende på vad avtalet säger ske genast eller senare.

Kommanditdelägarens rätt till andel i resultatet beror i första hand på vad bolagsavtalet anger. Lagstiftaren har funnit det vara omöjligt att uppställa någon användbar norm som kan tillämpas när något avtal inte har träffats. Lagen anger därför endast att rätten efter skälighet skall avgöra på vilket sätt kommanditdelägare skall ta del i vinst eller förlust.

3:5 BL

32.4 Kommanditdelägarers förhållande till tredje man

Även i förhållande till tredje man intar en kommanditdelägare en helt annan ställning än en bolagsman i ett handelsbolag i allmänhet.

32.4.1 Ansvar för skulder

Kommanditdelägaren ansvarar inte för bolagets skulder utöver sin insats.

1:2 BL

Hans ansvar är inte direkt och solidariskt såsom gäller övriga bolagsmän. Om en kommanditdelägare har erlagt sin utfästa insats kan han inte förpliktats att betala mera.

3:8 1 st BL

Har en borgenär en fordran hos bolaget och önskar han tvinga en kommanditdelägare att erlægga en insats som ännu inte inbetalats till bolaget, måste borgenären anmoda kommanditdelägaren att verkställa sin betalning till bolaget och inte direkt till borgenären. Borgenären kan också kräva att bolaget infordrar betalning av kommanditdelägaren. Därigenom får alla bolagets borgenärer möjlighet att konkurrera om detta belopp. Om inte denna regel hade gällt, skulle en borgenär kunna få företräde framför andra bolagets borgenärer.

3:8 2 st BL

32.4.2 Rätt att företräda bolaget

3:7 BL

Kommanditdelägare har inte rätt att företräda bolaget. Om kommanditdelägaren ändå rättshandlar för bolaget blir rätts-handlingen bindande för bolaget om andra parten var i god tro. Kravet på god tro innebär att vederbörande varken visste eller borde ha vetat att kommanditdelägaren endast var komman-ditdelägare.

19 § HRL

Nu torde sällan någon kunna hävda att han var i god tro, eftersom var och en anses ha kännedom om allting som är infört i handelsregistret.

Denna bestämmelse brukar sägas vara tvingande. Detta är dock inte något hinder mot att på annan grund ge kommandit-delägare rätt att företräda kommanditbolaget. En kommandit-delägare kan således få fullmakt att företaga rättshandlingar för bolagets räkning. Han kan t o m meddelas procura och således registreras som firmatecknare.

32.5 Likvidation

3:11 BL

Den enda specialregeln för kommanditbolag beträffande likvi-dation är att kommanditdelägares död inte medför att bolaget skall träda i likvidation.

Således medför en kommanditdelägares konkurs inte att bolaget skall träda i likvidation. Detta är ju inte heller nödvän-digt. Skulle kommanditdelägaren inte ha erlagt sin insats, får bolaget bevaka denna i kommanditdelägarens konkurs. Någon fullständig utredning av kommanditbolagets affärer nödvändig-görs ju inte av en sådan händelse.

33. Redovisning, revision

1 § BFL

Alla handelsbolag är bokföringsskyldiga. Detta gäller även om handelsbolaget inte skulle driva näringsverksamhet. Man kan fråga sig hur konsistent denna bestämmelse är med bolagslagens definition av begreppet handelsbolag. Ett rekvisit är ju att bolagsavtalet skall avse att gemensamt utöva näringsverksamhet. Det föreligger dock en viss skillnad, framför allt i bolagets inledningsskede. Handelsbolaget uppkommer redan genom bolagsavtalet även om näringsverksamheten ännu inte kommit igång. Bokföringsskyldighet skall också föreligga från bolagets begynnelsestidpunkt, även om näringsverksamheten inte kan upptagas förrän efter någon tid.

Samtidigt med nya bolagslagen fick vi en lag om årsredovisning m m i vissa företag, årsredovisningslagen (1980:1103). Denna lag uppställer en rad krav på redovisning i handelsbolag. Den innehåller emellertid också andra bolagsrättsliga regler.

Huvuddragen av denna lagstiftning redovisas nu i ett sammanhang.

33.1 Koncernbegreppet

Ursprungligen bestod en koncern i juridisk mening av ett aktiebolag, moderbolag, jämte andra aktiebolag, dotterbolag, vari moderbolaget ägde mer än hälften av aktierna eller rösterna eller på annat sätt hade ett bestämmande inflytande. Genom 1975 års aktiebolagslag utvidgades koncernbegreppet framför allt på det sättet att inte bara andra svenska aktiebolag kunde vara dotterbolag. Andra svenska juridiska personer än aktiebolag kunde vara dotterföretag. Likaså kunde utländska juridiska personer vara dotterföretag.

Nästa stora förändring i koncernbegreppet skedde 1980 när dels ekonomiska föreningar kunde utgöra toppen i en associationsrättslig koncern, dels en rad andra konstellationer skulle vara koncerner enligt reglerna i årsredovisningslagen.

1:1 1 st ÅRL

Till en början gäller att ett handelsbolag är moderföretag, när det äger så många aktier eller andelar i en svensk eller utländsk juridisk person att handelsbolaget har mer än hälften av rösterna i den juridiska personen. Ett koncernförhållande uppkommer också om aktierna eller andelarna fördelats mellan olika företag i koncernen. Även indirekt ägda aktier och andelar konstituerar alltså koncernförhållande.

1:1 2 st ÅRL

Även om handelsbolaget inte äger mer än hälften av aktierna eller andelarna i den andra juridiska personen kan ett koncernförhållande uppkomma. Detta är fallet om handelsbolaget på annan grund har ett bestämmande inflytande över den andra juridiska personen. Detta kan bero t ex på överenskommelser i samband med kreditgivning. Förutsättning är dock att handelsbolaget ensamt har ett bestämmande inflytande. Det förekommer att två företag äger ett tredje företag till lika delar, 50/50-bolag. Om beslut beträffande det tredje företaget kräver båda ägarbolagens samtycke har inget av dem ensamt ett bestämmande inflytande. Vardera ägareföretaget har endast en vetorätt. I detta fall uppkommer inte koncernförhållande.

1:1 3 st ÅRL

Så långt liknar bestämningen av koncernbegreppet i årsredovisningslagen mycket den som finns i aktiebolagslagen. Några särskilda problem bör denna utvidgning av begreppet inte vålla. Men lagstiftaren har gått ett steg längre. De ovan redovisade reglerna om handelsbolag som moderföretag gäller nämligen även enskilda näringsidkare och andra juridiska personer än handelsbolag, aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser. Som en allmän förutsättning gäller dock att den enskilde näringsidkaren respektive den juridiska personen är skyldig att upprätta årsbokslut enligt bokföringslagen. Genom denna begränsning har man skurit bort de allra minsta enheterna. Skyldighet att upprätta årsbokslut inträder nämligen först om den årliga bruttoomsättningen normalt inte understiger 20 basbelopp (594.000 kronor 1990).

1 § 4 st och 11 § BFL

Undantagen för aktiebolag och ekonomiska föreningar beror på att motsvarande koncernregler redan finns i respektive lagar. Undantaget för stiftelser beror på att ett förslag till lagstiftning väntades inom kort när årsredovisningslagen antogs.

De nu berörda reglerna kommer säkerligen att vålla åtskilliga svårigheter vid den praktiska tillämpningen. Det skulle emellertid föra för långt att här gå in på dessa svårigheter. Det är inte osannolikt att bestämmelserna kommer att ändras sedan insikt vunnits om de problem som årsredovisningslagen vållar. Den största svårigheten bereder säkerligen de fall där en fysisk person

såsom enskild näringsidkare rättsligt sett är moderföretag i en koncern.

33.2 Årsredovisning

För att förstå lagens regler måste man skilja mellan begreppen *årsbokslut* och *årsredovisning*. Årsbokslut är en bokföringsskyldigs officiella men inte offentliga bokslut. Det upprättas med ledning framför allt av bokföringslagens regler. Årsredovisning återigen är en bokföringsskyldigs offentliga bokslut.

Den främsta skillnaden mellan årsredovisning och årsbokslut består för närvarande i att bokslutet för en enskild näringsidkare skall innehålla uppgifter om hans privata tillgångar och skulder. Samma skyldighet åvilar bolagsman i handelsbolag och komplementär i kommanditbolag. Dessa uppgifter behöver inte ingå i årsredovisningen.

21 § BFL

33.2.1 Olika regler för företag av olika storlek

Bokföringsskyldighet åvilar dels näringsidkare, dels alla aktiebolag, handelsbolag och ekonomiska föreningar.

1 § BFL

Skyldighet att upprätta årsbokslut gäller emellertid inte de enskilda näringsidkare som har en bruttoomsättning som normalt understiger 20 basbelopp (594 000 kronor 1990).

1 § 4 st

11 § BFL

Den som är skyldig att upprätta årsbokslut enligt BFL är också skyldig att upprätta årsredovisning enligt ÅRL. Undantag görs dock för aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser. Undantagen för aktiebolag och ekonomiska föreningar beror på att det finns särskilda redovisningsregler i ABL resp EFL.

2:1 ÅRL

Skyldighet att upprätta årsredovisning gäller vidare först om handelsbolaget eller annan bokföringsskyldig uppnått en viss storlek, nämligen:

- haft i medeltal 10 anställda i företaget eller i koncernen eller
- tillgångarnas nettovärde enligt balansräkningar för de två senaste räkenskapsåren uppgått till 1000 basbelopp (29,7 Mkr 1990)

När företaget har passerat någon av dessa gränser föreligger alltså skyldighet att upprätta årsredovisning. För vissa företag gäller emellertid vissa skärpta krav. Dessa företag benämner vi i fortsättningen större företag. Dessa skärpta regler avser företag som uppfyller endera av följande två krav:

2:3 ÅRL

- tillgångarnas nettovärde enligt balansräkningar för de två senaste räkenskapsåren uppgått till 1000 basbelopp (29,7 Mkr 1990)
eller
 - haft i medeltal 200 anställda i företaget eller i koncernen.
- Medelantalet anställda får i huvudsak beräknas på samma sätt som vid redovisning av anställda som underlag för debitering av socialavgifter.
- Det relevanta basbeloppet är det som gällde för den sista månaden av respektive räkenskapsår.

33.2.2 Årsredovisningens innehåll

- 2:2 ÅRL** Årsredovisning består av resultaträkning och balansräkning. För större företag skall även upprättas förvaltningsberättelse.
- 2:5 ÅRL** Större företag skall öppet redovisa storleken av varulagerreserven liksom förändringar av denna.
- 2:7 ÅRL** Större företag skall också lämna specifikation av skepp, maskiner, inventarier, byggnader och annat som redovisas som anläggningstillgång med uppgifter om anskaffningskostnader och av- och nedskrivningar. Större företag skall också lämna uppgifter om fastigheters taxeringsvärden och uppgifter om eventuella oberoende rörelsegränar.
- 2:8 3 st ÅRL** I förvaltningsberättelsen skall större företag lämna uppgift om medelantalet anställda med fördelning på arbetsställen liksom uppgift om löner och ersättning till anställda med specifikation för varje land för företag med anställda i flera länder.
- 2:5 ÅRL** Om förvaltningsberättelse inte skall upprättas, skall balansräkningen ange medelantalet anställda personer. Denna uppgift skall lämna besked om antalet män respektive kvinnor. Om å andra sidan förvaltningsberättelse skall lämnas, skall denna i anslutning till uppgift om medelantalet anställda innehålla uppgift om fördelningen mellan kvinnor och män.
- 2:8 4 st ÅRL** Större företag skall i förvaltningsberättelsen införa en finansieringsanalys. I denna skall företagets finansiering och kapitalinvesteringar redovisas.

33.2.3 Delårsrapport

2:9 ÅRL
2:10 ÅRL

Större företag skall upprätta delårsrapport. I denna rapport skall lämnas uppgift om resultatutveckling och om investeringar, likviditet och finansiering sedan föregående räkenskapsårs utgång.

33.2.4 Koncernredovisning

Nu beskrivna redovisningsregler gäller dels för moderföretag, dels i tillämpliga delar för koncern. I vissa koncernbildningar kommer säkerligen tillämpningen att medföra problem eftersom det inte finns några vedertagna redovisningstekniska principer för koncernredovisning för samtliga fall.

33.2.5 Publicitet

Årsredovisningen är offentlig. Vem som helst skall kunna få ta del av den. Man har emellertid inte velat belasta någon myndighet med att ta mot och hålla ordning på alla de årsredovisningar som numera måste upprättas och skall vara offentliga. Lagen gör därför skillnad mellan större företag och övriga.

2:3 ÅRL

Större företag skall utan anmaning sända en avskrift av årsredovisningen till den länsstyrelse, hos vilken den redovisningsskyldige skall vara registrerad. Detta skall ske senast sex månader efter räkenskapsårets utgång.

2:4 ÅRL

Övriga skall sända in årsredovisning till länsstyrelsen efter särskilt föreläggande. Tanken är att den som önskar studera en årsredovisning i första hand skall vända sig till företaget. I allmänhet lämnar säkert företaget ut denna. Skulle företaget inte göra det skall vederbörande kunna begära årsredovisningen hos länsstyrelsen. Detsamma gäller om den som vill se årsredovisningen vill vara okänd för företaget. Om länsstyrelsen inte redan har årsredovisningen skall länsstyrelsen då förelägga den redovisningsskyldige att sända in redovisningen.

33.3 Revision

- 4:1 ÅRL** Alla årsredovisningsskyldiga skall utse en eller flera revisorer. Revisor får utses för bestämd tid eller tills vidare.
- 4:2 ÅRL** Revisor skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige. Den som är underårig, i konkurs eller har förvaltare enligt 11:7 FB kan inte vara revisor. Auktoriserad eller godkänd revisor behöver dock inte vara svensk medborgare.
- 4:3 ÅRL** Till revisor kan utses auktoriserade eller godkända revisionsbolag. I sådant fall skall revisionsbolaget anmäla till den redovisningsskyldige vem som är huvudansvarig för revisionen. I större företag skall minst en revisor vara auktoriserad. Det finns viss möjlighet att få dispens från denna bestämmelse.
- 4:10 ÅRL** För övrigt innehåller lagen jävsregler och andra regler om revisionen som i stort sett motsvarar reglerna härom i aktiebolagslagen.
- 4:12 ÅRL** Revisorn skall för varje räkenskapsår avge revisionsberättelse till den årsredovisningsskyldige.
- Revisionsberättelsen skall innehålla ett uttalande om huruvida årsredovisningen uppgjorts enligt årsredovisningslagen. Revisorn skall också göra ett uttalande i fråga om bolaget fullgjort sina skyldigheter enligt vissa bestämmelser i uppbördslagen och lagen om mervärdeskatt. Bestämmelserna i t ex aktiebolagslagen om uttalanden om ansvarsfrihet och vinstdisposition blir inte aktuella i handelsbolag.
- Revisionsberättelse och koncernrevisionsberättelse blir offentliga på samma sätt som årsredovisningen.

34. Enkla bolag

1:3 BL

Ett enkelt bolag föreligger om två eller flera har avtalat att utöva verksamhet i bolag utan att ett handelsbolag föreligger.

Skillnaden mellan ett enkelt bolag och ett handelsbolag är att ett bolag som uppfyller vissa men inte alla handelsbolagsrekvisiten är ett enkelt bolag. Skillnaderna kan närmare bestämt ha avseende antingen på rekvisitet "gemensamt" eller på rekvisitet "näringsverksamhet".

Vid beskrivningen av handelsbolaget utvecklades hur lagstiftaren ställts inför besvärliga gränsdragningsproblem i fråga om konsortier av olika slag. Man ansåg sig lösa problemen genom att införa ett rekvisit "gemensamt" för att en näringsverksamhet i bolag skulle vara handelsbolag. Om således två eller flera utövar näringsverksamhet och deras samverkan är sådan att den betraktas som bolag, blir associationen enkelt bolag om de inte anses utöva verksamheten gemensamt.

Som exempel skulle kunna anföras några företag som går samman om en reklamkampanj. Varje företag avtalar för sig med reklambyrå och i annonserna nämns samtliga företag. De affärer som kommer till stånd blir mellan något av företagen och en kund. Reklamkampanjen är ett led i näringsverksamheten men företagen uppträder var för sig.

Den andra skillnaden har avseende på rekvisitet näringsverksamhet.

I bestämningen av begreppet enkelt bolag sägs endast att bolaget skall utöva verksamhet. Detta medför att enkla bolag är sådana som kan syssla med allehanda icke-kommersiella företeelser. Typiska exempel är tipsbolag, som arbetskamrater bildar, eller den gemenskap som uppkommer om några personer gemensamt köper en lottsedel i ett lotteri.

1:3 2 st BL

Ett enkelt bolag blir ett handelsbolag om det införs i handelsregistret. Det finns ingen registreringskyldighet för enkla bolag.

För bolag som bildades innan BL trädde i kraft den 1 juli 1981 gäller äldre rätt bla i fråga om gränsen mellan enkelt bolag och handelsbolag.

En påtaglig skillnad är att den gamla lagen uppställde krav på gemensam firma för handelsbolag. Detta innebär att ett bolag som bildats enligt äldre lag och som uppfyller den nya lagens alla rekvisit för handelsbolag men inte har en gemensam firma, enligt övergångsbestämmelserna till BL 1980, skall behandlas som ett enkelt bolag. Denna punkt i övergångsbestämmelserna har gång på gång fått förlängd giltighetstid.

34.1 Vem kan vara part i enkelt bolag?

Ungefär samma regler som beträffande handelsbolag gäller för vem som kan vara part i enkelt bolag.

Således krävs rättskapacitet för att ingå i ett enkelt bolag. Dessutom finns det numera särskilda restriktioner beträffande utlänningar.

Utlänningar och andra kontrollsobjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m berörs av begränsningar i rätten att förvärva andelar i ”rörelser som drivs här i landet”. Förvärvstillstånd krävs för att förvärva äganderätt eller nyttjanderätt till ”rörelser som drivs här i landet eller delar av sådana rörelser”. Dessa bestämmelser kommer att omfatta många enkla bolag.

34.2 Firma

Ett enkelt bolag behöver inte ha någon firma. Delägarna kan dock anta en benämning varunder de skall bedriva sin verksamhet. Detta blir då en firma. Denna får inte innehålla ord som aktiebolag, ekonomisk förening, samfällighetsförening, handelsbolag, kommanditbolag eller andra benämningar som är förbehållna respektive associationstyper.

Om nu bolagsmän skulle ha ingått ett avtal för bolagets räkning och därvid använt en beteckning som innehåller något av orden ”handelsbolag”, ”aktiebolag”, ”förening” eller ”stiftelse” inträder en särskild rättsverkan. De bolagsmän med vilkas vetskap och vilja detta har skett svarar solidariskt för förbindelsen. Förutsättningen är dock att medkontrahenten varken insåg eller borde ha insett att benämningen avsåg ett enkelt bolag.

4:6 BL

34.3 Inte juridisk person

1:4 BL
4:5 BL

Ett enkelt bolag är inte någon juridisk person. Det kan således inte förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter. Rättigheter och skyldigheter tillkommer bolagsmännen direkt. I vilken utsträckning de skall redovisa och erhålla gottgörelse från övriga bolagsmän beror på avtalet mellan bolagsmännen.

34.4 Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter

4:1 BL

Bolagslagen innehåller bara knapphändiga regler om förhållandena i det enkla bolaget. Reglerna består huvudsakligen i hänvisningar till vissa av reglerna om handelsbolag.

Samtliga regler om de interna förhållandena i det enkla bolaget är dispositiva. Inte ens regeln om bolagsmans kontrollrätt, som är tvingande i handelsbolaget, är tvingande i det enkla bolaget. Bolagsmännen kan avtala vad de finner vara lämpligt.

34.4.1 Förvaltning

I handelsbolag gäller regler om delad förvaltning. Varje bolagsman får rättshandla på bolagets vägnar. Övriga bolagsmän har vetorätt. Samma behov av en effektiv förvaltning finns inte i det enkla bolaget.

4:3 BL

Lagens dispositiva regel om förvaltning innebär därför att enhällighet mellan samliga bolagsmän krävs för beslut. Det finns dock en regel om rätt för bolagsman att vidta åtgärd om det är brådskande och annan bolagsmans samtycke inte kan inhämtas eller om han till följd av sjukdom e dyl är förhindrad att delta i förvaltningen. Åtgärd som vidtas med stöd av nyssnämnda bestämmelse får dock hindras av annan bolagsman som inte är utesluten från förvaltningen.

34.4.2 Kontrollrätt

4:2 och
2:5 BL

Bolagsman har kontrollrätt liksom i handelsbolag. Det är dock möjligt för bolagsmän att avtala på annat sätt. Regeln är alltså inte tvingande.

34.4.3 *Insats, ränta, arvode, resultatfördelning*

4:2 och 2:8,
9, 11, 13 BL

Reglerna för handelsbolag i fråga om fördelning av resultat, i fråga om rätten att få ut resultatandel, i fråga om ökning av behållen insats och i fråga om ränta på vissa fordringar gäller även för enkla bolag om bolagsmännen inte har avtalat annat.

34.4.4 *Skadestånd*

4:2 och 2:14 BL

Reglerna för handelsbolag om bolagsmans skyldighet att erlägga skadestånd gäller även enkla bolag om bolagsmännen inte har avtalat annat. Det finns dock en skillnad som består i att bolaget inte kan erhålla skadestånd. Det enkla bolaget är ingen juridisk person. Skadestånd tillkommer alltid annan bolagsman.

4:4 BL

Talan om skadestånd skall väckas senast tre år efter utgången av det år då det beslut fattades eller den åtgärd vidtogs som ligger till grund för skadeståndstalan. Utan hinder härav kan skadeståndstalan väckas om denna grundas på en bolagsmans brottsliga handling.

34.5 *Bolagsmännens förhållande till tredje man*

Vid framställningen om handelsbolag rubricerades detta avsnitt bolagets och bolagsmännens förhållande till tredje man. I fråga om enkla bolag kan det inte bli tal om bolagets förhållande till tredje man. Det enkla bolaget är ju inte någon juridisk person och kan därför inte ha några rättigheter eller skyldigheter mot tredje man.

34.5.1 *Ansvar för skulder*

4:5 BL

I det enkla bolaget saknas solidariskt ansvar mellan bolagsmännen. Varje bolagsman svarar gentemot tredje man för vad han åtagit sig även om detta åtagande varit för bolagets räkning. Det blir sedan en sak mellan bolagsmannen och övriga bolagsmän att reglera förhållandet. Detta angår inte tredje man.

Samma regel gäller om tredje mans förpliktelser. Det är bara den som på bolagets vägnar träffat avtalet som kan göra detta gällande mot tredje man.

Skulle flera bolagsmän ha deltagit i ett avtal med tredje man

har de lika rätt mot medkontrahenten. De bolagsmän som ingått avtalet svarar solidariskt gentemot tredje man. Men skulle bolagsmännen i avtalet med tredje man ha angivit något annat, gäller detta.

34.5.2 Rätt att företräda bolaget

Av ovanstående framgår också att ingen bolagsman har ensam rätt att företräda bolaget. Detta hindrar inte att en representationsrätt kan ha uppkommit på annat sätt. Mest praktiskt torde vara att en bolagsman har fått en fullmakt, eventuellt en "toleransfullmakt", av en annan eller de övriga bolagsmännen. I ett sådant fall kan han binda dessa och rättsliga problem som kan uppkomma får lösas med hjälp av avtalslagens fullmaktsregler. Associationsrättsliga regler blir inte tillämpliga.

34.6 Partsväxling

4:2 och 2:2 BL

Bolagsman har inte rätt att sätta någon annan i sitt ställe. Däremot föreligger inga hinder att överlåta den ekonomiska rätt som bolagsandelen kan medföra. Visserligen innehåller bolagslagens 4 kap inte någon hänvisning till 2:21 om verkan av överlåtelse eller utmätning av andel i bolaget. 4 kap bolagslagen innehåller inte heller någon särskild bestämmelse härom. Emellertid torde regeln för handelsbolag kunna tillämpas analogt och i tveksamma fall med ytterligare tillämpning av allmänna regler om cession av fordran.

34.7 Bolagets likvidation och upplösning

4:7–9 BL

Reglerna om likvidation av enkla bolag överensstämmer i allt väsentligt med motsvarande regler för handelsbolag.

34.8 Enkla bolag kan glida över till handelsbolag

Som beskrivs ovan i samband med framställningen om handelsbolag är gränsen mellan enkelt bolag och handelsbolag stundom flytande. Det är därför möjligt att ett enkelt bolag omärkligt glider över till att bli ett handelsbolag.

34.9 Tyst bolag

Slutligen finns det enligt svensk rätt också en bolagsform, som brukar kallas det *tysta bolaget*. Avtal om tyst bolag förutsätter att någon bolagsmans existens inte skall tillkännages. Övriga bolagsmän handlar då i eget namn och den tyste bolagsmannen blir givetvis inte bunden gentemot tredje man. Tyst bolag kan uppkomma när en person finansierat ett affärsföretag och förbehållit sig rätt till andel i resultatet eller eventuellt bara vinsten av företaget. Det tysta bolaget kan likna ett låneavtal med helt speciella överenskommelser om rätt till räntegottgörelse och återbetalning av satsat kapital. Det tysta bolaget kan också avse ett bulvanförhållande.

Ett tyst bolag behöver inte vara omoraliskt eller klandervärt även om det ofta har drag av äventyrsavtal.

Lagregler saknas om tysta bolag.

ENSKILD NÄRINGSIDKARE STIFTELSE

15

16

17

18

35. Enskild näringsidkare

Bland de olika associationer som behandlats i denna bok finns olika former att bedriva näringsverksamhet. Trots att avsikten är att beskriva de olika associationer som svensk rätt har, kan det vara på sin plats att även beröra två företeelser som inte är exempel på associationer, men som ofta förekommer som utövare av näringsverksamhet. Dessa två företeelser är enskild näringsidkare och stiftelse. Stiftelser behandlas i nästa kapitel.

Enskild näringsidkare benämns ofta enskild firma. Enskild firma är ingen association eftersom den inte är någon sammanlutning. Den enskilda firman kännetecknas istället av att den innehas av en fysisk person. Den enskilda firman uppstår när en fysisk person startar sin näringsverksamhet. Enskild firma innehas med andra ord av en näringsidkare.

Vad är då den enskilda firman om den inte är en association? Som redan har omnämnts står ju firma för namn. Begreppet firmatecknare har avsett den person som haft rätt att ingå avtal i företagets namn, under företagets firma. Enskild firma är helt enkelt det namn under vilket den enskilde näringsidkaren bedriver sin näringsverksamhet.

Grunden för en enskild firma är således att en fysisk person driver näringsverksamhet. Om denne vill kan han därvid använda en särskild beteckning på sin verksamhet, en firma. Det är tillräckligt för att en enskild firma skall förefinnas att den fysiska personen rent faktiskt använder någon form av beteckning på verksamheten. En enskild firma kan således finnas utan att den har registrerats. Enligt fimalagen (1974:156) erhålles ensamrätt till firma genom antingen registrering eller inarbetning. Det är en annan sak att enskild firma enligt handelsregisterlagen (1974:157) skall registreras i handelsregistret. Denna bestämmelse är precis som motsvarande bestämmelse för handelsbolag endast en ordningsföreskrift.

Genom införing i handelsregistret vinner den enskilde näringsidkaren den fördelen att han lättare kan hävda sin ensamrätt till den använda firman. Att bevisa sin ensamrätt till en firma som

2 § FIl

2 § HRL

inte registrerats innebär ju att näringsidkaren måste visa att hans firma är inarbetad. Detta torde i många fall vara svårt, och därför får näringsidkaren tåla att någon annan gör anspråk på att få använda firma med ensamrätt. Det är med andra ord mycket enklare att bara peka på att man har en registrerad enskild firma. En ansökan om registrering är därför att rekommendera.

3 § HRL

Enskild firma registreras i handelsregistret hos länsstyrelsen i det län där verksamheten skall bedrivas. Skall verksamheten bedrivas i flera län, skall registreringen ske hos länsstyrelsen i det län där huvudkontoret skall inrättas.

36. Stiftelser

Stiftelsen är inte någon associationsform. Den saknar således delägare eller medlemmar. Det finns dock anledning att behandla stiftelsen i anslutning till associationsrätten eftersom en stiftelse kan driva näringsverksamhet. Ett aktuellt typfall är när arbetstagare tar över ett företag. Av ideologiska och andra skäl kan de vara negativa till gängse associationsformer. Ibland kan de då bygga upp en organisation för verksamheten med en stiftelse som näringsidkare. En annan situation då stiftelser kommer in i näringsverksamhet är de stiftelser som ofta tillkommit i samband med någon storföretagares död. Därvid har bl a som en följd av arvsskatterättsliga regler stora aktieposter överförts till en stiftelse. Genom stiftelsen behåller arvingarna företaget utan att de är ägare till det.

En stiftelse uppkommer genom att någon anslår egendom att såsom självständig förmögenhet fortvarande tjäna ett bestämt ändamål. En stiftelse kännetecknas av att den inte har någon ägare och inga medlemmar. De som skall gynnas av stiftelsen, t ex genom att erhålla anslag därifrån, uppfattas nämligen inte som medlemmar och har intet inflytande över stiftelsens förvaltning. Dessa personer brukar kallas *destinatärer*.

Det saknas lagstiftning om stiftelser annat än såvitt gäller några speciella frågor. Således finns lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser samt lagen (1967:531) om tryggnad av pensionsutfästelse m m. Dessa lagar innehåller dock inte någon övergripande reglering av stiftelseinstitutet.

36.1 Stiftelserekvisit

Man kan urskilja fem rekvisit för att en stiftelse skall anses ha kommit till stånd:

- stiftare,
- stiftarförordnande,

- ändamål,
- varaktighet,
- förvaltning.

36.1.1 Stiftaren

Varje person med rättshandlingsförmåga kan inrätta en stiftelse.

Stiftare kan alltså både vara fysiska och juridiska personer.

En stiftelse kan också inrättas genom föreskrift i ett testamente.

Stiftaren behöver inte nödvändigtvis vara identisk med den som tillskjuter stiftelsens förmögenhet. Så är ofta inte fallet vid *insamlingsstiftelser*.

Tre personer kan t ex ta initiativ till en insamling till stöd för kvinnliga sömmerskor i Norrland. Initiativtagaren bestämmer hur de insamlade medlen skall användas. Stiftelsens tillgångar erhålls från utomstående sympatisörer.

36.1.2 Stiftarförordnandet

Stiftarförordnande är den viljeförklaring varigenom stiftaren anslår egendom som skall användas för att varaktigt främja något visst ändamål. Det finns inga formkrav för ett sådant förordnande. Inte minst med hänsyn till att en stiftelse skall bestå under lång tid bör dock förordnandet göras skriftligen.

Om stiftarförordnandet göres i samband med stiftarens dödsfall måste formkraven för testamente vara uppfyllda.

36.1.3 Ändamålet

Stiftelsens ändamål brukar innefatta både stiftelsens syfte och en precisering av vilka som skall främjas av stiftelsen, alltså av destinatärkretsen.

Ändamål kan vara snart sagt vilket som helst. Det får dock inte vara olagligt eller strida mot goda seder och inte heller vara högradigt oförnuftigt eller meningslöst.

Tidigare förekom i Sverige fideikommiss. Detta institut innebär att viss egendom skulle tillfalla en viss arvinge, även om

övriga arvingar därigenom missgynnades. En vanlig typ av fideikommiss var att egendom skulle tillfalla den äldste sonen i varje släktled. Fideikommiss kunde gälla vad som helst alltifrån stora jordegendomar till lösöre. Ett förbud häremot har införts i ärvdabalken. Det är tänkbart att ändamålsbestämmelsen i en familjestiftelse utformas så att man uppnår samma resultat som med ett fideikommiss. I sådant fall blir stiftelsens ändamålsbestämmelse ogiltig. Ärvdabalkens fideikommissförbud kan inte kringgåås med hjälp av en stiftelse.

Exempel på ändamål är:

Av stiftelsens avkastning skall en tiondel årligen läggas till kapitalet tills detta uppgår till ett belopp motsvarande ettusen basbelopp enligt lagen om allmän försäkring. Återstoden skall såsom stipendier utdelas till kvinnliga studenter vid Göteborgs universitet, i första hand för studieresor till Afrika. Företråde skall ges åt personer som vuxit upp i Uddevalla kommun samt döttrar till anställda vid Tjörns omnibusstrafik.

Ett annat exempel är:

Stiftelsens förmögenhet skall användas till uppsättande av fågelholkar i Svealand.

36.1.4 Varaktighet

En stiftelse får inte ha alltför kort varaktighet. Däremot är det inte nödvändigt att stiftelsen skall förutsättas bedriva sin verksamhet i evighet.

Det är omöjligt att precisera vilken tid som är tillräcklig för att varaktighetskravet skall vara uppfyllt.

36.1.5 Förvaltning

Stiftelsen måste förvaltas. Hur detta skall ske bestämmer stiftaren i stiftarförordnandet.

Antingen kan stiftelsen ställas under en självständig förvaltning eller också anförtros förvaltningen åt någon befintlig organisation, t ex Hørselfrämjandets Riksförbund eller styrelsen för Rättsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Om stiftelsen erhåller en egen förvaltning kallas stiftelsen *självständig*. Stiftelser som förvaltas av organisationer som också har andra uppgifter kallas för *osjälvständiga stiftelser* eller anknutna stiftelser.

Förvaltningen av en självständig stiftelse kan ordnas så att stiftaren utser vilka som skall förvalta stiftelsen när denna inrättas. I förvaltningsorganet kan stiftaren själv ingå. Vid behov kan förvaltarna erhålla rätt att utse nya förvaltare. Uppdraget att utse personer som skall förvalta stiftelsen kan också lämnas till utomstående.

Den som utses att förvalta en stiftelse är inte skyldig att åta sig uppdraget. Stiftaren bör därför i förväg förvissa sig om att förvaltaren är villig att anta uppdraget.

Ingenting hindrar stiftaren att förordna om revision av stiftelsen. I så fall bör stiftaren också förordna om hur man skall förfara om anmärkningar mot förvaltningen skulle framställas.

36.2 Juridisk person

En stiftelse betraktas enligt svensk rätt som en juridisk person. Stiftelsen kan alltså ikläda sig skyldigheter och inneha rättigheter, stiftelsen kan vara part vid domstol osv.

Någon registrering är inte nödvändig.

Endast förvaltarna är behöriga att företräda stiftelsen. Sålunda kan t ex inte destinatärerna utöva något inflytande över förvaltningen.

36.3 Permutation

Det kan ibland finnas behov av att ändra något i samband med en stiftelse. Vanligen uppkommer ett sådant behov om ändamålet så småningom blir mindre meningsfullt än från början.

Stiftaren kan från början ha förbehållit sig eller förvaltarna rätten att inom vissa gränser ändra stiftarförordnandet. En sådan föreskrift är giltig.

Om inte stiftaren har förutsett detta behov kan kammarkollegiet ändra bestämmelserna för stiftelsen. Kammarkollegiet har också rätt att upphäva en bestämmelse eller medge undantag för något visst fall. Sådana åtgärder kallas *permutation* och vidtas med stöd av permutationslagen (1972:205). Om permutationsärendet avser egendom av mera betydande värde eller om det skulle uppkomma fråga av särskild vikt från allmän synpunkt skall ärendet hänskjutas till regeringen för avgörande.

Permutation ifrågakommer främst om bestämmelse på grund av ändrade förhållanden inte längre kan iakttas eller har blivit

uppenbart onyttig eller uppenbart stridande mot stiftarens avsikter. Kammarkollegiet skall då vidta lämpliga åtgärder som kan antas överensstämma så nära som möjligt med stiftarens ursprungliga vilja.

Som exempel på ett permutationsärende kan nämnas August Abrahamssons julgåvefond. Denna fond skulle ha till ändamål att på stiftarens födelsedag, den 28 december varje år, ordna en närande måltid för fattiga och skötsamma barn från Skallsjö socken i Älvsborgs län. Stiftelsen skulle förvaltas av kyrkoherden i Floda pastorat, ordföranden i sockenstämman i Skallsjö och innehavaren av Floda säteri. I detta fall hade ändamålet blivit uppenbart onyttigt till följd av den ökade sociala välfärden. Därtill kom att det avsedda kyrkoherdeämbetet hade upphört att existera efter en indelningsändring och sockenstämman hade upphört som organ efter ändring av kommunallagstiftningen. Innehavare av Floda säteri hade blivit Göteborgs kommun. På ansökan av Skallsjö kommun ändrades både ändamålet och föreskrifterna om förvaltning.

36.4 Tillsyn

Stiftelser skall ställas under tillsyn av länsstyrelsen. Lagen medger emellertid så många undantag att det antagligen är mera vanligt att andra stiftelser än pensions- och personalstiftelser inte står under tillsyn. I sådant fall utövas inte någon annan kontroll än den som stiftaren bestämt.

1 § TIL

Tillsynen utövas av länsstyrelsen i det län, där stiftelsens förvaltning huvudsakligen utövas. I fråga om pensionsstiftelser och personalstiftelser utövas dock tillsynen av länsstyrelsen i det län, där arbetsgivaren har sitt hemvist eller säte.

2 § TIL

Stiftaren har rätt att förordna att stiftelsen skall vara undantagen från tillsyn och så sker ofta. För övrigt gäller bestämmelserna om tillsyn bl a inte

- stiftelser som förvaltas av statsmyndighet,
- riddarhusstiftelser,
- stiftelser, som anförtrots ideell förening eller annat samfund,
- familjestiftelser,
- stiftelser med förmögenhet understigande tjugotusen kronor.

Pensionsstiftelser och personalstiftelser skall dock alltid stå under tillsyn om man skall få vissa skatterättsliga förmåner.

15 § TiL

Länsstyrelsens tillsyn består i att granska årliga verksamhetsberättelser och räkenskapsammandrag från stiftelsen. Länsstyrelsen kan ha att ordna med komplettering av förvaltare. Länsstyrelsen har rätt att meddela förbud mot vissa åtgärder och även att förelägga stiftelsen att vidta åtgärder. Sådana förbud och förelägganden kan förenas med vite.

16 § TiL

17 § TiL

ÖVERSIKT

37. Översikt över associationsrätten

De viktigaste formerna för att organisera samverkan för kommersiella eller andra ändamål inom svensk rätt är

- aktiebolag
- ekonomisk förening
- ideell förening
- handelsbolag inklusive kommanditbolag
- enkelt bolag.

I läroboken behandlas också den enskilde näringsidkaren och stiftelsen trots att ingendera är en association.

I denna översikt skall en jämförelse göras mellan de nyss uppräknade associationsformerna.

37.1 Grundläggande kännetecken, begrepp

Man brukar skilja mellan öppna och slutna associationer. En öppen association är en sådan som är uppbyggd för ett växlande antal delägare. Den ekonomiska föreningen skall vara öppen medan aktiebolaget uppfattas som en sluten association. Visserligen kan antalet aktieägare växla men antalet aktier är alltid fixerat och kan inte ändras utan flera särskilda åtgärder. Handelsbolag och enkla bolag är slutna associationer.

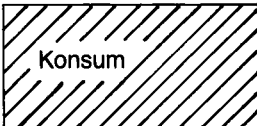
Man skiljer också mellan kapitalassociationer och personassociationer. I det förra fallet uppfattas kapitalinsatsen som det viktigaste medan det i den senare fallet är viktigast vem som är delägare. Aktiebolag är kapitalassociationer medan föreningar, handelsbolag och enkla bolag är personassociationer.

	kapitalassociation	personassociation
öppen		ek.för. id.för.
sluten	AB	HB, KB, EB

Figur 37.1

Begreppet aktiebolag måste bestämmas helt formellt. Ett aktiebolag är en association som bildats i enlighet med reglerna i ABL. Registrering är konstitutiv för ett aktiebolag. Aktiebolaget kommer till liv i och med registreringen. Aktiebolaget blir då en juridisk person.

Ekonomisk och ideell förening kan bestämmas på ett helt annat sätt. För att en förening skall vara en ekonomisk förening måste den ha till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet. Om den dessutom är kooperativ skall den registreras enligt EFL. Föreningar som antingen främjar medlemmarnas ekonomiska intressen genom icke-ekonomisk verksamhet eller som främjar medlemmarnas icke-ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet uppfattas som ideella föreningar enligt svensk rätt. Vidare är självfallet föreningar som varken främjar medlemmarnas ekonomiska intressen eller bedriver ekonomisk verksamhet ideella. De nämnda egenskaperna kan kombineras på följande sätt:

	verksamhet	
	ekonomisk	icke-ekonomisk
ekonomiskt ändamål	 Konsum	fackförening
icke-ekonomiskt ändamål	hemslöjdsförening	bridgeklubb

Figur 37.2

Bara kooperativa föreningar som faller i den sgrafferade rutan är ekonomiska föreningar.

En ekonomisk förening blir juridisk person vid registreringen. En ideell förening blir juridisk person utan registrering stadgar har antagits och styrelse har valts.

Handelsbolag och enkla bolag är sådana associationer som uppfyller rekvisiten för bolag. Detta betyder att de skall bygga på avtal, att avtalet skall innehålla ett gemensamt ändamål och en förpliktelse att verka för detta gemensamma ändamål.

Om nu bolaget avser att utöva näringsverksamhet och denna skall utövas "gemensamt" föreligger ett handelsbolag. Andra

associationer som alls är bolag blir enkla bolag. Ett enkelt bolag kan emellertid bli handelsbolag helt enkelt genom att registreras i handelsregistret.

Kommanditbolaget är en särskild form av handelsbolag. Det särskilda ligger i att en eller flera bolagsmän – men inte alla – har begränsat sitt ekonomiska ansvar.

Handelsbolag skall införas i handelsregistret. Denna registrering är dock inte konstitutiv. Ett handelsbolag föreligger när rekvisiten är uppfyllda.

Handelsbolag är juridiska personer oavsett registrering. Enkla bolag är inte juridiska personer.

Alla de nämnda associationerna utom det enkla bolaget måste ha en firma, dvs en benämning varunder verksamheten bedrivs. I denna firma skall ingå något som klart anger vilken typ av association det är fråga om.

37.2 Organisation

Ägare i ett aktiebolag och medlemmar i en förening utövar sitt inflytande över associationen på en stämma, bolagsstämma respektive föreningsstämma. Det viktigaste som skall förekomma på dessa stämmor är att välja styrelse och revisorer samt att ta ställning till om ansvar skall utkrävas för föregående års förvaltning eller om ansvarsfrihet kan beviljas styrelsens ledamöter och eventuell verkställande direktör. Vidare skall stämman ta ställning till årsredovisning och fatta beslut om hur associationens vinst eller förlust skall disponeras.

I en ekonomisk förening är det möjligt att överlåta befogenheter som tillkommer föreningsstämman på särskilda fullmäktige. Någon motsvarande möjlighet finns inte i aktiebolag.

I ett aktiebolag kan styrelsen utse en verkställande direktör som får ett särskilt ansvar för bolagets löpande förvaltning. Någon motsvarighet finns inte i ekonomiska eller ideella föreningar.

Revisorernas uppgift är att granska styrelsens förvaltning och att kontrollera bokföringen.

I handelsbolag behövs ingen stämma för i handelsbolaget förutsättes varje delägare aktivt delta i bolagets verksamhet. Lagen anger också att varje bolagsman har rätt att delta i förvaltningen. Varje bolagsman har också vetorätt mot åtgärder av någon annan bolagsman.

På bolagsstämman i aktiebolaget har varje aktieägare rösträtt

i förhållande till sitt aktieinnehav. På föreningsstämman är i stället huvudregeln att varje medlem har en röst.

37.3 Ekonomi

ABL innehåller detaljerade föreskrifter om inbetalning av aktiekapital när bolaget startas, minst 50 000 kronor. Lagen innehåller också en rad föreskrifter som skall garantera att bolaget inte fortsätter verksamheten om dess ekonomiska ställning blir alltför dålig. Visserligen skall inte ett belopp motsvarande aktiekapitalet alltid stå inne på en bankräkning. Dessa medel skall arbeta i verksamheten. Men om bolagets skulder skulle bli alltför stora i förhållande till tillgångarna inträder skyldighet att träda i likvidation.

Den ekonomiska föreningen kan ha ett insatskapital men det är inte absolut nödvändigt att detta kapital blir inbetalat. Det kan finnas i form av mer eller mindre osäkra fordringar på medlemmarna. Och det är tillåtet att ange att insatser skall erläggas genom avdrag på kommande vinster. Om inga vinster uppkommer betalas då inte heller några insatser.

Aktiebolag och föreningar är juridiska personer för vilka deras ägare respektive medlemmar inte har något personligt ansvar. Inte heller ansvarar styrelsens ledamöter personligen för associationens förpliktelser.

I handelsbolag är delägarna däremot obegränsat personligt ansvariga för bolagets förpliktelser. Undantag är kommanditbolag som är handelsbolag där en eller flera men inte alla bolagsmännen begränsat sitt personliga ansvar. Eftersom handelsbolagets ägare har ett personligt ansvar behövs inte särskilda regler om bolagets eget kapital till skydd för bolagets borgenärer.

Samtliga associationer måste ha en ordnad redovisning. Denna är dels underkastad bokföringslagens bestämmelser, dels särskilda bestämmelser i ABL, EFL eller ÅRL. Bland bokföringsreglerna kan särskilt nämnas regler om värdering av tillgångar som syftar till att förhindra övervärdering. Bokföringen skall inte få ge en förskönad bild av associationen. Dessa civilrättsliga regler har ett helt annat syfte än skattelagstiftningens värderingsregler som skall förhindra att bilden av associationen blir alltför pessimistisk.

Aktiebolaget antas dela ut sin vinst till aktieägarna. Lagen anger en övre gräns för hur mycket som får delas ut. Denna begränsning utgår från bolagets fastställda balansräkning.

Den ekonomiska föreningen skall normalt inte dela ut sin vinst i form av utdelning utan såsom återbäring eller pristillägg. En låg utdelning är dock möjlig i förhållande till inbetalda insatser. Det är också möjligt att ge ut förlagsandelar som kan ge utdelning utan någon särskild begränsning i EFL.

I handelsbolag är det inte aktuellt med regler om utdelningshinder till skydd för borgenärer. I handelsbolaget finns i stället regler om resultatfördelning bolagsmännen emellan. Dessa bygger på att varje bolagsman först skall erhålla ränta på sin ingående kapitalbehållning. Därefter skall varje bolagsman erhålla "arvode" för sin verksamhet för bolagets räkning. Det som sedan återstår, vare sig det är vinst eller förlust, delas lika mellan bolagsmännen. Men dessa regler är dispositiva liksom de flesta reglerna om bolagsmännens interna förhållanden.

I detta sammanhang kan slutligen nämnas en speciell regel i aktiebolag som förbjuder bolaget att lämna lån till aktieägare, styrelseledamöter m fl. Någon motsvarande regel finns inte för ekonomiska föreningar och behövs inte för handelsbolag.

37.4 Ägarens/medlemmens ställning i associationen

En grundläggande associationsrättslig princip är likhetsprincipen. Den blir framför allt aktuell i aktiebolag och föreningar och innebär att varje aktieägare respektive medlem skall behandlas lika av associationens organ, stämma och styrelse. Denna princip kommer bl a till uttryck i de sk generalklausulerna i ABL och EFL som innehåller förbud mot att fatta beslut som otillbörligt gynnar en aktieägare respektive medlem på associationens eller annan ägares bekostnad.

I aktiebolaget gäller att varje aktie är fritt överlåtbar. Den aktieägare som vill dra sig ur engagemanget i aktiebolaget skall kunna göra detta genom att sälja sina aktier. Detta gäller i praktiken dock bara aktiemarknadsbolag. I de flesta aktiebolag är aktieägaren bunden rent faktiskt eftersom det saknas köpare till aktierna. Det kan också finnas hinder mot fria överlåtelser genom bestämmelser om hembud av aktier i bolagsordningen.

Den ekonomiska föreningen däremot är helt öppen. Var och en som tillhör den krets som föreningen vänder sig till skall ha rätt att bli medlem. Medlem har också en så gott som obegränsad rätt att lämna föreningen.

I bolag är delägarekretsen återigen sluten. Delägare får inte lämna bolaget utan övriga bolagsmäns samtycke annat än i

begränsad utsträckning. Och en ny bolagsman får inte inträda i bolaget utan de övrigas samtycke. Andel i ett bolag kan inte heller överlåtas utan samtycke av övriga bolagsmän.

Som bevis på delägarskap i ett aktiebolag utfärdas aktiebrev. Dessa är värdepapper. I aktiemarknadsbolag utfärdas aktiebrev inte av bolaget själv utan av Värdepapperscentralen VPC. VPC ombesörjer den vidlyftiga hanteringen av aktiebrev för alla börsnoterade bolag med hjälp av ADB. Det är också VPC som skickar ut utdelning i de bolag som anslutit sig till VPC-systemet.

Bevis om medlemskap kan utfärdas i en förening. I handelsbolag och enkla bolag brukar inte delägarskapet dokumenteras på annat sätt än att det framgår av ett avtal. Detta avtal behöver dock inte vara skriftligt.

Aktieägaren får insyn i sitt bolag genom årsredovisningen. Han kan också ställa frågor på bolagsstämman men styrelsens skyldighet att svara är försedd med många inskränkningar. I aktiebolag med högst tio aktieägare får dock varje aktieägare själv studera bokföringen och kan därigenom skaffa sig en verklig insyn.

Medlemmen i den ekonomiska föreningen får också information genom årsredovisningen och han kan ställa frågor på föreningsstämman. Även här är rätten att få svar begränsad.

I handelsbolag är regeln att varje bolagsman har full rätt att själv gå in i räkenskaperna och granska dem. Denna rätt kan man inte avtala bort annat än såvitt gäller kommanditdelägare.

37.5 Upplösning

Samtliga associationer kan upplösas genom likvidation. Likvidation innebär att verksamheten i associationen upphör, skulderna betalas sedan tillgångarna omvandlats till pengar. Där- efter utskiftas överskottet till delägarna.

Likvidation kan vara frivillig. Men det finns en rad situationer när en association skall träda i likvidation, åtminstone om inte förhållandet rättas till inom viss kort tid.

För aktiebolag gäller att bolaget måste träda i likvidation om skillnaden mellan tillgångar och skulder, dvs bolagets eget kapital, uppgår till mindre än hälften av aktiekapitalet. Någon motsvarande skyldighet föreligger inte i ekonomiska föreningar. Där inträder i stället likvidationsskyldighet om antalet medlemmar understiger 5 eller det lägre antal som i vissa fall är tillåtet.

Handelsbolag skall träda i likvidation när bolagsman dör eller

försatts i konkurs. Bolagsavtal kan vara slutet på bestämd tid och när denna tid har utlöpt skall bolaget träda i likvidation. Avvikelser från dessa huvudregler är dock många.

Aktiebolag och föreningar kan upplösas genom fusion. En fusion innebär juridiskt att en association upphör och dess tillgångar och skulder övertas av en annan association. Fusion mellan aktiebolag är mindre vanlig. Däremot är fusioner mellan ekonomiska föreningar inte så ovanliga. Det föreligger en skillnad mellan de båda fusionstyperna som består i att en föreningsfusion i allmänhet avser att överföra en medlemsstock från en förening till en annan medan det primära vid en aktiebolagsfusion är att sammansmälta två förmögenhetsmassor.

Associationer kan också upplösas genom åtgärder av registreringsmyndigheterna, t ex när ingenting har hörts från associationen under lång tid. Associationer anses också upplösta när de försatts i konkurs och konkursen har blivit avslutad utan tillgångar i behåll, vilket ju är det vanliga.

Litteratur

Den som vill läsa vidare får här några anvisningar om litteratur. I dessa böcker lämnas i sin tur ytterligare uppgifter om speciallitteratur.

Aktiebolag

Kedner, Gösta & Roos, Carl Martin, Aktiebolagslagen del I och II, tredje upplagan, Stockholm 1988, Norstedts Gula Bibliotek. – Kedner-Roos är standardkommentaren till aktiebolagslagen.

Rodhe, Knut, Aktiebolagsrätt. Enligt 1975 års aktiebolagslag. Fjortonde upplagan, Stockholm 1989, Norstedts. – Denna klassiker behandlar på ett enkelt sätt aktiebolagsrätten utom redovisningsreglerna. Den utkom ursprungligen som en Hermodskurs 1947 och är nu uppe i fjortonde upplagan. Framställningen har anpassats till 1975 års aktiebolagslag.

Roos, Carl Martin, Företagsformer, Wien 1987, Stockholm: Prisma. – En lättläst, kortfattad översikt över associationsrätten.

Föreningar

Mallmén, Anders, Lagen om ekonomiska föreningar, Stockholm 1989, Norstedts Gula Bibliotek. – Kommentar till föreningslagen.

Rodhe, Knut, Föreningslagen, Åttonde upplagan, Stockholm 1988, LT:s förlag – Framställningen utvisar påfallande likheter med Rodhe, Aktiebolagsrätt.

Hemström, Carl, Organisationernas rättsliga ställning, Om ekonomiska och ideella föreningar. Fjärde, reviderade upplagan, Stockholm 1988, Norstedts. – En givande och lättillgänglig framställning av en rad frågor rörande föreningar.

Victorin, Anders & Melz, Peter, Bostadsrätt – bildande, boende, beskattning. Tredje upplagan. Stockholm 1988. Norstedts. – Aktuell, populär framställning.

Österberg, Tommy, Samfälligheter, Handbok för samfällighets-

föreningar. Tredje upplagan, 1990, Stockholm: Allmänna Förlaget. – En mycket innehållsrik och praktiskt användbar redovisning av reglerna om samfällighetsföreningar.

Handelsbolag m m

Pettersson, Per, Handelsbolag Årsredovisning, Stockholm 1981, Publica, Liber. Ny upplaga väntas hösten 1990. – Författaren var föredragande i Justitiedepartementet när 1980 års lagar om handelsbolag och om årsredovisning behandlades. Sakkunnigt och pedagogiskt redovisas lagreglerna i kommentarform.

Nial, Håkan, Handelsbolagsrätt, femte upplagan, Stockholm 1988, Norstedts – 1980 års lagstiftning brukar sägas vara en kodifiering av vad professor emeritus Håkan Nial redovisat i sitt författarskap. Lagens andlige fader lämnar här en kort sammanfattning av den nya lagen.

Nial, Håkan, Om handelsbolag och enkla bolag, Stockholm 1983, Institutet för rättsvetenskaplig forskning VII, Norstedts – Detta är standardverket på området. Andra upplagan 1983 är jämfört med första upplagan 1955 praktiskt taget en nyskriven bok.

Allmänt

Nial, Håkan, Svensk associationsrätt i huvuddrag, fjärde upplagan, Stockholm 1988, Institutet för rättsvetenskaplig forskning LXXX, Norstedts – Boken sammanfattar svensk associationsrätt på ett systematiskt annorlunda sätt. Den är utmärkt som repetitionsbok.

Dahlgren, Bo & Moberg, Krister, Nyckeln till styrelserummet, Stockholm 1990, 2 uppl., Norstedts. – Bo Dahlgren har varit ledare av investmentbolag och chef för en löntagarfond. Krister Moberg är docent i civilrätt. Boken beskriver hur det går till i verkligheten.

Lidén, Lars, Makten över företaget, Malmö 1974, Studieförbundet Näringsliv och samhälle – Författaren är direktör i Esselte och har genomfört en analys av ansvars- och befogenhetsfördelningen mellan olika bolagsorgan. Tonvikten ligger särskilt vid skillnaden mellan lagens teori och verklighetens praktik.

Rodhe, Knut, Litteraturanvisningar för internationell bolagsrätt. – Denna värdefulla internationella bibliografi kommer då och då i nya upplagor.

Sakregister

- A-aktie 36
- advokataktiebolag 25
- aktiebok 41–42, 52, 100
- aktiekapital 34
- aktiekonto 41
- aktiemarknadsbolag 27, 41, 76, 100, 217, 218
- aktieteckning 34
- aktieägarelån 61, 84, 90
- aktieägaretilskott 65
- andelsrätt 110
- andelstal 150, 151
- anknuten stiftelse 207
- anläggningstillgång 65, 72, 81
- anställdas styrelserepresentation 45–47
- anställningsavtal 58
- ansvar 47, 97
- ansvarsfrihet 54, 61, 98, 100, 119, 121, 124, 125
- apport 31, 64
- apportegendom 69
- apportemission 69, 76
- arbetande styrelseordförande 48
- arbetstagarledamöter 46, 54, 113
- auktoriserad revisor 59, 123
- avgift 108, 127, 151
- avgång 111
- avskrivning 81
- avstämningsbolag 40, 50
- avstämningsdag 40
- avstämningsförbehåll 40
- avstämningsregister 41
- avtalsrekvisitet 157

- B-aktie 36
- balanserad förlust 84

- balanserad vinst 84
- balansräkning 82–84
- beslutförhet 48, 114
- biträde 52, 117
- bokföringsskyldighet 189, 191
- bolagsavtal 162, 163
- bolagsordning 31, 32–33, 50
- bolagsskifte 183, 184
- bolagsstämma 51–58
- bolagsändamål 34, 157
- borgen 99
- borgenrärskydd 99, 216, 217
- bostadsrätt 138
- bostadsrättsförening 137
- brutet räkenskapsår 81
- bulvanförhållande 200
- bunden aktie 27, 38
- bundet eget kapital 64, 84

- debiteringslängd 152
- delårsrapport 85, 129
- delägarförvaltning 149
- destinatär 21, 205, 206
- direktion 46
- dold reserv 87, 183
- dotterföretag 29
- dödsbo 159

- efterlikvid 110
- eget kapital 64, 82
- egna aktier 78
- ekonomisk plan 138
- ekonomisk verksamhet 105
- ekonomiskt ändamål 105
- emissionsprospekt 76, 101
- enkel majoritet 49, 56, 120, 121

enkelt skuldebrev 128
 enskild firma 203
 erinringar 62, 125
 extra bolagsstämma 53
 extra föreningsstämma 118

 fast egendom 39
 fideikommissförbud 206–207
 finansieringsanalys 85, 192
 firma 20, 35, 108, 165, 166, 186, 196, 203
 firmateckning 49, 115, 146, 188
 fondbörs 27
 fondemission 65, 71, 89
 fri aktie 27, 38
 fria fonder 84
 fritt eget kapital 64, 84
 frågerätt 55–56, 120
 fullmakt 51, 52, 117, 178, 188, 199
 fullmaktinsamling 51, 117, 151
 fullmäktige 122, 215
 fusion 92, 94–95, 121, 133, 153
 fämansbolag 25, 52, 99
 färdigbildade bolag 35
 föranmälan 55
 förbjudna kretsen 90
 föreningsstämma 117–122
 företrädesrätt till aktieteckning 68, 74, 75,
 100
 företrädesrätt till utdelning 36
 förlagsinsats 128
 försiktighetsprincipen 79–80
 försträckning 159
 förtäckt utdelning 87
 förvaltarregistrering 42
 förvaltningsarvode 170, 171, 172, 197
 förvaltningsberättelse 83, 84–85, 192
 förvaltningsrevision 60
 förvaltningsrätt 169, 178, 186, 197
 förvaltningsåtgärd 168

 generalklausul 37, 50, 53, 99, 100, 121
 god föreningssed 142
 god redovisningssed 79

 god revisionssed 60, 124
 godkänd revisor 59
 granskare 125
 granskningsman 62–63, 100
 grundavgift 138
 gåva 89–90, 116, 121, 169

 hembudsklausul 26, 37, 100

 ideell förening 142–147
 indragning 73
 inlösen 73, 94
 innehavareskuldebrev 75, 128
 insamlingsstiftelse 206
 insats 108, 127, 170, 187, 197
 insatskapital 127, 130
 insiderspekulation 101
 insyn 55, 100, 120
 inträde 110, 146

 jordbruk 165
 juridisk person 20, 28, 107, 150, 153, 166,
 176, 185, 196, 208, 214, 215
 jäv 49, 53, 60, 115, 118, 123

 kapitalassociation 213
 kapitaltillskott 174
 klander 58, 100, 121, 175
 klandertalan 58, 121
 kollektiv firmateckning 49, 115, 177
 kollektivprokura 178
 kommanditdelägare 185
 kommunala bolag 46
 komplementär 185
 koncern 29, 189–191
 koncernredovisning 29
 konkludenta handlingar 157, 163
 konkurs 94, 112, 133, 163, 177, 182, 183,
 184, 188, 219
 konsortialavtal 37–38
 konsortier 164
 konstituerande stämma 31, 34, 109, 144
 kontantemission 75

kontinuitetsprincipen 79, 80
 kontoplan 80
 kontrollbalansräkning 92
 kontrollrätt 170, 180, 186, 197
 kontrollsubjekt 38, 163, 196
 konvertibla aktier 26
 konvertibla skuldebrev 65, 74, 75, 84
 kooperativ 105, 106, 214
 kortfristig skuld 82
 kvalificerad majoritet 56, 121, 132, 133, 145
 kvalificerad revisor 59, 123
 kupongaktiebrev 39
 kupongark 39
 kvittning 34, 70

 lika rätt, aktiers 26
 likhetsprincipen 36–37, 116, 145, 217
 likställighetsgrundsatsen 36
 likvidation 92, 132–133, 182–184
 lån 84, 90
 låneförbud 98
 långfristig skuld 82
 löpande värdepapper 28, 128
 lösningsrätt 180

 majoritetsprincipen 145
 mantel 39
 maximiaktiekapital 34
 medlemskap 110
 medrevisor 125
 minimiaktiekapital 34
 minoritetsrevisor 62, 100
 minoritetsskydd 100
 moderbolag 29
 moderförening 107

 nedskrivning 81
 nedsättning av aktiekapital 65, 74, 86
 nedsättning av reservfond 86, 89, 131
 nominellt belopp, akties 31
 nullitet 58
 nyemission 65, 67, 89
 näringsförbud 163
 näringsverksamhet 164, 195, 205
 nödsituation 169

 odelbarhetsprincipen 26, 43
 offentlighet 42
 olovlig utdelning 87
 ombud 51, 117, 122, 151, 183
 omsättningstillgång 65, 81
 optionsrätt 65, 76
 orderskuldebrev 27, 39, 76, 128
 ordförande 47–48, 55, 114, 119
 osjälvständig stiftelse 207
 OTC-listan 27
 otillbörliga handlingar 50, 57, 116, 121

 partrederi 160
 partsväxling 169, 180, 181, 199
 permutation 208
 personassociation 213
 personligt ansvar 25, 107, 147, 176, 216
 plats för bolagsstämma 53
 preferensaktie 26, 36
 preskription 98, 175
 prokura 178, 188
 protokoll 55, 119
 publicitet 193

 registrering 34, 49, 50, 71, 107, 177, 195, 214
 reservfond 64, 67, 72, 73, 84, 88, 111, 130
 resultatfördelning 170, 171, 187, 197
 resultaträkning 81–82
 revision 59–63, 123–126, 193–194
 revisionsberättelse 54, 61, 98, 118, 124
 riktad emission 75
 räkenskapsår 34, 81
 ränta 170, 171, 197
 röstlängd 55, 119
 rösträttsbegränsning 52, 106, 117
 röstvärdeskillnad 26, 36

 sakrättsligt skydd 27
 samfällighetsförening 148–153

sammanläggning 73
 samtycke 145
 samäganderätt 43, 160
 simultanbildning 35
 självständig stiftelse 207
 skadestånd 96–98, 135–136, 175, 198
 skatter 25
 skuldebrev med optionsrätt 65, 75, 84
 slutna association 20, 158, 180, 213
 solidariskt ansvar 28, 97, 107, 175, 176,
 187, 196, 198
 split 72
 stadgar 108
 stamaktie 26, 36
 stiftare 31, 205
 stiftarförordnande 205, 206
 stiftelseurkund 31, 158
 stiftelseändamål 158, 206
 straff 98, 136
 styrelse 44, 113
 sysloman 150

take-over 77, 95, 100
 talong 40
 teckningslista 34
 teckningsrättsbevis 68
 testamentariska förordnanden 43
 tid för bolagsstämma 53
 tillsyn 209
 tvångsinlösen 94, 99, 133
 tvångslikvidation 92, 132
 tyst bolag 159, 199
 tystnadsplikt 62, 125

underkursemission 68, 89
 upplysningsskyldighet 120
 upplösning 92, 133, 153, 184
 uppskrivning 72, 81
 uppskrivningsfond 64, 72, 81, 84
 utdelningsbart belopp 86
 uteslutning 111, 146
 utländska rättssubjekt 163

utlänningsförbehåll, -klausul 26, 38–39,
 163
 utskiftning 86
 utslagsröst 49
 uttaxering 151
 utträde 111, 134

varaktighetskravet 207
 verifikation 80
 verksamhetsföremål 34
 verkställande direktör 47, 113
 vetorätt 88, 169, 178
 vinstandelsbevis 65, 76, 84
 vinstutdelning 86, 129
 vite 98, 136
 VPC-aktiebrev 39
 värdepapper 27
 Värdepapperscentralen VPC 41, 42, 218

årsavgift 138
 årsbokslut 191
 årsredovisning 61, 83, 118, 191, 192
 återbetalning 73, 111
 återbäring 110, 128

ändamål, bolagets 34
 ändamålsrekvisitet 157
 ändring av bolagsordning 56
 ändring av stadgar 121

öppen association 20, 106, 142, 158, 213
 överkurs 67, 88
 överlåtande förening 133
 överlåtbarhet, aktiers 26–27, 37
 överlåtelse 180
 överskottsutdelning 106
 övertagande förening 133

Gunnar Flodhammar

Associationsrätt

– en introduktion

Denna bok behandlar grundläggande rättsregler för olika företagsformer: aktiebolag, ekonomiska föreningar, handelsbolag, kommanditholag och enkla bolag. Men också andra samverkansformer belyses, såsom ideella föreningar, samfällighetsföreningar och bostadsrättsföreningar. Även enskild firma och stiftelse beskrives.

Författaren redogör för hur de olika associationerna bildas liksom reglerna för intressenternas inbördes förhållanden och deras förhållande till tredje man. Han tar även upp grundläggande redovisningsregler.

Boken är främst avsedd för grundutbildningen av jurister och ekonomer vid universitetet men kan också användas som ett översiktsarbete för praktiker. Denna upplaga är aktualiserad tom april 1990.

Författaren är juris doktor och civilekonom och verkar som universitetslektor i handelsrätt vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

